

ل ن پښتانه

بهوپال - د هندوستان پښتانه

ليکواله: صفيه حليم
خپروونکي: کتاب خپرولو صندوق - هېنداره
د خپرولو لړۍ: درېيم
د خپرېدو نېټه: سلواغه ۱۳۸۲
د خپرېدو ځای: کابل - افغانستان
شمېر: ۳۰۰۰ ټوکه
چاپ وار: لومړی
د پښتۍ طرحه: ميرويس مياخېل

د چاپ ټول حقوق له خپروونکي سره خوندي دي
Ketabton.com

بهوپال - د هندوستان پښتانه

بهوپال - د هندوستان پښتانه

نيولیک

مخ

سړليک

..... پېژندنه

..... دوست محمد خان

..... بهوپال په اتلسمه پېړۍ کې

..... د پښتنې مېرمنې دعوا

..... د قدسيه بېگم واکمني

..... قدسيه بېگم او سياست

..... د سکندر بېگم مشکلات

..... شاه جهان بېگم

..... مور، لور او سياست

..... سلطان جهان بېگم

..... وروستی نواب

..... اوسني پښتانه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د ۱۹۴۷م کال د اگست ديارلسمه نېټه وه. د بهوپال په سرکاري دفتر کې نواب حميدالله خان له خپل مېز سره ولاړ دی. د هغه توپنچه ډکه پر مېز پرته ده. د هغه تندې تريو او لاسونه يې يو پر بل کلک نيولي دي. لږه شېبه وروسته د هغه مشره لور دفتر ته ننوزي. دواړه يو بل ته سلام اچوي او سمدلاسه نواب خپلې لور ته وايي:

'زه پاکستان ته ځم. غواړم چې د بهوپال چارې ته پر مخ يوسې. کېدای شي ما د پاکستان مشر وټاکي. ما ته جناح ويلي دي چې راشه، خو زه غواړم چې ته ما ته د يوې خبرې ډاډه راکړې او هغه دا چې ما ته به د بهوپال له خزاني پنځه لکه روپۍ دکال رالېږي. ته دا خبره مني؟'

لور يوه شېبه د پلار په سترگو کې سترگې واچولې، خو خپل قهر يې نشو څرگندولی. پلار ته يې بې ادبي نشوی کولای. پر مېز اېښې توپنچې ته يې اشاره وکړه او ويې ويل:

'ته ولې په ما د دې توپنچې ډز نه کوي؟ زه بې وسلې يم. دا نوابي تا پورې اړه لري. دا سيمه که له هند سره يو ځای کېده نو په دې فيصله زه خپله گوته نشم لگولی. او سبا به خلک وايي بنځه وه ځکه خو يې د دې خاورې له هند سره د يو ځای کېدو مخه ونه نيوله. او هغه وطن چې زموږ مشرانو په تېرو دوه نيم سوو کلونو کې د خپلو سرونو په بدل ساتلی و، يوې بنځې هند ته تسليم کړي.'

د نواب حميدالله خان دا لور عابده سلطان وه، چې د بهوپال د وروستۍ نوابې په توگه په ديارلس کلنۍ کې نومول شوې وه او په ۲۰۰۲ د مې پر ۱۱ نېټه د ۸۹ کلونو په عمر په کراچۍ کې په حق ورسېده.

دا د اورکزیو د هغې کورنۍ مېرمن وه چې د هند په مدهیه پردېش ایالت کې یې د اتلسمې پېړۍ په سر کې د بهوپال د خپلواکې نوابۍ بنا کېښوده.

د هندوستان په پراخه خاوره کې له لرغونو وختونو څخه هرې سیمې د انتظامي چارو لپاره یو واکمن لرلو. د پښتنو، عربانو، ترکانو او مغولو له خوا چې هرکله دا سیمه نیول شوې او د دوی سلطنت پرې جوړ شوی، نو دغو سیمه ییزه واکمنو ته یې درناوی کړی دی. او که جگړه یې ورسره نه کوله، نو د باج او خراج په بدل کې یې ورته القاب او خطابونه ورکړي دي. هغه صوبې یا ایالتونه چې لکه د پاچاهانو په کې راجه گان او نوابان واکمن وو، د خپلې سیمې د خلکو لپاره هم مهم وو. د ځمکو د شخړو، د امنیت، د ناروغۍ او وبا او دغسې نورې ورځنۍ چارې د نوابانو له خوا ټاکل شوي پولیس، پوځ، قضیانو او وزیرانو اداره کولې. د یو پاچا د یوه کامیابه حکومت تر شا هم دغه نوابان او راجه گان وو. د بهرني يرغل پر ضد د پوځ برابرولو لپاره به هم دې نوابیو ډېر لوی رول ترسره کاوه.

په ۱۹۰۰ عیسوي کال کې چې انگرېزان د هند په لویه وچه واکمن وو، د دې نوابیو او راجوارو په اړه یې یوه تذکره لیکلې چې د هغې له مخې د هند او اوسني پاکستان او بنگله دېش په گډون دلته تر شپږو سوو ډېر نوابان او راجه گان وو. په نولسمه پېړۍ کې ځینې ریاستونه او ایالتونه لکه اسام، مرهټه او پنجاب په انتظامي توگه خپل حیثیت له لاسه ورکړی و.

په ۱۹۴۷م کال کې د انگرېزانو په حساب ۵۲۵ ریاستونه موجود وو. په دې کې زمیندارۍ او ټیکانې هم شاملې وې. زمینداري یوازې په یو څو کلیو مشتمله وه. دوی ته به یې تعلق دار یا جاگیردار هم

ویلو. یوه زمیندار یا جاگیردار به له خلکو د مالیو راټولولو کار هم کاوه. په دې کې زیاتره مورثي وې، خو کله کله پاچا د انعام په توگه هم داسې جاگیردارۍ ورکولې.

چون پور داسې یوه زمینداري وه. له زمیندارۍ پرته د "وصل" په نوم هم یو انتظامي یونټ و، چې وارې او کوچني کلي به له گاونډي نوابۍ یا راجه سره وصل وو. خو دوی به کله کله خپلواکه اختیارات هم لرل. شورپور او گروال د دې ښې بېلگې دي. په راجوارو او نوابیو کې هم دوه ډوله امتیازات ورکړي شوي وو. د نورو لویو ریاستونو په شان بهوپال او حیدرآباد هم داسې امتیازات لرل.

دې ته به یې گن سلیوټ یانې هغه چې د توپو سلامي لري. دا دود د انگرېزانو په وخت کې پیل شو. او هغه نواب یا راجه چې دوی به ډېر درناوی ورته کاوه هغه ته به یې د یوویشت توپو سلامي امتیاز ورکاوه، چې تر ټولو لوړ اعزاز و. تر ټولو وړوکی د دريو توپونو سلامۍ واله و.

دویم هغه ځینې وو چې د توپو سلامي امتیاز یې نه لرلو. په دې کې بسوده (چې د پښتنو ریاست و)، نواب گنج او خیرگر غونډې ځایونه شامل وو. د یوویشت توپو د اعزاز ریاستونه یوازې پنځه وو، چې د حیدرآباد نظام، میسور مهاراجه، جمو او کشمیر په کې شامل وو. مهاراجه او د بروده گایک مهاراجه او د گوالیار مهاراجه سندھیا وو.

د نولس توپو سلامي به د بهوپال (د پښتنو نواب)، د اندورا او اودی پور راجه گانو ته ورکول کېدې. په دې کې هم فرق دا و چې ځینې موروثي او ځینې موقتي وو. هغه وخت د محکې او شمېر له حساب د مسلمانانو تر ټوله لویه نوابي د حیدرآباد دکن وه چې واکمن

به "نظام" بلل کېده. له دې وروسته د مځکې له پلوه د مسلمانانو لويه نوابي د بهوپال هغه وه. چې بنسټ يې د اورکزيو يو تن دوست محمد خان اېښی و. دلته څلورو ښځو پرله پسې دوه سوه کاله حکومت کړی دی. ددې وړوکي سلطنت د پوځ لپاره به زياتره د صوبه سرحد او په تېره د قبایلي سيمو خلک روزل کېدل. د خلکو لپاره به دا هم نوې خبره وي چې په بهوپال کې اوس هم اېرېدي، يوسفزي او ميرازي خپل پښتانه نه يوازې دا چې ژوند کوي ځينې په کې اوس هم پښتو وايي. ما ددې سيمې له ځينو کورنيو سره ليدلي او د هغوی د ژوند ژواک حال مې له نژدې اخیستی دی. دا کتاب د بهوپال مکمل تاريخ نه دی. يوازې د تېرو دريو سوو کلونو حال دی چې په کې دوه نيم سوه کاله د پښتنو مېرمنو او د دوی حالات بيان شوي دي. په وروستۍ برخه کې مې د بهوپال د اوسنيو پښتنو حال ليکلی دی. په دې لاره کې ما سره ډېرو خلکو مرسته کړې ده. په تېره بيا د وروستۍ واکمنې عابده سلطان زوی شهريار خان چې د خپلې کورنۍ په اړه يې ډېر معلومات راکړل.

د صوبه سرحد په لوېديځ کې د تيرا غرونه دي، چې په کې د اپريدو نهه قامونه ملک دين خېل، سپاه، کوكي خېل، اکا خېل، زکا خېل، کمبرخېل، حسن خېل او ادم خېل اباد دي. په ۱۲۷۲ م کال کې د اورکزيو د يوه سردار نورمحمد خان په کور کې يو ماشوم وزيرېد چې په دوست محمد خان ونومول شو. مور پلار يې ډېر خوشاله وو. د پېنځو کالونو په عمر کې د قران د لوست او ديني زده کړو لپاره ورته يو استاد وساتل شو، دا استاد ملا جمالي نومېده چې د بدخشان اوسېدونکی و. دوست محمد خان چې د اس د سورلي شو، نو پلار ورله يو اس ورکړ. له دې سره سره يې د تورې او غشي ويشتلو تربيه هم ترلاسه کړله. ۱۷ مه پېړۍ چې په ختمېدو وه، نو دوست محمد خان يو تکړه او غښتلی ځوان و. هغه وخت د هندوستان پر تخت د مغولو پاچا اورنگزېب ناست و او د خپل سلطنت ساتلو لپاره له مرهټه وو سره په جنگ وو. د مغول دربار د شان او د هند د شتمني کيسې هر چا اورېدلې وې. له تيرا نه هم ځوانانو ډيلي ته د تللو ارمان درلودلو. ځيني ځوانان د دوست محمد خان له سيمې هم هندوستان ته ورغلي وو او د مغولو په پوځ کې به شامل شول، نو ډېره بڼه تنخوا به ورته ورکول کېده. هندوستان ډېره لويه محکه لري او د هر يو رياست والي ته به د پوځ لپاره مېړني ځوانان پکار وو. د پوځ لپاره تکړه ځوانان او بڼه اسونه د پښتنو له سيمو هم ورتلل. په تيرا کې ځينو کورنيو د دې جنگيالو لخوا په رالېږلو پيسو خپل ژوند ته وده ورکوله. په ۱۲۹۷ کال کې دوست محمد خان له ۲۰ کالونو اوښتی و او تل به ناکراره و. مور و پلار ورله د يوې بلې اورکزي کورنۍ نجلۍ غوښتې وه چې معراج بي بي نومېده، خو دوست محمد خان لکه د

لومړی څپرکی دوست محمد خان

کاوکه اس ژوند کاوه. په نه څه خبره به يې توره رااېستله او وینه به يې تل په جوش کې وه. د معراج بي بي مور و پلار چې دا حال وليد، نو ويې پتېيله چې خپله لور د دوست محمد خان يوه بل تربيره ته ورکړي. دا خبره د دوست محمد خان لپاره د منلو وړ نه وه. خو څرگنده نه ده چې ايا دی پخپل سپکاوي ناراضه و او که معراج بي بي ورباندې ډېره گرانه وه، خو د ځوانۍ جوش او د دوست محمد خان کاوکه طبيعت اخر دې ته ورساوه چې خپل تربور يې ووژلو.

په دې کرڼه نه يوازې د هغه د قام خلک پرده په قهر شول، بلکې د هغه خپله کورنۍ مور و پلار هم ناراضه شول او دوست محمد له قامه وايستل شو. د ده لپاره بې له دې بله هېڅ چاره نه وه چې له خپل اخوره (طبيلي) يو ښه اس واخلي او خپل ټاټوبی پرېږدي. ده ختيز لوري ته مخه کړه او جلال اباد ته ولاړ.... (دا د ننگرهار جلال اباد نه بلکې د ډيلي په شمال لوېديځ کې سل ميله لرې يو ښار دی).

دی له تيرا نه د جلال اباد په لاره د پېښور، لاهور امرتسر او پنجاب له ټولې ښېرازې مخکې تېر شو. د لارې په هر يو سرای کې به يې پښتانه ليدل. او له دود سره سم به هغوی ورته غېږه خلاصه کړه. د ډوډۍ، استوگنې او د وخت د حالاتو د خبرېدو لپاره څه مشکل نه و. خو مياشتې وروسته له جلال اباد سره نژدې د لوهاري په سيمه کې د سردار جلال خان مېلمه شو. دی هم اړېدی و او د دوست محمد په ليدو ډېر خوشاله شو. په خپل مېلمستون کې يې د هغه د استوگنې بندوبست وکړ. سردار جلال خان په لوهاري کې د مغولو منصب دار و او د ده نيکونو ته هلته ځمکې ورکړل شوې وې چې ورباندې دده خپل ټير ژوند کاوه. دوست محمد د سردار جلال خان د کورنۍ له ځوانانو سره د اس ځغولو، د غشي ويشتلو او غېږې اېستلو سيالۍ کولې.

په همدې وخت کې د هغه د سردار جلال خان په کور کې يوه ځوانه خدمتگاره خوښه شوه. يوه ورځ چې سردار جلال خان په کور کې لويه مېلمستيا کړې وه، د هغه د زوی او د دوست محمد خان تر منځ د دغې نجلی پر سر خبرې وړانې شوې. د جلال خان زوی ورباندې د غشي گوزار وکړ، دوست محمد خان هم سمدلاسه خپل خنجر راواخيست او د هغه پر وجود يې ومنيولو. د ځوان له مړينې سره هغه ته اندازه وشوه چې دی له لوی خطر سره مخامخ شوی دی. د خپل مړي زوی يې په لوی لاس وواژه. دا ډېره د شرم خبره وه او په پښتنو کې د مرگ بدل مرگ وي. مخکې له دې چې د جلال خان خلک يې ونيسي، ده هم هغه وخت راتوپ کړل. پر خپل اس سپور شو او له هغه ځايه يې پښې سپکې کړې.

خو په دې تېښته کې هغه ټول وخت په دې وېره کې و چې د جلال خان خلک ورپسې دي. دا سيمه د هغوی لپاره نوې نه وه. په هرکلي کې هغوی خلک پېژندل. د دې سيمې د لوړو او ژورو نه هغوی خبر وو او د دوست محمد خان لپاره د پتېدو ځای نه و. ده ته لاره هم معلومه نه وه، خو دومره خبر و چې د ډيلي په جنوب ختيز کې ۱۰۰ ميله لرې و. لمر ته په کتو ده اندازه لگوله چې کومې خوا ته د اس مخ وگرځوي. دی تر شپږ ساعته پورې په منډه و او اس يې د يوې شپې لپاره هم دمې ته نه اېله کاوه. نتيجه يې دا شوه چې په يوه ځای کې د ده وفاداره اس راپرېوتو او ساه يې ورکړه. د دوست محمد لپاره دا يو لوی گوزار و. ده فکر وکړ چې خدای پاک ورته سزا ورکوي. خو اوس دی بېرته نشو گرځېدای. همدا و چې ده په پښو مزل پيل کړی. ډيلي ته ۳۰ مېله لا پاتې وو چې دی د کرنال سيمې ته ورسېد. بير سر او لوږې تندې وهلی و. وچې شونډې او په بد حال دوست محمد په

دې سیمه کې یو نامعلومه شخص و... پلې مزل یوه گټه دا ورته وکړه چې دی له خپلو پلټونکیو یو څه پټ شو چې په اس سپور د یوه لوړ دنگ پښتون په اړه یې له خلکو پوښتنې کولې. دوست محمد خان د خپل ژوند ځینې حالات په یوه کتابچه کې لیکلي دي چې روزنامهچې نومېږي. دوست محمد په دې کې لیکي: ...له خپلو نالیدلیو دښمنانو نه په تېښته ما داسې فکر کاوه چې دوی راپسې دي، تر ډېرو ورځو مې هېڅ نه وو خوړلي، جېب مې تش و او د ژوند هېڅ هیله مې نه لرله... زه د یوه نانبايي تنور مخې ته ودرېدم... زړه کې مې راگرځېدل چې یو څو ډوډۍ او هڅۍ وټښتوم، ځکه نور مې د لوږې توان نه درلود. (په هندوستان کې اوس هم د لارې پر سر ډوډۍ او هڅۍ د مساپرانو لپاره ارزانه خواره دي). په دې حال کې یو زوړ سړی چې لویه سپینه ږیره یې لرله د دوست محمد څنگ ته ودرېد... ده ته ځیر شو او بیا یې ترې په ادبي فارسي پوښتنه وکړه: "ته د تیرا دوست محمد نه یې؟"

دوست محمد ساه نیولی ودرېد. فکري یې وکړ چې اخر دښمن ورپسې راوړسېد. په یوه شېبه کې د هغه د ژوند بنایسته ماڼۍ راوړېده... بله چاره یې نه لرله، دې سپین ږيري ته یې وویل: "هو زه دوست محمد یم."

سپین ږيري ورته وویل: ته ما نه پېژنې زویه... زه د کاشغر ملا جمالي یم او په تیرا کې مې درته د قران کریم درس درکاوه. هغه وخت ته وړوکی هلک وې. د دوست محمد د خپل استاد په لیدو بېرته د ژوند هیله راوټوکېده... له هغه سره یې روغبړ وکړ... او کله چې ملاجمالي پوښتنه ترې وکړه چې له تیرا څنگه راووتلې. نو دوست محمد خان په لنډو خپله کیسه ورته وکړه. ملا جمالي هغه وخت له

غوښتنو سره سم له خپلې سیمې هندوستان ته ورغلی و او په ډیلي کې یې یوه اسلامي مدرسه پرانستې وه... دی یې له ځانه سره خپل کورته بوتلو ډوډۍ یې ورله ورکړه او کله چې د هغه ساه صورت پر ځای شو، نو دوست محمد ورته خپل مشکل وویل. دی نږدې یو کال د ملا جمالي په کور کې پاتې شو.

ملا جمالي د بدخشان اوسېدونکی و او په ډیلي کې د ده د مدرسې او دیني تعلیم له کبله ډېرو خلکو پېژندلو. هغه وخت مغول پاچا اورنگزېب د اتیا کالو و او زیاتره به د ملک په جنوب کې په جنگونو بوخت و. په جنوب کې د ده زامنو پخپلو کې ناندري اېږي، وهلي چې د پلار تر مړینې وروسته به یې څوک پر تخت کېښي. اورنگزېب ته وفاداره د ده والیان چې افغان، ترک، هند او د مرکزي اسيا اوسېدونکي وو د خپل قدرت د ساتلو لپاره ځان ته لگيا وو. مغول سلطنت په ټوټې کېدو و او هر چا غوښتل چې په راتلونکي کې د واکدارۍ لپاره سمه لاره غوره کړي. په دې وخت کې اروپايي ملکونو هم اندازه لگولې وه چې هند یو مهم ځای دی او د دوی له خوا هم تجارتي او سفارتي ډلې پرله پسې راروانې وې چې خپلې اغېزې قوي کړي. انگرېز خود ایست انډیا کمپنۍ دفترونه په مدراس او بنگال کې ښه پاڅه جوړ کړي وو. د حیدرآباد او اوډهه غونډې نوابو کې یې پوځ هم ساتلی و. په دې وخت کې دوست محمد خان چې د تیرا غرونو کې یې ژوند کړی و، د هند د هغه وخت کلتور ته سترگې واړې نیولې وې. دغه وخت ډیلي د بېلا بېلو قامونو او کلتورونو په ورگډېدو ډېر پرمختللی ښار و. هر ډول هنرمندان، لیکوال، شاعران او عالمان دلته راټول وو، خو دوست محمد خان ددغه یوه کال په موده کې له ملا جمالي نه ډېره زده کړه وکړه. له ژبې پرته یې د

بېلابېلو مذهبونو کلتورونو او د دوی د اخلاقو مطالعه او مشاهده کوله او خان به يې ورته برابرولو. دی به مشاعرو ته ورتللو، د لوبو او اس خغاستې په سياليو کې به يې ونډه اخیستله او د نظام الدين په درگاه کې به يې قوالي اورېدله.

خو له دې هرڅه سره له هغه خپل هدف هېر نه وو... د مغول په پوځ کې نوکري اوس هم دده ارمان وو. ملا جمالي هڅه وکړه چې دوست محمد خان دیني زده کړو ته پام وکړي او د ده غوندي عالم شي، خو دوست محمد خان دا نه غوښتل، نو اخر ملا جمالي ورته یو اس او پېنځه اشرفی ورکړې چې خان په مغول پوځ کې ورگډه کړي. هغه وخت د اورنگزېب د وسله تون مشر میر فضل الله و.

په ۱۷۰۴ کې دوست محمد خان خپل لومړي مسلکي جنگ ته حاضر شو. دا جنگ په گواليار کې د بنديل کنډ سیمه کې و. ددې ځای والي تردي بېگ له پاچا بغاوت کړی و او هم د ده د مخنيوي لپاره د مغول پوځ ورواستول شو. دوست محمد په لومړۍ دسته کې شامل و، خو ډېر ژر مغول پوځ په گونډه شو. د تردي بېگ قومندان کاشکوخان نومېده او سخت جنگيالی سړی و... دوست محمد خان د تورې گوزارونه وخورل او ټیپي هم شو، چې ويې لیدل د ده پوځ په بد حال کې دی، نو فیصله يې وکړه قومندان ته ځان ورسوي. ده خپله نېزه راواخیسته او په هغه هاتي يې يرغل وکړ چې کاشکوخان پرې سپور و، خو د هغه ساتونکيو او هاتيوان ورباندې گوزارونه وکړل. دوست محمد خان په دې هم بې حوصلې نه شو او خپلې حملې يې جاري وساتلې. دی په خپلې روزنامچې کې کارې:

يو وخت هاتي دی په خپل خرتم کې ونيولو خو ده ترې ځان خلاص کړ او د خرتم په مټ لوړ وروخت او په یو گوزار يې کاشکوخان ووژلو.

د قومندان په وژنه د تردي بېگ پوځ وارخطا شو او د مغول پوځ ماتې په بري واوښته. اورنگزېب ته خبر ورکړی شو او ورسره د دوست محمد خان د مېراني کيسه هم ډيلي ته ورسېده. میر فضل الله هغه خپل دربار ته وروغوښت او تاييا يې وکړه چې اورنگزېب يې وويني. په ۱۷۰۵ کې اورنگزېب ۲۱ کاله د مرهټه وو سره له جنگونو وروسته بېرته ډيلي ته راغلی. دوست محمد خان اوس د ۳۳ کالو و... دی په خپله روزنامچه کې کارې:

يوه ورځ دده لښکر د مغول پاچا د معاینې لپاره اورنگ آباد ته وروغوښتل شو. دی ليکي که څه هم اورنگزېب پاچا ډېر زور او سترې ښکارېده، ولې دده شخصیت داسې و، چې دی پرې اغېزمن شو. اورنگزېب پر ټولو عسکرو او د دوی پر قومندانانو یو ځغلنده نظر واچاوه او بيا يې سترگې پر دوست محمد خان اېسارې شوې. پر ده يې غږ وکړ: "اې ځوان روھيله راوړاندې شه او ما ته ځان حاضر کړه".

بيا ده فضل الله ته مخ ورواړاوه او ورته ويې ويل چې دا ځوان ښکلی، قوي او د اوچتې کورنۍ ښکاري. د دې خبرې تاييا يې وکړه چې دی ونازوي او د يوه ستر لښکر قومندانې ورته وسپاري. بيا پاچا دوه موټي اشرفی راواخیستې او د دوست محمد خان په لاس کې يې ورکړې. دوست محمد ليکي چې د پاچا په مهربانۍ دی ډېر تر اغېز لاندې راغی او ورته څرگنده يې کړه چې دی به ورته پتمن وي. اورنگزېب پاچا له دې پېښې څه موده وروسته مړ شو او د اورنگزېب زامنو (اعظم شاه او بهادر شاه) ترمنځ د تخت پر سر جگړه پيل شوه. دواړو دوست محمد خان ته پيغامونه ورواستول چې د دوی په ملاتړ دې ودرېږي. خو دوست محمد خان ورته ځواب ورکړ چې ما ستاسو له

پلار سره د پت قسم خوړلی و او نشم کولای چې د هغه د یوه زوی پرضد ودرېم. دی هغه مهال په مالوه کې د پوځ قومندان و. هرې خوا ته راجوارې جوړې شوې او د حکومت پوځ په څو برخو وېشل شوی و. په داسې حال کې له دوست محمد خان سره یوازې ۵۰ تنه پښتانه پاتې شول. د ځان ځانۍ په دې دور کې دوست محمد خان له خپلو ملگريو سره کله د یوه راجه او کله د بل نواب د واک ساتنې لپاره د هغوی په بلنه جنگ کاوه. دوی لکه د کرایيې د ساتندویانو ډېرې جگړې وکړې او په بدل کې به دې نوابانو او راجه گانو ښې ډېرې پیسې ورکولې.

د اورنگزېب له مړینې یو کال وروسته دوست محمد خان په مالوه کې ټولو خلکو پېژندلو. په دې وخت کې منگل گې راجپوت راجه اتند سنگ چې د خپلو گاونډیو راجه گانو نه په وېره کې و دوست محمد ته یې د ساتندوی په توگه نوکري ورکړه. لږه موده تېره شوه چې راجه مړ شو. خو د هغه مور دوست محمد خان ته خواست وکړ چې د دوی د ساتنې لپاره دې ایسار شي.

په ۱۷۰۸ م کال کې رانۍ دوست محمد خان د ټولې راجوارې مختار وټاکلو چې دی به د رانۍ او د منگل گې د ریاست ساتنه کوي. په دې وخت کې دوست محمد خان د راجه د کورنۍ له یوې راجپوتې نجلۍ سره واده وکړ. هغه مسلماننه شوه او نوم یې فتح بي بي شو. دوست محمد نور ودونه هم کړي وو، خو فتح بي بي ورته ډېره گرانه وه. دې مېرمنې له خپل ځان سره ډېره شتمني د دوست محمد خان کور ته یو وره. فتح بي بي د بهوپال د مسلمان نوابۍ لومړۍ مېرمنه وه چې د حکومت په چارو کې یې مهم رول درلود. خو عجیبه خبره دا ده چې د نوابۍ تاریخ لیکونکیو د فتح بي بي په اړه هیڅ نه دي لیکلي.

نور هغه خلک چې مسلمانان نه وو او د نوابي کورنۍ سره وو د هغوی په اړه هم څه نه دي لیکل شوي. په تېره هغه ځینې چې د ودونو له لارې یې کورنۍ ته ور داخل شوي وو له پامه غورزول شوي دي. په داسې تاریخونو کې د میراث او د وارثانو ذکر ښه په تفصیل شوی دی.

فتح بي بي یو عامه ښځه نه وه. دا هوبښیاره، په زړه پورې او له ژونده ډکه وه. له دوست محمد سره به هر ځای پر اس سوره وه. هغه که به جگړه وه او یا هم په سیل وتل او ښکار کول وو.

دوست محمد به پرې ډېر باور او اعتماد کاوه په راتلونکو څو کلونو کې له ده نه منگل گې پاتې شو او له هغه ځایه یې شاوخوا سیمو ته پوځ کشي کوله. خو ډېر ژر یې فیصله وکړه چې د ځان ځانۍ په دې دوره کې به دی د نورو لپاره تل جگړه نه کوي او ده ته د پښو لگولو یو ځای پکا روو. ده له بهوپاله ۲۲ کلومیټره لرې شمال لور ته د بیراسیه نومي ځای د مغولو له یوه نوابه په اجاره واخیست، چې کلنۍ اجاره یې ۳۰ زره روپۍ وه.

دوست محمد دلته یوه وړو کې غونډې نوابي جوړه کړه. یو جومات او یوه کلا یې په کې جوړه کړه او د انتظام لپاره یې خپل بااعتباره افغانان په کې مقرر کړل. خو د گجرات په یوه معرکه کې دی د خپلو پوځیانو له خوا مرهټه سردار ته وسپارل شو او هغه بندي کړ. فتح بي بي د هغه د راخوشي کولو لپاره ډېرې روپۍ مرهټه سردار ته ورکړې او دی یې راخوشي کړ، چې د سازشونو په دې دوره کې هغه په هېچا هم باور نه کاوه او غوښتل یې چې خپل خپلوان له تیرا راوغواړي.

په ۱۷۱۲ م کې دوست محمد خان د خپل تېر پښخوس کسان له تیرا نه راوبلل. په دې ډله کې دده پلار پنځه وروڼه او معراج بي بي چې

اوس دده مېرمنه وه شامل وو. دا خرگنده نه ده چې هغه څنگه او څه وخت دوست محمد ته واده شوې وه. دا د بهوپال لومړي مېشت پښتانه وو. او په بېراسيه کې يې ځانونو ته استوگن ځايونه جوړ کړل. د دوی کورونه د خټو وو او په نږدې څنگل کې د يو بوټي چې "برو" نومېدو څانگې به يې پرېکولې او د چت لپاره به يې کارول. ځايي خلکو به ورته بروکت پتهان ويل. دوست محمد تر دې دمه له فتح بي بي سره په منگل گډې او سپدو. خو د هغه لومړۍ مېرمنه معراج بي بي د دوست محمد له نور تېر سره په بېراسيه کې او سپدله. د منگل رانۍ چې دوست محمد يې خپل زوی کړې و، د هغې څوک وارث پاتې نه و، نو د منگل گډې ټوله خزانه او شتمني د دوست محمد لاس ته ولوېده. دوست محمد نه يوازې په جنگونو کې د مېرنتوب له امله بلکې پخپلې بې رحمۍ د شاوخوا زميندارانو او د وړو پرگنو مشرانو په زړونو کې ويره اچولې وه. او هغه څوک چې د دوی په مقابل کې به يې ځان کمزوری گڼو، ده ته يې سر تپت کړ. په دې وخت کې دوراها، سي هور، اچاور، اشتا او د شجال پور سيمې دده په کنټرول کې راغلې. د ځينو سيمو د رانيولو لپاره په جنگونو کې د ده دوه وروڼه هم ووژل شول.

په ۱۷۱۵ کې د ده پلار نور محمد خان مړ شو. دوست محمد د سيمې د هندوانو او په تېره بيا د راجپوت قام سره خپل اړيکي هوار ساتل او له ځينو سره يې ملگرتيا هم کوله. د اوسني بهوپال حيثيت هغه وخت د يوه کلي وو او دا د گېنور يوه برخه وه. د گېنور شاوخوا هغه وخت د هندوانو دوه قامونه او سپدل يو گونډ او بل بهيل نومېده. دوی قبيلوي ژوند کاوه. په وړو وړو ډلو ويشلي او خپل مشري لرو. په دوی کې تر ټولو زورور د نظام شاه په نوم واکمن و. ده ډېرې

بڼې لرلې خو کملاپتي يې د خپل وخت يوه ډېره بڼايسته، هونبیاره او ځيرکه بڼه وه. ځايي خلکو به په سندرو او متلونو کې ستايله. د عالم شاه په نوم د نظام شاه يو تربور د چين پور بارا د سيمې راجه وو. يا خو په کملاپتي مين وو او يا يې د گېنور واکمني غوښتله نو يوه ورځ يې نظام شاه ته په ډوډۍ کې زهر ورکړو. د هغه له مړينې وروسته ده پر کملاپتي زور راوړ چې ورسره واده وکړي. د هغې لپاره يوازینی لاره چې د خپل خاوند د مړينې بدل هم واخلي او د عالم شاه له خطر ه ځان هم خلاص کړي، يو زورور سړی پيدا کول و او په دې سيمه کې له وړاندې د دوست محمد د مېراني او د هغه د چلند نغاړه غږېده. د راکهي د لمانځلو پر وخت کملاپتي د دوست محمد خان پر مړوند راکهي وتړله او دی يې ورور کړ. د هندوانو د راجپوت قام په دې لمانځلو کې خوندي د خپلو وروڼو پر بڼي مړوند يو زرین تار تړي، خواږه ورله ورکوي. ورور پر دې موقع پيسې يا تحفه د هغې په لاس اېږدي. دا رسم د ورور او خور د يوه ابدي تړون نښه گڼلی شي. کله کله به مېرمنو د خپل ناموس د ساتنې لپاره پردي سړي ته هم راکهي تړله.

کونډې کملاپتي په ډېره هونبيارۍ له دوست محمد خان دا ژمنه واخيسته چې د ورور په حيثيت به د هغې د ناموس ساتنه کوي او د هغې د خاوند قاتل به هم وژني. ددې په بدل کې رانۍ ورله د يو لکو روپيو د ورکولو لوظ وکړ. دوست محمد خان له ژمنې سره سم عالم شاه ووژلو. خو کملاپتي يو لک روپۍ نه لرلې. هغې ورله پنځوس زره روپۍ پوره کړې او د نورو په بدل کې يې د بهوپال کلی وروسپارلو.

دا د دوست محمد نوابۍ د پلازمېنې لومړۍ بنسټ و. کملاپتي ۱۰ کاله بڼه په ارام ژوند وکړ، کله چې هغه په ۱۷۷۳ م کال کې مړه

شوه، نو دوست محمد خان دا کلا او د دې ټوله شتمني تر خپل لاس لاندې راوستله. په دې وخت کې د کملاپتي زوی نوال شاه وسله پورته کړه او له دوست محمد سره په جنگ شو. خو د دوست محمد د ځواکونو له خوا ووژل شو.

اوس چې دوست محمد ته پراخه سیمه پیدا شوه نو هغه خپلې پښې ټینګې کړې او د یوه خپلواک حکمران په توګه د بهوپال او شاوخوا سیمو واکمن شو. په دغو شپو ورځو کې د مغول دربار او مرهټه ووترمنځ د واک پر سر جنګ روان و. نو دوست محمد خان په داسې حال کې یو خوا مغول دربار ته سوغاتونه واستول او هغوی ته یې خپله وفاداري څرګنده کړه، نو بل لور یې د مرهټه واکدار ته مالیه (چوت) چې د حاصل څلورمه برخه کېده ورکوله. خو مرهټه ووتر ته یې مالیه په دې شرط ورکوله چې هغوی به دده چارو کې لاسوهنه نه کوي.

اسلام نگر

په ۱۷۲۰ م کې بهوپال د یوه کلي غوندي و او دې کې تقریباً زرو کسانو ژوند کاوه، خو دوست محمد په اسلام نگر کې اوسېده. ددې له لرغونې مانی سره جوخت هغه ځان له یوه مانی جوړه کړې وه، چې تر اوسه پاتې ده. بهوپال له دې ځایه ۱۵ میله جنوب ته دی.

د مرهټو او راجپوت سره په جنګ کې دوست محمد خان هېڅ ډول اصول نه منل. د اتلسمې پېړۍ په سر کې د هندوانو پر خاوره داسې ځان ځاني وه چې مسلمانان تر خپلو مینځو او هندوان تر خپلو مینځو په جنګ اخته وو. له ۱۷۱۲ م کال نه تر ۱۷۱۵ م پورې دوست محمد د بهوپال شاوخوا څو ځلې د راجپوتو سره وجنگېدو. په پراسون نومي ځای کې دا جنګ څو ورځې روان و. په دې کې د هولي ورځې

شوي. دا هغه لمانځنې دي چې راجپوت هندوان پر یوه بل رنگ پاشي او د یوه بل کورونو ته ورځي. د راجپوتو مشر دوست محمد ته پیغام ورواستوو چې د دوی د مذهبي لمانځنو په ویاړ دې څو ورځې جنګ بندي وکړي. دوست محمد ورسره دا خبره ومنله. خو دی پوهېدو چې د هولي په ورځو کې راجپوت نه یوازې لمانځنې کوي. دوی بنگ هم څښي او خپله وسله یې اېښي وي. یوه شپه دوست محمد خپل یو جاسوس د ګداګر په لباس کې د راجپوت پوځي کېمپ ته ورواستوو، چې حال راوړي. هغه خبر راوړو چې راجپوت نشه دي. دوست محمد هم نور انتظار ونه باسلو او هم هغه شپه یې ورباندې چپاو وکړ او جنګ یې وګټلو. د بېراسیه نه شل کیلو میټره لرې د جګدېش پور کلی و او د یو بل راجپوت ډلې مشر ناراسنګ راوچوهان دوست ته د خبرو اترو پیغام ورواستوو چې د سولې تړون ورسره وکړي. دوست دا وړاندیز ومنلو او له دواړو غاړو د ۱۲ کسانو په بدرګه دوست او چوهان په جګدېش پور کې د تهاال سیند په غاړه له یوه بل سره د لیدو فیصله وکړه. د روغې جوړې لپاره ددې غونډې کوربه دوست محمد و او په خپلې څمپې کې یې د ډوډۍ بندوبست ورته کړی و. له ډوډۍ وروسته دوی له کېږد یو بهر راوتل او د هغه وخت له دود سره سم یې خپلو مېلمنو ته پان او عطر وړاندې کړل. دوست محمد خپل عسکر نژدې د ونو شا ته پټ درولي وو او د هغه په اشاره یې د تمبوانو مراندې پرې کړې او د راجپوت ټول کسان یې ووژل. دا وژنې دومره په وحشت شوې وې چې د نږدې وړوګي سیند اوبه د راجپوتو په وینو سرې شوې او وروسته د تهاال پر ځای دا سیند د هلالی په نامه ونومول شو.

دوست محمد خان وروسته جګدېش پور د اسلام نگر په نامه واپولو او ډېر ژر یې پکې یوه قلعه جوړه کړه. دا د بهوپال سلطنت

لومړۍ پلازمېنه وه او دغسې په ۱۷۲۳ م کې دوست محمد شپاړلس کاله وروسته د يوه ايله جاري او جنگيالي پرځای د يوه حکمران په توگه رااوچت شو.

په دې وخت کې د ده وفاداره فتح بي بي ورسره وه. ددې نوابۍ د انتظام کار پيل شو. د وخت رواج سره سم ټولې ليکنې به په فارسي ژبه کې کېدلې او له مغول درباره يې ځان ته د نواب نوم (خطاب) هم واخيست. په ۱۷۱۷ م کال کې هغه د نواب دلبر جنگ نوم ځان ته گټلی و. خو لکه چې د پښتنو دود و دوست محمد چېرې هم د پلار او د مشر ورو په موجودگۍ کې دا نوم ځان ته کله هم نه کارولو. خو اخر د ورونيو په ټينگار يې دا خطاب ځان ته غوره کړ.

يوه ورځ فتح بي بي او دوست محمد خان د ښکار لپاره ځنگله ته ورغلي وو. څو ساعته په گرمۍ کې د اس له ځغاستې ستړي شول او د بهوپال له سيند سره نږدې يې د ونو سيوري وموند او د دمې لپاره هلته ايسار شول. د دې ځای خاموشي کې دواړو ارام کاوه او د دوست محمد سترگې سره ورغلې، په خوب کې گوري يو بزرگ ورته وايي په دې ځای به يوه کلا جوړوي. دی چې راپاڅېدو نو فتح بي بي ته يې خپل خوب بيان کړ، هغې سوگند ترې واخيست چې هر ورو به پر دې ځای کلا جوړوي.

دا د فتح گړ د کلا بنا وه. د دې کلا لومړۍ تيره د رای سين قاضي محمد معظم کېښوده چې وروسته د بهوپال مشر قاضي هم شو. دوست محمد، فتح بي بي او د بروکت پښتنو پخپلو لاسونو دا کلا جوړه کړه او د بهوپال پخوانۍ کلا يې ورسره يو ځای کړه. په دې کې شپږ دروازې وې چې د شپږو ورځو په نومونو وې. او هم په دې کلا کې د بهوپال لومړۍ جومات چې د دوه نيمو پوړو جومات يې ورته

وايه جوړ کړل شو. (اوس د دوست محمد او فتح بي بي قبرونه څنگ په څنگ د بهوپال په فتح گړ کلا کې جوړ دي).

د دوست محمد لومړۍ ديوان يانې مشر وزير بيبي رام- د شجال پور يو هندو مشر و. په داسې وخت کې چې نظام د حيدرآباد او مرهټه يوې خوا ته او مغول بلې خوا ته په خپلو کې سره په جنگ وو، نو دوست محمد ته د خپلې نوابۍ ساتل گران کار وو. له عسکري پلوه مغول کمزوري وو. نظام او مرهټه دواړو د هند جنوب نيولی و او د مغول واک يې نه منلو. خو دوست محمد د کمزوري مغول واکدارانو مله کوله. په ۱۷۲۰ کې د نظام او مرهټه گډ ځواکونه د بهوپال له لارې دکن ته تېرېده چې د دوست محمد ورور مير احمد له خپل ځواک سره په دې لښکر حمله وکړه. خو ماتې يې وخوړله او خپله هم ووژل شو. په داسې حال کې نظام د دوست محمد سخت مخالف شو. په ۱۷۲۳ م کال کې له دوست محمد سره لس زره عسکر وو او د مرکزي هند يوه لويه برخه دده په نوابۍ کې شامله وه. خو له دې وخته بيا د هغه تر مرگه يانې تر ۱۷۲۸ م کال پورې دده مشکلات هم مخ په زياتېدو شول. په ۱۷۲۴ م کې نظام مغول ځواک ته سخت گوزار ورکړلو، وروسته يې بهوپال ته مخه کړه چې له دوست محمد سره حساب برابر کړي. دوست محمد ورسره جنگ ونه کړ او د لنډې محاصرې نه وروسته يې پوه لوڼنامه ورسره وکړه. ددې لوڼنامې تر مخه ده خپل ۱۴ کلن زوی يار محمد خان نظام ته د يرغمل په توگه وسپارلو او دوست محمد د نظام له خوا د اسلام نگر کلا دار وټاکل شو.

دا هر څه بنايي دوست محمد ډېر ځيرک شوی و او د نظام له ځواک سره د دغري وهلو پر ځای يې چې نتيجه به يې د دواړو کمزوري او د

مرهټه پياوړتوب و. ده د سولې لاره غوره كړه. ده تر واک لاندې اوس او زره كيلوميتره مربع ځمكه وه چې د اوسني اسرائيل هومره ملك ترې جوړېږي.

په دې وروستيو څو كلونو كې دوست محمد زيات شمېر روڼ اندي، استادان، ارتستان او عالمان بهوپال ته وړبلل. د برو كټ پښتنو پرته دلته يوسفزي فېروز خېل او روهيله پښتانه په زيات شمېر كې مېشته شول چې خپل پښتني كلتور يې له ځانه سره راوړو. د هند د نورو مسلمانانو لپاره هم هغه وخت بهوپال يو د امن ځای و. هم په دې وروستيو كلونو كې د فتح بي بي له مرگه وروسته دوست محمد صوفي لاره خپله كړه.

دی په ۱۷۲۸م كې د ۵۲ كلونو په عمر كې مړ شو. ده له بېلا بېلو ښځو شپږ زامن يارمحمد، سلطان محمد، صدرمحمد، فاضل محمد، واصل محمد، خان بهادر او پنځه لوڼه درلودې.

د هغه پر وجود تر ۳۰ ډېر ټپونه وو چې دده د جنگونو د مېړنتوب نښې وې.

د معراج بي بي څلور اولادونه وو، خو يارمحمد د هغې زوی نه و. فتح بي بي اولاد نه درلود. او هغې يو ماشوم په غېږ اخیستی و چې ابراهيم نومېده. دوست محمد د کنور سردار بايي سره هم واده كړی و چې د راجپوت انند سنگ لور وه او يو څو اولادونه يې لرل.

يوه هندوانې ښځه تر يوه برياليتوب وروسته په انعام كې ورله وركړل شوې وه چې نوم يې جای كنور و او د مسلمانېدو وروسته يې ورته تاج بي بي وويل. ددې درې اولادونه وو.

دا څرگنده نه ده چې د هغه ځای ناستي يارمحمد چې وروسته د بهوپال دويم نواب شو، د دوست محمد د كومې ښځې زوی و. ځينې

اندازې داسې دي چې كېدای شي دی د يوې مسلمانې ښځې زوی وي چې له معراج بي بي نه وروسته دوست محمد كړې وه.

په دې كې شك نشته چې دوست محمد د پخې ارادې خاوند و، گنې په داسې يوه سيمه كې چې ۹۰ فيصده هندوان وي او خواو شاله هر لوري په دښمنانو كې راگېر وي د يوې مسلمانې نوابې جوړول اسان كار نه وو. هغه له فتح بي بي سره دومره مينه لرله چې د بهوپال سرکاري بېرغ تر اوسه فتح نشان نومېږي.

***

کله چې دوست محمد خان د مالوی په پراخه سیمه کې خان ته د یو ملک د جوړولو هلې ځلې کولې. د ډیلي د تخت لپاره د مغول پاچا اورنگزېب د لمسو تر مینځ د واک لپاره سازشونه روان وو. یو پسې به بل شهزاده پر شاهي تخت کښېناستو. او بیا به یا په جنگ کې او یا د سازش له لارې ووژل شو. په حیدرآباد کې د مسلمانانو تر ټولو لوی ریاست مشر نظام له مرهټو سره په جنگ و. او یو وخت د دوی لښکرې د دوست محمد لپاره هم خطر راو دروو. دوست محمد په دې حال کې له هوښیاری، کار واخیستو او له نظام سره یې د سولې تړون وکړو. د دې تړون له مخې ده نظام ته لس لکه روپۍ باج یو فیل او خپل ۱۴ کلن زوی یارمحمد د یرغمل په توگه وروسپارل. یارمحمد په حیدرآباد کې څلورکاله تېر کړل. له ده سره د بهوپال درې عالمان ورلېږل شوي وو. خو د حیدرآباد په دربار کې د یارمحمد ښه روزنه وشوه. هغه اردو او فارسي ژبې زده کړې. د نورو شهزادگانو غوندې یې د اس سپرلي، د تورې او سیاست تعلیم وکړو. دوست محمد د مړینې پر وخت حیدرآباد بهوپال د خپلو وزرو لاندې نیولی وو. او دې ریاست ته یې د ملگري په سترگه کتل. نظام سمدلاسه د ۴۰۰ پوځیانو په بدرگه یارمحمد لکه د یوځای ناستي نواب بېرته بهوپال ته ورولېږلو. ده ته یې د نواب او امیر خطاب ورکړو اوله شاهي بېرغ او پوځي درناوي سره د یارمحمد فیل د بهوپال خاورې ته ورداخل شو. خو دلته له وړاندې د دوست محمد خان ژوندی ورور عاقل محمد خان د یارمحمد اته کلن مېړنی ورور د سلطان محمد خان نوابي اعلان کړې وه. ددې فیصلې تر شا د بروکت پښتنو د ځنیو مشرانو غږ هم ورگډ وو.

دویم څپرکی بهوپال په اتلسمه پېړۍ کې

د دوست محمد دیوان (مشر وزیر) بیجی رام د یارمحمد په پلوي د سلطان محمد د نوابی دعوا رد کړه. ځکه یو څو دی ماشوم وو او بل د سیاست تجربه یې نه لرله. د سلطان محمد مور ته د جاگیر پیشکش وشو. او هغې د خپل زوی له حق نه لاس واخیستو. دغسې په ۱۷۲۸ م د اگست پر ۳۰ نېټه یارمحمد د بهوپال د دویم نواب په توگه خپله دنده په غاړه واخیسته.

په کور دننه پښتنو هغه د دوست محمد د مشر زوی په حیث نواب ومنلو خو د مرهټو خطر هم هغسې موجود وو چې اوس د مالوی د کنټرول لپاره یې چریکي حملې کولې. یارمحمد له مرهټو سره همدغسې په یوه جنگ کې له نورو بندیانو سره یوه ښکلې راجپوت نجلۍ هم شامله وه چې ماموله بایي نومېده. یارمحمد له وړاندې نورې ښځې لرلې. خو د خپل پلار په پل یې پل کېښود او له ماموله بایي سره یې واده وکړو. په راتلونکو کلونو کې دې مېرمنې د بهوپال سیاست کې لوی اغېز وکړو. خو دا په خپله بې اولاده مړه شوه. د یارمحمد مشر زوی فیض محمد په ۱۷۳۱ م کې وزیږېد. دده څلور نور زامن حیات محمد، سعید محمد، حسین محمد او یاسین محمد له بېلا بېلو مېرمنو نه وزېږېدل.

خو ماموله بایي د بهوپال په سیاسي چارو کې یو فعاله رول پیدا کړ، دې خپل نوم نه و اړولی خو مسلمانان شوې وه. او په بهوپال کې یې درې جوماتونه جوړ کړل.

د حیدرآباد د نظام او د مرهټو ترمینځ روانې شخړې نه یارمحمد هم گټه واخیسته او ځینې هغه کلي چې مرهټو نیولې وو بېرته یې ترې واخیستل.

د حیدرآباد نظام بهوپال خپله طرفداره سیمه گڼله. او له مرهټو سره چې یې جنگ و باييللو ددې سیمې اختیار یې د دوی مشر پېشوا باجی راو ته وسپارلو. یارمحمد اوس مجبوره شو چې مرهټو ته باج ورکړي. د بروکت پښتانه په دې حالت خوشاله نه وو. او نږدې وه چې مرهټو بهوپال نیولی وای، چې په ۱۷۳۹ کې د ایران نادرشاه افشار پر هند حمله وکړه. او په یوه ورځ کې یې د ډیلي ۲۰ زره کسان ووژل. مرهټه په دې حالت وېرېدل او فکر یې وکړو چې که نادرشا جنوب لوري ته خپلې حملې جاري وساتلې نو ډېر ژر به د دوی سیمه هم ونیسي. د یارمحمد لپاره د دوی حمله یوه خدایي مرسته وه. په ۱۷۴۰ م کال پېشوا باجی راو مړ شو او دده زوی دویم بالاجی د جنگ پر ځای د سیاست لاره غوره کړه. او د یوه تړون له لارې او د باج په بدل کې یې په بهوپال کې د یارمحمد نوابی په رسمي توگه ومنله. خو لږه موده وروسته د مرهټو نوي مشران یو واري بیا د خپلو مخکو او کلیو د بېرته نیولو په هڅه کې شول.

د یارمحمد د ۱۴ کالو په نوابۍ بهوپال یوڅه آرامي ولیده خو د مخکې ډېره برخه او پیسې یې ورو ورو مرهټو ته ورکول. دی د ۳۲ کالو په عمر مړ شو او د اورکزیو په کورنۍ کې د نوابۍ دعوی داران بیا راپورته شول. د یارمحمد مېرني ورور سلطان محمد خان دویم واري هڅه وکړه. ده له خپل ورور صدرمحمد سره یو ځای د فتح گڼ کلا ونيوله او د نورو پر ضد یې له مرهټو مرسته وغوښته او ورته یې د بهوپال له پنځو کلاگانو نه د یوې د ورکولو لوظ وکړ.

په دې موقع د یارمحمد کونډې ماموله بایي د اسلام نگر په کلا کې ددې بغاوت مخه ونيوله او ټولو ته یې دروغې جوړې لاره وښودله. د یارمحمد مشر زوی فیض محمد د ۱۱ کالو و. دی یې د

يارمحمد خای ناستی اعلان کړې. او د دوست محمد د وفاداره بیجی رام په مرسته یې د بهوپال عام ولس خان سره کړو چې فیض محمد د نواب په توگه ومني. بیجی رام پنځه زره پوځیان راټول کړل او د عیدگاه په غونډۍ یې د سلطان محمد خان پر ضد مور چې ونيولې. په دې وخت کې مرهټو هم له سلطان سره غداری وکړه او دی یې په میدان پرېښود. سلطان ماتې وخوړه او له ماموله بایي نه د بښنې غوښتونکی شو.

۲۷ کلنې ماموله بایي له دوی سره په دې شرط روغه وکړه چې دوی به تر عمره د نوابۍ د عوانه کوي او پاتې ژوند به په کوروايي کې تېروي. فیض محمد خان د ماموله بایي تر څارنې لاندې لوېدو. دی د یو مذهبي او صوفي ځوان په حیث رالوی شو. او څومره چې وخت تېرېدو له قدرت او د نیاوي کارونو نه یې زړه تورېدو. ډېر ژر د شاوخوا سیمو خلک دده د دیني زده کړو او د نرم طبیعت له کبله دده زیارت ته راتلل.

په بهوپال کې اوس هم د فیض محمد عرس هندوان او مسلمانان دواړه لمانځي. په دې وخت کې عملا ماموله بایي د بهوپال واکمنه وه. او د مرهټو او راجپوتو علاوه گاونډیو ریاستونو سره ټول سیاست ددې په لاس کې و. خو په دې وخت کې د یارمحمد ورور فاضل محمد خان له مرهټو سره پټې معاملې کولې. او دا هیله یې وه چې دوی به یې د بهوپال نواب وټاکي. خوداسې ونشوه. ماموله بایي د مرهټه وو په مرسته د رای سین هغه مشهوره کلا محاصره کړه، چې یو وارې دوست محمد نیولې وه، د هغه تر مړینې وروسته بیا د مغولو په لاس کې وه. په ۱۷۵۰ م کې په ډیلي کې مغول واکمن دویم عالمگیر وو، خو د هندوستان په پراخه خاوره اوس مغول، نظام او

راجپوت خت په دې وخت کې هندوستان کې دوه نور قوتونه ډېر په چټکۍ ددې خاورې په پوځي او سیاسي ډگر کې په برلاسي کېدو وو، یو انگریز او دویم مرهټه. خو هم په دې وخت کې د هند شمالي برخه د یوه بل قدرت د حملو لاندې وه. دا قدرت د احمد شاه ابدالي و. انگریز تر دا دمه د هند ټول ساحلي ښارونه لکه کلکتته او سورت کې ځان ته چاونی. جوړې کړې وې. خو مرهټه لکه د سیلی. هرې خوا ته ورتلل او د مسلمانانو ښارونه یې وړانول. په دې وخت کې دوی ته احمد شاه ابدالي د خدای له طرفه یوه مرسته ښکاره شوه. د جنورۍ په میاشت ۱۷۲۱م کې د پنجاب د پاني پت په میدان کې چې د احمد شاه ځواکونو مرهټه وو ته ماتې ورکړه، نو د بهوپال خلکو دا د فیض محمد د نېکۍ او د هغه د دعاگانو ثمر وگڼلو. د هغه لپاره د بهوپال د عام ولس په زړونو کې نور هم قدر زیات شو.

په راتلونکو ۳۵ کالو کې فیض محمد د بهوپال واکمن و، خو عملا حکومت د ماموله بایي او بیجی رام په لاس کې و.

په ۱۷۲۲ م کې د وفاداره بیجی رام د مړینې سره د پښتنو لخوا یو واري بیا د سازش وروڼه پرانستل شول. د بیجی رام زوی گهانسې رام دیوان مقرر شو. خودی د خپل پلار په شان ایمانداره نه وو او د هندو او مسلمان ترمنځ د کرکې او بې اعتبارۍ خبره یې په ډاگه کوله. په دې چلن هغه د یو پښتون له خوا ووژل شو. دده پر ځای یو مسلمان پښتون عزت خان دیوان وگومارل شو. خوده له زهر ورکړې شو. درېیم دیوان کیساري لال وو چې دده کور یو پښتون په بارودو والوزو. بهوپال اوس یو ډېر سخت دور کې وراخل شو. اخر د شخړې د ختمولو لپاره ماموله بایي د فیض محمد کشر ورور یاسین ته د دیوان دنده ورکړه. چې د ریاست انتظام دې په کورنۍ کې دننه پاتې

شي. د مرهټو نوميالي مشران څه د پاني پت په ميدان کې او څه وروسته مړه شوی وو. د بهوپال په گاوند کې د هولکر راجه ملهار راو چې مړ شو نو د هغه کونډې اهلېه بايي له دې مېرمنې سره بڼه اړيکي وساتل او څه موده د بهوپال شاوخوا سيمې آرامې شوې.

په ۱۷۷۵ م کال کې مرهټه رياستونه د ډيلي د واک د نيولو پر ځای خپلو رياستونو ته پام وگرځوو. گواليار، ايندور، بروده او ناگ پور خپلې واکمنۍ ټينگې کړې. خو په دوی کې د هر چا نظر په مالوه و. په ۱۷۷۲ م کال کې مهاجي راو سيندھيا د مالوی د نيولو لپاره بهوپال ته لښکر يووړ.

ماموله بايي په دې وخت کې د جنگ پر ځای ورسره روغه وکړه او د پنځو ولسواليو سره يې د مالوی د هوشنگ آباد لرغوني کلا ورته وسپارله.

په ۱۷۷۷ م کې د ډسمبر پردو لسمه نېټه د بهوپال صوفي نواب فيض محمد خان د ۴۲ کالو په عمر کې له دې فاني نړۍ سترگې پټې کړې.

دی د خپلې ۳۵ کلنې نوابۍ دور کې يو واري د بهوپال نه بهر تللی وو. ده اولاد نه لرلو او دده کونډې صالحه بېگم چې د بهو بېگم په نوم پېژندل کېده د ماموله بايي سره د واک پر سر شخړه راپورته کړه.

د فيض محمد څلوېښتي لا نه وه شوې چې ماموله بايي د يارمحمد بل زوی د څلورم نواب په توگه اعلان کړو. دی هغه وخت د ۴۳ کالو وو او زيات وخت يې په ښکار او ميلو کې تېروو. خو صالحه بېگم په دې فيصله خوشاله نه وه او د دوست محمد د کورنۍ نور غړي يې راو لمسول چې د ماموله بايي مخه ونيسي. اصلي کيسه داسې وه چې ماموله بايي کله د يارمحمد سره ژوند پيل کړو او څه موده د دې اولاد

نشو نو هغې څلور هندو هلکان په فرزندۍ واخيستل. دوی يې مسلمانان کړل او د خپلو اولادونو په شان يې د دوی روزنه وکړه. په دوی کې يو ماشوم د هندوانو د لوړې طبقې برهمن و او چهوتي خان په نوم وپېژندل شول نوماموله بايي چهوتي خان هم د ديوان په توگه وروړاندې کړو. صالحه بېگم په دې خبره خوشاله نه وه او ماموله بېگم يې تورنه کړه چې د خپلو هندوانو لپاره د نوابۍ لاره پرانېزي.

صالحه بېگم د فاضل محمد خان لور وه چې د خپل وراره فيض محمد پر ضد يې د مرهټو پېښوا سره په بهوپال د حملې سازش کړی و. وروسته چې مرهټو دی پر ميدان پرېښودو نوزره ماتې مړ شو. ماموله بايي د فاضل محمد کونډه عزت بېگم د خپلې اته کلنې لور صالحه بېگم سره بېرته بهوپال ته راوستله. او د خپل سيوري لاندې يې وساتل. داسې ښايي چې د صالحه بېگم په دې وخت کې د ماموله بايي سره کينه پيدا شوه.

چهوتي خان د ديوان په حيث ډېر ژر د بهوپال چارې په سمه لاره روانې کړې. پوځ يې منظم کړو. د پوليسو محکمه يې جوړه کړه. د تجارت او کاروبار لپاره يې اسانتياوې برابرې کړې. د ښار لارې کوڅې يې جوړې کړې او په بهوپال کې د يو شمېر سيندونو د پاسه يې د پلونو د جوړولو پرته په بن گنگا سيند يو بند هم جوړ کړو چې اوبه د کر مخکو ته ورسېږي. ده په ۱۴ کالو کې بهوپال د يوه کلي نه په يوه ښکلي ښار واړاوه.

صالحه بېگم د خپل خاوند له مړينې وروسته ليدل چې ماموله بايي اوس زيات اختيارات چهوتي خان ته سپارلي وو. يوه ورځ يې د دوست محمد خان لمسي شريف محمد خان ته پېغور ورکړو چې که زه سړی وای نو يوه برهمن غلام ته به مې دومره اختيار نه وای ورکړی

چې د دوست محمد خان پر کورنۍ حکومت وکړي. کله چې ماموله بايي د فيض محمد خای ناستی حیات محمد خان وټاکلو، نو صالحه بېگم ددې څرگند مخالفت ته ملا وتړله. دې د فتح گر په نه پنځه ميله لري په اسلام نگر کې د فيض محمد له قبر سره څنگ کې ديوه خپلواکه حکومت اعلان وکړو او سرکاري دربار به يې جوړاوه. بهوپال اوس عملاً په دوو برخو ويشل شوی و. صالحه بېگم همدغسې درې کاله يو مساوي حکومت چلوو.

ماموله بايي ورته پېغامونه ولېږل چې که دا د يارمحمد هريو ورور غواړي د هغه نوم دې د د واکمنۍ لپاره وړاندې کړي. حیات محمد خان هم دې ته رضا شو چې د صالحه بېگم د خوښې واکمن ته به سر تیت کړي، خو هغې شريف محمد ته د جنگ د تيار لپاره وويل. شريف محمد د پنځه زره عسکرو د برابرولو لپاره له صالحه بېگم نه د پيسو غوښتنه وکړه. خو صالحه بېگم پيسې نه لرلې. شريف محمد چې خبر شو نو هغې ته يې وويل: "په تشه خېټه جنگ نه کېږي".

چهوټې خان د بهوپال چارې هم هغسې پر مخ بوولې. خو هغه اندازه ولگوله چې صالحه بېگم دومره زور نه لري څومره چې شريف محمد ورته خطر جوړېدای شي. ده دوه وروڼه لرل او دده ځلمی او تکړه زوی وزيرمحمد لکه د دوست محمد د تورې مېړنی و.

د صالحه بېگم سره د لاس يو ځای کولو لپاره دی د بغاوت په تور تورن او له بهوپاله وشړل شو. شريف محمد خان د راجپوت يو گاونډي رياست ته پناه يوړه. ده سره د ده د ټبر خلک هم وو. راجپوت هندوانو د دوی تود هرکلی وکړو او د گينورد کلا د نيولو لپاره په جنگ کې ورسره ودرېدل.

دا د حیات محمد خان واک ته لومړی لوی گواښ و چې په خپله پښتنو ورته ودرولی و.

په ۱۷۸۷ کې د بهوپال نه اته ميله لويديځ کې د پهندا په کلي کې د دواړو غاړو پوځونه جنگ ته راووتل. ددې جنگ پر وخت حیات محمد خان په بهوپال کې پاتې وو. دده د پوځ مشري چهوټې رام کوله او ورسره راجپوت، سيکان او د بهوپال سرکاري پوځ و. شريف محمد سره دده وروڼه او راجپوت مله و. وزير محمد خان د بنځو او ماشومانو د ساتنې لپاره په اشنا نومي کلي کې پاته شو. جنگ پيل شو، د تورو ټوپکو او توپو په درزا سخته مرگ ژوبله وشوه. شريف محمد سره د خپلو پنځو وروڼو ووژل شو. يوازې يو وروړکامل محمد ژوندی پاتې شو. چهوټې خان د شريف او دده د وروڼو سرونه پرېکړل او په تورو ټوپکي حیات خان ته يې وړاندې کړل. حیات خان په دې کار سخت ناگوار شو او په لومړي ځل د چهوټې خان د شخصيت منفي اړخ ورته څرگند شو. د اورکزيو په ټبر کې دا پېښه يوه لويه غميزه وه او په راتلونکو نهو کالو کې چهوټې خان د بهوپال ټول پښتانه د ځان پر ضد راوپارول. دی لکه د يوه کاواکه اس د هېچا قابو کې نه راتلو. په ۱۷۹۲ م کې ماموله بايي د اتياو کالو په عمر مړه شوه. له دې څو مياشتې وروسته چهوټې خان هم مړ شو.

د حیات محمد خان له شريف محمد کورنۍ سره شوی ظلم هير نه وو. د هغه زوی وزير محمد د راجپوتو سره اوسېدو او حیات محمد خان چې خپل نالايقه آرام طلبه زوی غوث محمد ته ليدل نو ددې خبرې احساس ورته زياتېدو چې دی د نوابۍ وړ نه و. په ۱۷۹۴ م کال کې د بروکت د پښتنو د يوه جنرال لور زينت بېگم يې غوث محمد ته واده کړه. د زينت پلار له مرهټو سره دسې هور په

جنگ کې وژل شوی و او مور عصمت بېگم یې د بل ماشوم په زېږون مړه وه. د زینت بېگم نه د غوث محمد درې اولادونه وزېږېدل. دوه زامن موعبزو او پوځدار او یوه لور یې گوهرآرا نومېده. اخواد شریف محمد زوی وزیر محمد د راجپوتو نه ولاړو او یو څه موده د حیدرآباد د نظام دربار کې ملازم شو او په خپل استعداد ښه مقام ته ورسېدو. خو حیات محمد غوښتل چې وزیر سره روغه وکړي. هغه لیدل چې غوث محمد د بهوپال د ساتنې نه وو. ده وزیر محمد راوبللو او ده ته یې د دیوان او د پوځ د مشر د دندې پېشکش وکړ. خو غوث محمد د خپل پلار ددې فیصلې مخالفت وکړ. ځکه هغه د خپلو اختیاراتو او اغېز لپاره وزیر یو گوانښ وگڼلو. اخر وزیر ته په بهوپال کې د استوگنې اجازه ورکړې شوه. او د دیوان د دندې لپاره مرید محمد خان راوبلل شو. مرید د سلطان محمد خان زوی و، چې دوه واري یې د نوابۍ دعوا کړې وه. مرید په ۱۷۹۲ د خپلو ۱۰۰۰ تنو ملگريو سره بهوپال ته ورداخل شو او ژمنه یې وکړه چې یو واري بیا به د پښتنو واکمني پر ځای کړي. د مشر وزیر (دیوان) په حیث ده د پیسو په لگولو لاس پورې کړو. د پوځ تنخواگانې یې زیاتې کړې. د ودانیو په جوړولو یې لاس پورې کړ او چې خزانه یې خالي ولیده نو پر مخکته والو یې زور راوړو چې مالیه ورکړي. کله چې به دوی انکار وکړو نو په بندي خانو کې به یې واچول. په یوه کال کې دننه د مرید اصلي څېره رانېکاره شوه. د بهوپال ځینې مخکې یې پنداریانو ته ورکړې او چې د پوځ د تنخوا پیسې هم پاتې نه شوې نو پوځ بغاوت وکړو. په دې وخت کې مرهټه یو واري بیا د بهوپال سرحدونو ته خطر ودروو. مرید ته بله هېڅ لاره ښکاره نه شوه نو د حیات محمد مېرمنې عصمت بېگم ته ورغلو. دا مېرمنه په حیات محمد ډېره گرانه وه او په دربار

کې یې ډېره اغېزه لرله. په ۱۷۹۷ کال د ډسمبر پر ۳۰ مه نېټه دا د پردې تر شا کښېناستله او د مرید غوښتنه یې واورېده چې خپلې گانې او نغدې دې ورته وسپاري چې د مرهټو سره جنگ لپاره تیارې وکړي. عصمت بېگم په ځواب کې ورته وویل چې د مخکته والو نه مالیه راټوله کړه. په دې ځواب مرید په قهر شو، پرده یې وشلوله او پر عصمت بېگم یې برید وکړ. هغې منډې کړې خو په پونو یې راگېره کړه او ویې وژله. د هغه ملگريو د عصمت بېگم ساتونکي خواجه سراگلای هم ووژلو. دوی د عصمت بېگم گانې، نغدې پیسې او هرڅه چې په لاس ورتلل واخیستل او له هغه ځایه ولاړل. د حیات محمد کورنۍ په دې پېښه هک پک پاتې شول او مرید په خپله دفاع کې وویل چې ده ته غوث محمد ویلي وو چې دا ښځه دې مړه کړي. خو هېچا په ده باور ونه کړ. ده د حیات پر ضد د فتح گر کلا ونیوله او مرهټو ته یې پیغام ورواستاوه چې د بهوپال په نیولو به دی ورسره ملا وتړي. په دې پېښه حیات محمد د مرید د غداری اندازو ولگوله او سمدستي یې وزیر محمد راوبللو چې د مرید چاره دې وکړي. وزیر محمد ۱۰۰۰ تنه پښتانه راټول کړل او بهوپال ته ورننوتل. لومړی یې د هوشنگ آباد کلا له مرهټو ونیوله. مرید محمد د گوالیار او ناگپور مرهټه راجه گانو ته پیغامونه ورواستول چې د بهوپال د نواب پر ضد دده د بغاوت ملاتړ وکړي. د گوالیار جنرال بالار او مرید ته خپل پوځ په دې شرط واستولو چې د بهوپال له دوو لویو کلاگانو څخه به یوه ده ته ورکوي. مرید ورسره د اسلام نگر د سپارلو ژمنه وکړه. دی پخپله د اسلام نگر پر لوري ولاړو چې دا کلا د مرهټو پوځ ته ورکړي. او د فتح گر په کلا کې یې د مرهټو یوه ډلگۍ پرېښوده چې د حیات محمد او غوث د تېښتې مخه ونیسي.

اسلام نگر ته په رسېدو مريد خبر شو چې دا کلا اوس د حیات محمد خور موتي بېگم سمبالوي او هغې خپلو ساتندويانو ته امر ورکړي و، چې پر مريد حمله وکړي. له دې ځايه مريد په تېښته د رای سين کلا ته مخه کړه. دا يې ونيوله او بالا راو ته يې تسليم کړه. له دې ځايه د مرهټو له ۴۰۰۰۰ زره عسکرو سره د فتح گڼي کلا د محاصرې لپاره روان شو. مريد سره دغه وخت د گواليار، ناگ پور او د ټونک د نواب اميرخان پنډاري جنگيالي ملگري وو. بلې خوا ته د حیات محمد خان سره وزير محمد او د امباياني جاگيردار قلي خان ولاړ و. وزير محمد د فتح گڼي په کلا کې ډېره مېړانه وښودله او اخر بالا راو مجبوره شو چې خپل پوځ پر شا کړي. ډېر ژر بالا راو خبر شو چې مريد ورته دروغ هم ويلې وو، نو هغه يې ونيولو او په سرونج کې يې بندي کړو. مريد په بندي خانه کې د الماسو زړې وخورلې او ځان يې په خپله ووژلو. وزير محمد مرهټو ته د ماتې ورکولو وروسته په پورا اعزاز د حیات محمد له خوا د بهوپال ديوان او د پوځ مشر وټاکل شو. او په راتلونکو اوو کالو کې يې د بهوپال هغه سيمې چې نورو ترې نيولې وې ډېر په سياست بېرته واخيستې.

ده له انگرېزانو سره هم خبرې اترې پيل کړې، چې د ده د قوي گاونډيانو په مقابل کې د بهوپال ساتنه وکړي. خو غوث محمد له مرهټو سره بېل سازشونه پيل کړي وو. حیات محمد خان په ۱۸۰۷ م کال د ۷۳ کالو په عمر مړ شو او غوث محمد د پنځم نواب په توگه واک ترلاسه کړ. اوس هغه په ښکاره د وزير محمد مخالفت پيل کړ او وزير د شخړې پر ځای بهوپال يو واري بيا پرېښود او د گينور په کلا کې مېشت شو. د وزير له وتلو سره مرهټه بيا برلاسه شول او غوث محمد په خپله کلا کې لکه د نظر بند پاتې شو. د روغې لپاره يې خپل

زوی موعېز مرهټو ته وسپارلو چې ناگپور ته يې يوړو. وزير محمد يو واري بيا د بهوپال ژغورنې ته راغی. خو دا ځل مرهټه ځواکونو د اوږدې مودې پلان سره بهوپال محاصره کړ.

بهوپال تر يوه کاله پورې تر محاصرې لاندې و. نژدې ۸۲۰۰۰ پوځيان د دې چارچاپېره ولاړ وو. د وزير ملاتړي، سکان، راجپوت د ټونک او سپدونکي او د پنډاري پښتانه له کلا ووتل. له وزير سره يوازې ۲۰۰ افغانان پاتې وو. غوث محمد خان د لوږې او محاصرې د سختو زغم نه لاره او وزير هغه ته اجازه ورکړه چې له خپلو هيچراگانو او د کورنۍ سازو سامان سره د بهوپال له کلا نه ووزي او يو کور کې مېشت شي. عجيبه خبره دا وه چې محاصره کوونکيو هم د نواب په راتلو باندې هېڅ غرض ونه کړ. د هغوی لپاره غوث محمد خان اوس يوه له کاره وتلې سيکه وه. يوه بله عجيبه خبره دا وه چې غوث محمد خان لومړۍ مېرمن زينت بېگم او د هغې ۱۴ کلنه لور قدسيه په بهوپال کې پاتې شول او دا هوډ يې وکړ چې تر مرگه به د بهوپال په دفاع کې هلته پاتې وي.

د محاصرې شپږ مياشتې چې پوره شوې، نو په کلا کې د خوړو لپاره هېڅ پاتې نشول. مرهټو به هره شپه حمله کوله. گولۍ او بارود په ختمېدو وو. په دې موقع زينت بېگم له پردې راووتله. ټولې ښځې ورپسې شوې او دوی د پوځ تر شا ودرېدلې. دوی به پوځيانو ته خواږه رسول. د تويونو او ټوپکو ډکول يې کول د سړيو په شان جامې يې واغوستلې او له باروده د کار اخيستو چل يې زده کړ. يوه پلا دوی په فلزي نغريو کې بارود کېښودل او له کلا نه يې پر دښمن ورويشتل چې په مخکې له لگېدلو سره به وچوېدل. زينت بېگم په دسترخوان ټولې ښځې راتولولې او ډوډۍ به يې ورکوله. يوه ورځ د

هغې یوه خدمتگاره چې کور به یې جارو کولو راغله. زینت بېگم له نورو پوښتنه وکړه نو هغو ورته وویل چې د خدمتگاري ماشومانو له دوو ورځو هېڅ نه دې خوړلي، هغې ورته د املۍ (یو ډول بوټي) پانې واپشولې چې ویې خوړي. زینت هغه خدمتگاره راوبلله او سمدلاسه یې خپلې لور قدسیې ته وویل:

هغه دوه چپاتي چې د خپل ورور فوځدار لپاره یې اېښي وو دې بنځې ته ورکړي.

قدسیې هغې ته یو چپاتي ورکړ او بل هغه یې په خپلو جامو کې د خپل وړوکی ورور لپاره وساته. کله چې خدمتگاره روانه شوه نو زینت هغه ودروله او چپاتي یې ولید. لور ته یې مخ ورواړاوه او په قهر یې ورته وویل: زه خبره وم چې ته به درغلي کوي او یو چپاتي به ورور له ساتي. ما درته وویل چې دواړه ډوډۍ دې بنځې ته ورکړه.

په یوه بله موقع د هغې زوی موعیز د کلا په څنډو د توپچي دنده په غاړه لرله چې نابره د توپک په یوې گولۍ ټپي شو. زینت په منډه ورته ورغله، له خپلې لویټې نه یې پټۍ ورته جوړې کړې. د هغه پرهاړونه یې پرې پټ کړل او بیا دا خپله توپې ته ودرېده او د خپل زوی د هوش تر راتلو پورې یې په خپله توپه چلوله. د محاصرې په نهمه میاشت چې نور د خلکو حوصلې ماتې وې، وزیرالملک یو جنگي مشاورت راوبللو. هغه اعلان وکړ چې دی به د بنځو او ماشومانو د خونديتوب غوښتنه وکړي. او کله چې دوی له کلا ووتل، نو ۳۰۰ تکړه ځوانان به یو وروستی یرغل په محاصره کوونکیو وکړي او سروونه به بایلي...

د وروستی حملې فیصله یوه ورځ وځنډول شوه، هغه ځکه چې د کلا له یوه دېوال سره نږدې د بارودي وسلو یوه زېرمه موندل شوې وه

بنځو د سړیو جامې واغوستې او د کلا پر دېوال په کتار کې له سړیو سره یو ځای اوږه پراوړه ودرېدې، چې برید کوونکیو ته خپل شمېر ډېر وښيي. دوی خبر نه وو چې د مرهټو په پوځ کې د کولرا وبا گډه وه او د دوی ځواک هم کمزوری شوی وو. له دې علاوه د ناگپور د پوځ مشر صادق علي د گواليار له مشر جاگوا باپو سره اختلافات پیدا شوي وو او هغه خپل پوځ له محاصرې لرې کړی وو. ځکه خو د بهوپال له خوا د حملې په ورځ محاصره کوونکیو هېڅ مقاومت ونه کړ. کله چې د حملې لپاره د کلا لویه دروازه خلاصه شوه، نو د باپو د پوځ ډېره وږه برخه هلته موجوده وه. د کلا له دېواله نه بنځو د توپونو ډزې پیل کړې او د وزیر محمد خان په مشرۍ یې په پوره زور باندې حمله وکړه. او هغوی یې تېښتې ته اړ وېستل. د مرهټه وو مشر له کولرا مې شو او کومندان یې د الماسو زړې وخورې او ځان یې په خپله ووژلو. د بهوپال د دفاع اتل وزیرمحمد شو او د دوست محمد تر مړینې وروسته یو واري بیا د دوی مشري د یوه غښتلي کس په لاس ورغله. خو وزیر په رسمي توگه د نوابۍ له اخیستو انکار وکړ. هغه غوث محمد خان ته بیا هم د نواب په سترگه کتل خو په ښکاره یې له واکه لرې کړی و. عامو خلکو وزیر ته درناوی کاوه او غوښتل یې چې دی د بهوپال د مشر په توگه پاتې وي. د محاصرې ختمېدو لږه موده وروسته د گواليار یوه کلي پر بهوپال د خپټې اچولو هڅه وکړه. په ۱۸۱۹ کې انگرېزانو په هند کې خپلې پښې کلکې کړې وې او د مغول واک تر ډیلي پورې محدود و. دوی د گواليار راجه ته په سخته وویل چې بهوپال به د انگرېزانو تر تحفظ لاندې د یوې ازادې نوابۍ په توگه پاتې وي.

***

وزير محمد خان نهه کاله د بهوپال نواب پاتې شو او په ۱۸۱۲ عيسوي کال کې د ۵۰ کالو په عمر مړ شو. دده دوه مېرمنې وې او له دواړو نه يې يو يو زوی لاره. يو امير محمد خان او بل نذر محمد خان نومېده. د نذر محمد مور يوه راجپوته هندوه وه. غوث محمد خان خپله لور گوهر بېگم (قدسيه) نذر محمد ته په نکاح کړې وه او وزير محمد تر مرگ له مخه د خپل زوی امير محمد خان پر ځای نذر محمد د نوابۍ لپاره ځای ناستی ټاکلی و. نذر محمد چې نواب شو، نو په ۱۸۱۷ کې گوهر بېگم ورته واده شوه. په هغو ورځو کې دا رواج و چې د پښتنو کورنيو تر منځ د نجلی او هلک د کوژدنې او نکاح فيصله به په ډېر وړوکوالي کې کېده. دا د دې لپاره چې کورنۍ يې خپلو کې يوه ټينگه خپلولي ولري. کله ناکله به د دوو کورنيو تر منځ د تاو تريخوالي ورکولو لپاره هم دا کار کېدو. د دښمنۍ او تربورانو تر منځ يو بل ته د سازشونو مخنيوی هم په دې رشتو خپښيو کېدو.

د نذر محمد خان د نوابۍ دوره په بهوپال کې د امن او بيارغونې يو زرین دور و. ده لکه د خپل پلار وزير محمد خان له انگرېزانو سره ښه اړيکي ساتلي وو چې اوس يې ورو ورو د هندوستان له ساحلونو ددغه هېواد مرکزي خاورې ته پښې غزولې وې. هغه نوابۍ او راجوارې چې انگرېزانو ته خواخوږي وو خپلې محکې يې له ځان سره وساتلې.

نذر محمد خان به د کال ۵۱ لکه روپۍ انگرېزانو ته ورکولې او په بدل کې دوی ورته هغه پنځه پرگنې بېرته ورکړې، چې مرهټه وو نيولې وې. د مرهټه وو مشر سندهيا د هوشنگ اباد او د اسلام نگر

درېيم څپرکی د پښتنې مېرمنې دعوا

کلاگانې هم بېرته بهوپال ته ورخوښې کړې. همدغه وخت کې د يرغلگرو يوه ډله چې په کې د هر نسل او مذهب خلک شامل وو په وړو وړو نوابيو او راجوارو حملې کولې او چور تالان به يې پرې گډ کړ. دا يرغلگر پنداري نومېده او تر ډېرې مودې يې د انگرېزانو پوځ په مخه اخیستې و. د بهوپال پخوانی نواب غوث محمد خان لا ژوندی و. خو په اصل کې نذر محمد د بهوپال واکمن و چې په رسمي توگه يې نوابي نه وه اعلان شوې. په ۱۸۱۸ کې نذر محمد له انگرېزانو سره يو تړون لاسليک کړ چې له مخې يې بهوپال د يوې خپلواکې نوابۍ په توگه له نوابانو سره پاتې شو. د انگرېزانو لپاره له بهوپال سره دا تړون په مرکزي هند کې د امنيت لپاره يو مهم گام و. خو دا خپلواکي تر دې حده وه چې خپله په بهوپال کې نواب هر ډول اختيار ولري، ولې د گاونډي راجه گانو او نورو رياستونو سره د انگرېزانو د اجازې پرته هېڅ تړون او بله معامله نشي کولای. په دې وخت کې انگرېزانو په بهوپال کې خپله چاونۍ هم جوړه کړه چې ۴۰۰ پلي عسکر او ۶۰۰ اسونه به په کې ساتل کېدل. د نذر محمد او گوهر بېگم (قدسيه) يوه لور وشوه چې دوی ورته سکندر بېگم نوم ورکړ. په ۱۸۱۹ کې کله چې نذر محمد د اسلام نگر په کلا کې له خپلې ماشومې لور سکندر بېگم سره لوبې کولې د گوهر بېگم وړوکی وروړ پوځدار خان چې اته کلن و له يوې تمانچې سره لوبې کولې په خطايۍ کې يې گولۍ وچلوله او نذر محمد له تپي کېدو وروسته مړ شو. يوه بله کيسه داسې ده چې د نذر محمد دښمنانو پوځدار خان ته د تمانچې چلولو چل ورزده کړی و او دی يې پوه کړی و چې پر خپل تربيره دې ډز وکړي. پښتانه هلکان له وړوکوالي د وسلې په چلولو پوهېږي او کېدای شي چې دا خبره رښتيا هم وي.

پوځدار خان د غوث محمد زوی و او د نذر محمد په وژلو کېدای شوه چې غوث محمد بېرته د بهوپال واکمن شوی وای. د انگرېزانو استازي مېجر هېنلې د دې وژنې په اړه په خپل رپورټ کې کښلې چې د تمانچې ډز له دومره نژدې شوی و چې د هغه وښتانه او د مخ پوستکۍ يې سوځولي وو. هغه په دې کې شک نه لاره چې نذر محمد په خطا ویشتل شوی و. د نذر محمد وژنې د بهوپال لپساره بيا يو خطر راپيدا کړ. وزير محمد او نذر محمد چې تر اوسه کوم گامونه پورته کړي وو په دې د بهوپال عام ولس او د دوست محمد کورنۍ يو څه ناڅه خوشاله وو. له تيرا څخه له دوست محمد خان سره يو بل اورکزی چې له مېشتي خپل قام نه و، د بايزيد زوی کېليگ خان نومېده. د دوست محمد خان د مړينې وروسته د کېليگ خان زوی عمر خان د خپل پلار په شان د دوست محمد خان کورنۍ ته پتمن پاتې شو. دا هغه خلک وو چې د نن سبا په الفاظو ورته مسلکي پوځيان ويلاي شو. د عمر خان زوی الف خان د نواب فيض محمد خان د پوځ کومندان (بخشي بهادر) و او ده خپله دنده خپل زوی محمد خان ته وسپارله چې د حيات خان د پوځ کومندان و. د محمد خان زوی بهادر خان هم د بهوپال په محاصره کې تورې برېښولې وې او د خپلې مېړانې لپاره يې ښه نوم گټلی و. په راتلونکې کې بهادر خان او د هغه اولادونو د بهوپال په تاريخ کې مهم رول ولوبولو. د نذر محمد په مړينې د دوست محمد په کورنۍ کې د نوابۍ لپاره ډېر دعوا داران راپورته شول. د غوث محمد ۲۵ اولادونه وو. دده مشر زوی موعېز چې د گوهر بېگم سکه وروړ هم د نوابۍ قوي

مدعي و. غوث محمد په خپله ژوندی و خو دومره کمزوری او زور شوی و چې د بېرته نواب کېدو امکان یې ډېر کم و.

د وزیر محمد خان مشر زوی امیر محمد خان هم په دې هیله و چې د گدی اصلي وارث دی دی.

د نذر محمد د مړینې درېیمه ورځ وه، د اورکزیو ټول ټبر د هغه په کور کې د دربار په لوی تالار کې یو ځای شوی و. د نذر محمد خان د پوځ کومندان بخشي بهادر هم هلته موجود و. له فاتحې او خیرات وروسته پر دې خبره بحث روان و چې د نوابې لپاره به مناسب کس څوک وي؟

د نذر محمد کونډه نولس کلنه گوهر بېگم (قدسیه) په بورقه کې پټه ناسته وه. په غېږ کې یې پنځلس میاشتنۍ لور سکندر بېگم نیولې وه. دویم ماشوم یې په نس و. هغې په تالار کې د ناستو پښتنو تر منځ له مخه پر وځی لري کړ او هغوی ته یې خپله وینا پیل کړه. هغې د خپلې کورنۍ د اختلافاتو او د بهوپال د تېرو سختو ورځو شپو د ذکر نه وروسته خپله دعوا وکړه چې د نوابې حقداره د هغې ماشومه لور سکندر بېگم ده. بیا یې د خپل مړه خاوند نذر محمد لیکلی وصیت ټولو ته ښکاره کړ چې په کې یې کښلې وو:

که دی چېرې ناڅاپه مړ شي نو دده لور سکندر بېگم به نوابه وي او تر څو چې دا ځوانه شوې نه وي پخپله گوهر بېگم (قدسیه) به د دې سرپرسته او د بهوپال واکمنه وي. سکندر بېگم چې ځوانه شي نو د اورکزیو په کورنۍ کې به وډېرې او له واده وروسته به د هغې خاوند د بهوپال نواب شي.

گوهر بېگم دا دعوا هم وکړه چې په دې فیصله د بهوپال خلک هم خوشاله دي او ځینو مذهبي مشرانو دا فیصله لا پخوا منلې وه. بیا

بې ټولو ته وویل: که څوک په دې فیصله اعتراض لري نو راپورته دې شي او په ډاگه دې خپله خبره وکړي.

په دربار کې ناست ټول خلک غلي وو. د اعتراض مانا دا وه چې دوی به د نذر محمد د وژلو په سازش کې څه ناڅه لاس لري.

نذر محمد ته پتمنو څلورو سلاکارانو هم هغه وخت د قدسیه بېگم په فیصله خوښې څرگنده کړه. نورو هم ورته سر و نه ټیټ کړل. ډېر ژر په بهوپال کې د سکندر بېگم د نوابې او د هغې د مور قدسیه بېگم د سرپرسته کېدو خوشالي ولگېده.

د خپلو مخالفینو د خولې بندولو لپاره قدسیه ډېر ژر هر چا ته مراعات او امتیازات وروسپارل. خپل لوی مخالف مشر ورور موعیز ته یې جاگیر ورکړو. پوځدار خان وړوکی و هغه یې تر خپلو وزرو لاندې کړ. له خپل لېور امیر محمد خان سره یې ژمنه وکړه چې د هغه زوی منیر محمد خان ته به خپله سکندر بېگم ورکوي او دغه ډول به منیر نواب هم شي. قدسیه پوهېده چې سکندر لا وړه ده او تر راتلونکيو ۱۶ کلونو پورې به دا واکمنه وي.

له دې هر څه سره قدسیه د انگرېزانو استازي مېجر هېنلي ته د تصویب لپاره خپله فیصله واوروله. هغې د نذر محمد د وصیت دلیل ورته ورکړ.

د انگرېزانو لپاره د یوې ښځې مشري د تشویش وړ وه. دوی د بهوپال په ملګرتیا کې د مرهټه وو مخالفت منلی و. دوی فکر کاوه که په دې ریاست کې سپری واکمن وي نو د دوی دریغ به غښتلی او ټینګ وي. خو په ولس او کورنۍ کې دننه د هغې ملاتړ انگرېزان دې ته مجبوره کړل چې هغه د نوابې په توګه ومني.

همدا وه چې قدسيه بېگم د خپلې ماشومې لور د سرپرستۍ په توگه د نوابۍ په تخت کښېناسته. ددې لپاره چې څوک د اسلامي اصولو له مخې د هغې لاره ونه نيسي دې يوه فتوا د بهوپال له مفتي او بله د قاضي لخوا ترلاسه کړه. دغه سند هغې خپلو خپلوانو، اميرانو او سردارانو ته هم ورکړ چې تصويب ورباندې وکړي.

په هغه وخت کې داسې اوازه گډه شوه چې قدسيه بېگم د خپل خاوند نذر محمد په وژلو کې لاس لري. ددې وخت د پرېشانيو يو تاوان دا وشو چې نازېرېدلی ماشوم ضايع شو. او ددې خبرې امکان نور هم کم شو چې د دوست محمد خان د اولادونو وزير محمد او د غوث محمد کورنۍ به بيا متحدې شي.

انگرېزانو په دې وخت کې د سکندر بېگم او منير محمد خان د کوژدنې خبره ومنله او مياشت وروسته يې ماشوم منير په رسمي توگه د نوابۍ په گډۍ کښېنولو. خو شرط دا و چې قدسيه بېگم به يې سرپرسته وي او کله چې د دې لور سکندر بېگم د ځوانۍ سن ته ورسېده او منير ته واده شوه نو پخپله به نوابي هغه ته ورپرېږدي.

قدسيه بېگم د خپل خاوند د وصيت پر ځای کولو، خپلو تربورانو سره سره د يو بل قام په استازي د خپلې خبرې د منلو لپاره له ډېرو ستونزو سره مخامخ وه. خو د هند په هغه اړي گړي کې د ځان ساتنې لپاره يې ډېر په هنر او استقامت چلن کاوه.

د اس د سورلۍ، پوځي تربيت او د جنگ د فن او په دې کې د برياليتوب لپاره يې زده کړه پيل کړه. دا په عقیده ټينگه مسلمانان مېرمنه وه، خو دا خبره يې نه منله چې ښځه د رياست مشره کېدای شي. هغې دا وويل چې د ښځې مخنيوي لپاره خلکو له اسلام نه ناوړه گټه اخيستي ده.

د قدسيه بېگم لپاره د خپل پلار د عېش خوبونکي شخصيت او د مور مېړانه چې د جگړې په ډگر کې يې ښودلې وه ددې سوب شوه چې ځان ته خپله لاره وټاکي.

دا به د بهوپال په کليو باندو کې گرځېده چې د عامو خلکو له حاله ځان خبر وساتي او په وړو پوځي مهماتو او معرکو کې به يې د عسکرو مشري کوله.

قدسيه بېگم چېرې هم د عېش وعشرت ژوند نه و تېرکړی. له ماشومتوب نه يې د جنگ سختې ليدلې وې. د هغې د لارې مشال د هغې خپله مور زينت بېگم وه. خو د پښتنو په ټبر کې ځينو خلکو اوس هم د نذر محمد وصيت ته د شک په سترگه کتل. د خپلې ماشومې لور د سرپرستې په توگه د واکمنۍ په لومړنيو کلونو کې خپلو خپلوانو او انگرېزانو دواړو ته دا جوته شوه چې دا د دې مهمې دندې لپاره وړ او قابله ده.

هغه له امير محمد خان او د هغه له پلويانو نه هم په اندېښنه کې وه چې په دې انتظار وو چې کله به سکندر بېگم ځوانېږي او کله به منير د نوابۍ په گډۍ کښېني.

په بهوپال کې اوس په څرگنده پښتانه په دوو ډلو وېشل شوي وو او دواړو د يوه بل په فعاليتونو داسې نظر ساتلی و لکه يو باز چې يې په خپل ښکار ساتي.

***

د يوې مسلماني او په تېره بيا پښتني ښځې لپاره د نولسمې پېړۍ په پيل کې واکمن کېدل اسانه کار نه و. هغه هم په داسې حالاتو کې چې په کور دننه او د باندې ورته د مخالفانو ډلې ناستې وې. قدسيه بېگم د پردې او ستر ساتلو سره د بهوپال چارې پر مخ بېولې او په دې انتظام کې د هغې مرسته هم هغو اميرانو او مشاورينو کوله چې د ښځې مشري ورته عيب نه ښکارېده. په دې مشاورينو کې پوه او مسلکي خلک شامل وو چې درې تنه په کې مهم وو. راجه هشونت رای، بهادر محمد خان (بخشي بهادر) او شهزاد مسيح (فرانسوي نژاد).

د شهزاد مسيح د کورنۍ کيسه ډېره په زړه پورې ده. "په ۱۷۴۰ م کې چې د ايران نادرشاه افشار په ډيلي حمله وکړه او دا يې ويجاړ کړ، نو په دې وخت کې د مغولو له دربار نه يوې فرانسوي کورنۍ لومړی گواليار او وروسته بهوپال ته پناه يو وره. ددې کورنۍ مشر سيلواډور بوربن نومېده. په بهوپال کې دې کورنۍ ماموله بايي ته ځان ورسولو چې د دوست محمد خان د لمسي فيض محمد خان کونډه وه. ماموله بايي بوربن ته مخکې ورکړې او کله کله به يې د حکومتی کارونو لپاره ترې مشورې اخيستې. سيلواډور يو ډېر ځيرک او پوه انسان و او تر ډېرې مودې يې د بهوپال د نوایې کورنۍ خدمت کاوه. دی وزير محمد خان ته هم نژدې و او په بهوپال کې ده د عنايت مسيح په نوم شهرت لرلو.

د بهوپال د محاصرې په وخت دی له خپل زوی بالتازار، چې د شهزاده مسيح په نوم پېژندل کېدو، يو ځای د نذر محمد خان په پوځ کې د مرهټه وو پر ضد جنگېده.

خلورم څپرکی د قدسيې بېگم واکمني

کله چې قدسيه بېگم د خپلې لور لپاره د نوابۍ دعوا وکړه نو له پېرنګيانو سره د خبرو اترو لپاره به شهزاد مسيح د هغې د استازي په توګه ورتلو. د قدسيې بېگم د نوابۍ په لانجه کې شهزاد مسيح (بالتازار) د هغې په ملاتړ ودرېد او له انګرېزانو سره د خبرو اترو لپاره د بهوپال د نوابۍ په استازيتوب ورتلو. قدسيې بېگم پرده لوی باور درلود. همدا و چې د پښتنو تر منځ داسې ګنګوسې راپورته شوې چې ګوندي شهزاد مسيح له قدسيې بېگم سره اړيکي لري.

شهزاد مسيح يو لوستی پوځي و او په انتظامي معاملو کې يې ساری نه لرلو. هغه اردو او فارسي ژبې روانې ويلې او د فطرت په نامه يې شاعري کوله. يو فرانسوی ليکوال او هند ته سفر کوونکی ويتولادي ګولپش پخپل کتاب "د هند نوابي سلطنتونه" کې ليکي کله چې "قدسيې بېگم د بهوپال نوابي تر لاسه کړه، نو دا او شهزاد مسيح يوه بل ته د مينانو په څېر نږدې شول."

په دې وخت کې د بوربن کورنۍ دومره قوي شوه چې نيم بهوپال يې په لاس کې و او که دوی انګرېزانو ته غږ کړی وای کېدای شي هغوی ورته د بهوپال نوابي ورکړي وای. خو شهزاد مسيح داسې ونه کړل او قدسيه بېگم په امر يې د ډيلي له يوې انګرېزې نجلی ازابلاستون سره واده وکړ. قدسيې بېگم د شهزاد مسيح مېرمنې ته "د سرکار دلهن" خطاب ورکړ او په بهوپال کې د جهانګير آباد په سيمه کې يوه کپتولیک کليسا، هديره او يو ښوونځی د دې په نامه ونومول شول. په دې سيمه کې د يوه پخواني کور کنډوالي او س هم شته دي چې ورته د "سرکار دلهن حوبلي" وايي.

قدسيه بېگم د بهوپال د چارو، حکومتي کارونو او له انګرېزانو سره د معاملو سره سره پخپله کورنۍ کې دننه له مخالفتونو سره

مخامخ وه. هغې د ماشوم منير محمد پالنه هم کوله چې خپل لوی مخالف يانې د خپل لپوره امير محمد په مقابله کې يې ترې برمه نېولی و.

منير محمد او د قدسيې بېگم لور سکندر بېگم د هغې تر سيوري لاندي لويېدل. امير محمد به انګرېزانو ته دا خبره يادوله چې د تخت اصلي وارث دده زوی منير دی او پکار ده چې دی دې واکمن اعلان شي. منير چې زلموتی شو، نو دی هم د پلار او د کورنۍ د نورو سړيو فکر ته اوښتی و. دا خبره به تل کېده چې د ښځو واکمني غېر اسلامي کار دی.

قدسيې د وخت واګې په خپل لاس کې نيولې وې. د امير محمد د اغېز کمولو لپاره يې له انګرېزانو نه يوه بله خبره هم په سند ليکلې واخيسته، هغه دا چې د منير او سکندر بېگم تر نکاح وروسته او په دې حالت کې چې که د هغې لور خپل مېړه ته نوابي پرېښوده نو امير محمد به د بهوپال په حکومتي چارو کې د مداخلې هېڅ حق نه لري. خو بل لوري ته به هغې له امير محمد خان سره ښه اړيکي ساتل. هغه ته به يې ويل:

"ته زما له انتظام نه دومره بدګومانه يې چې د دوو ماشومانو په واده دې زور راوړی دی. دوی تر اوسه ځانونه نشي سنبالولی نو ملک به څنگه سنبال کړي. لږ نور انتظار وباسه."

خو امير محمد خان به په دې نه قانع کېده. د بهوپال غوندي ښېرازې محکې واک يې د خپلې وړېندارې په لاس کې نه شوی زغملای. اخر ده د خپل اوښي اسد سره د قدسيې بېگم له واکه د لرې کولو يو سازش جوړ کړ. دوی د اورکزيو ځينې غړي او د روھيله پښتنو ايله جاريان له ځان سره مله کړل او د قدسيې د وژلو لپاره يې

له يوه پټ مرکز نه د حملې پلان جوړ کړ. په دې سازش کې منير محمد هم شامل و. خو قدسيې بېگم تر دوی زيات قوي استخبارات لرل. د دوی پوځ هغه مرکز محاصره کړ چې مخالفو يې مورچې پکې نيولې وې. په بهوپال کې کورنۍ جگړه پيل شوه. دواړو غاړو تر څلورو ورځو پر يوه بل ډزې کولې او اخر د بهوپال پوځ ددې سازش خاتمه وکړه. يو څو کسان په کې ووژل شول. کشران يې ونيول او منير محمد يې لاس تړلی قدسيې بېگم ته حاضر کړو. منير د هغې په پښو پرېوتو او معافي يې وغوښته. قدسيې بېگم دی وېښلو، خو اميرمحمد او اسد يې له درباره منع کړل. دا ديوې ښځې هغه انصاف و چې د خپل سر دښمنان يې ژوندي پرېښودل. انگرېزانو له دې جنگه وروسته د قدسيې بېگم د ساتنې لپاره د خپل پوځ يوه ډله هغې ته ور واستوله. قدسيه بېگم اوس پوه شوې وه چې ددې مخالفان به کله هم دا ارام ته نه پرېږدي. په ۱۸۲۷ م کال کې چې سکندر بېگم اوس هم د ۱۰ کالو وه. قدسيې بېگم دا خبره اعلان کړه چې منير ناخوانه دی. د يوې مسلمانې ښځې له خوا ددې خبرې ډنډوره کول ډېر عجيبه کار و. منير د هغې تر سيوري لاندې لوی شوی و او په نوابي کورنۍ کې به نرنښخي (هيجراگان) خدمتگاران وو.

دوی به د هلکانو او جينکو دواړو د ځوانۍ او پېغلتهوب له عادتونو خبر وو او قدسيې چې دا خبره وکړه نو مانا يې دا شوه چې منير محمد به اولاد نشي زېږولی. امير محمد ددې خبرې په اورېدو سره د خپل کشر زوی جهانگير لاس وروړاندې کړ. انگرېزانو هم دې خبرې ته غاړه کېښوده او قدسيې ته درې کاله نوره موده پاتې شوه، چې جهانگير د نوابۍ لپاره وروزي، ځکه دی له منير نه هم درې کاله کشر و. په ۱۸۳۰ کې د انگرېزانو استازی لانس لوټ وېليکنسن

وتاکل شو. دی ۱۱ کاله په بهوپال کې پاتې و او په دې ټوله موده کې يې د قدسيې د واک مخالفت کاوه. د هغه نقادان وايي چې ده ته به د اميرمحمد خان د ډلې له خوا ډالۍ ورکول کېدې. دی به له هغوی سره په ښکار تلو. خو د هغه پلويان په دې نظر دي چې ده له انگرېزانو د هغه تړون درناوی غوښت چې قدسيې ورسره کړی و او هغه د واک انتقال و. جهانگير په دې وخت کې د ۱۵ کالو و خو د قدسيې ځواب دا و، چې تر څو جهانگير د ۱۹ يا ۲۰ کالو نشي دا به ورله سکندر په نکاح کې ورنه کړي. په ۱۸۳۲ م کال کې قدسيې بورقه وغورزوله. په دې کار هغې خپلې لور سکندر ته هم لاره هواروله ځکه هغې دا تجربه کړې وه، چې د پردې شا ته حکومت کول گران کار دی. يو کال وروسته قدسيې انگرېز گورنر جنرل ته ليک ور واستولو او تر ۱۰ نورو کلونو پورې د خپل واک غزېدل وغوښتل چې تر څو جهانگير او سکندر د حکومت په کارونو پوه شي. انگرېزانو دا خبره رد کړه او سمدلاسه يې غوښتنه وکړه چې د جهانگير او سکندر نکاح دې وشي. قدسيه په دې خبره په قهر وه خو هېڅ يې نشو کولای. جهانگير اوس د ۲۰ کالو و او سکندر بېگم د ۱۸ کالو وه. هغې د اس د سپرلۍ، د نېزې، تورې او غشي د ويشتلو تر څنگ د قرآن تعليم او د فارسي او پښتو ژبې زده کړې وې. خو په وجود کې تکړه او زړوره وه. تر ټولو مهمه خبره دا وه چې د هغې له جهانگير سره مينه پيدا شوې وه. خو قدسيه بېگم بيا هم د لور په واده کې زړه نازړه وه. اخر اميرمحمد بيا تورې ته لاس واچاوه او د جنگ خطر پيدا شو نو قدسيه رضا شوه.

قدسيې بېگم نژدې ۱۸ کاله د خپلې لور او د زوم د سرپرستي په توگه د بهوپال واک په لاس کې لرلو. د هغې شخصيت د بهوپال د

راتلونکيو واکمنانو لپاره يوه بېلگه وه. ددې په حکومت کې د بهوپال اقتصاد په خپلو پښو ودرېدو. دې د خپل شخصي خرڅ لپاره له خزاني څخه يوه پيسه نه اخیستله. کالي پتري يې نه کول. په طبيعت کې ډېره ساده او له غروره خلاصه ښځه وه. خو په ودونو کې به يې کله کله له نورو ښځو سره خپل غږ ورگډ کړو. ددې د وروستيو کلونو يو انځور پاتې دی چې پکې دا يوه لوړه او نری مېرمنه ښکاري. په سريې لويته او په سترگويې عينکي دي.

په بهوپال کې د موتي مسجد په نامه د جامع جومات تر جوړېدو وروسته يې د پرانستني مراسمو ته ولاړه. خو په ټول وخت کې د دې لوی انگرې د يوې ونې سيوري ته ناسته وه او سترگې يې ټيټې نيولې وې. وروسته چې له دې پوښتنه وشوه چې ولې يې د دې دومره ښکلي جومات منارونو او گنبدې ته نه کتل، نو دې وويل: "زه وېرېدم هسې نه ددې په ليدو سره به په ما کې غرور پيدا شي."

دا به د ښار په لارو کوڅو کې پلې گرځېده. د غريبو خلکو کورونو ته به ناڅاپه وردننه شوه چې د هغوی حالت له نژدې وگوري. د ماني په چمن کې يې يوه لويه ټلی اېښي وه او خلکو ته يې اعلان کړی و چې که هر څوک کومه ستونزه لري نو دا ټلی دې وغږوي. ددې د ماني په وره کې هر ورځ دوه مننه ۸۰ کيلو غنم اېښودل کېده. د سهارلمانځه وروسته به ضرورت مندو ته وېشل کېدل. په لومړي ځل يې د څښلو اوبو لپاره په بهوپال کې يو نل (پايپ) تېر کړ. د اورگاډي ټلی د غزولو لپاره يې له خپلو شخصي پيسو پانگه ورکړه. په مکه او مدينه کې يې د بهوپال د حاجيانو لپاره سرايونه واخیستل، چې اوس هم شته. په خپل باغ کې به يې له عامو خلکو سره ليدل. د هغوی ستونزې به يې اورېدې او مرسته به يې ورسره کوله. د رياست خزانه

او خپله شخصي پانگه يې بېله کړه. له خپلې ماني يې د لاسي گنډلو کار پيل کړ. ښځې يې په کې په کار ولگولې او د خپل پخلنځي خرڅ به يې له دې پيسو پوره کاوه. ډېر ژر هغې د عامو خلکو زړونه وگټل. خلکو به يې ډېر درناوی او احترام کاوه.

د قدسيې بېگم سياست

په ۱۸۳۵م کې سکندر بېگم جهانگير ته واده شوه او شپاړس کاله وروسته د امير محمد سره شوی لوز پوره شو، د دوی دواړو واده د دښمنو کورنيو تر منځ داسې يووالی و چې د ميني او محبت پر ځای په کې تربگني او رقابت ډېر و. له واده سمدستي وروسته انگرېزانو له قدسيې بېگم غوښتنه وکړه چې نوابي دې جهانگير ته وسپاري. خو قدسيې وويل: د هغې زوم لا تراوسه نوابی ته تيار نه دی. سکندرې او جهانگير چې گډ ژوند پيل کړ، نو هغه خپل خاوند ته وفاداره شوه. او دې په خپله له مور و غوښتل چې واک دې د هغې خاوند ته وسپاري. د دواړو کورنيو تر منځ اړيکي خړې و. امير محمد په خپله دا باور درلود چې قدسيه به چېرې هم واک د هغه زوی ته نه پرېږدي. ده يو واري بيا د بغاوت جنډه راپورته کړه. د بهوپال له ښاره بهر سيهور نومي ځای کې يې مورچې ونيولې او پوځ يې وربرابر کړ. قدسيې ډېر په مېړانه دا جنگ وگټلو. خو اوس انگرېزانو ورو د انگل. د برتانيا د بهرنیو چارو وزير يو ليک قدسيې ته ورواستولو چې په کې يې په دې خبرې ټينگار کړی و چې هغه دې واک خپل زوم ته وسپاري. د قدسيې بې له دې نور وس ونه رسېد چې له بهوپال ښار نه د اسلام نگر کلا ته ولاړه شي. برتانيا هغې ته اته سوه او شپاړس کلي په جاگير کې ورکړل او د يولسو توپو د سلامي اعزاز يې هم ورکړ. په

۱۸۳۷ کې جهانگير محمد په يوه ځانگړي دربار کې د بهوپال نواب وټاکل شو. هغه له نواب کېدو سره سمدستي قدسيې بېگم ته پتمن د پوځ مشر بخشي بهادر محمد خان ته وړاندیز وکړ، چې که د قدسيې بېگم له ملاتړه لاس واخلي نو لويې محکمې به په انعام کې ورکړي. بهادر خان ورته په ځواب کې وويل:

"زه په بد وخت کې د خپل مريې سره نيمه وچه ډوډۍ خورې شم خو د يوه ډارن او ناسياله کس په خدمت کې د مال خاوند نشم کېدی." ده له خپلو دوو زامنو صدر خان او باقي خان سره يو ځای خپلې تورې د تیکو نه واېستلې او له هغې ډلې سره روان شول چې په کې قدسيه بېگم د اسلام نگر د کلا پر لوري روانه وه.

د جهانگير د نواب کېدو سره سم د بهوپال فضا بدله شوه. په مانيو کې د رقص او سرود محفلونه شراب او د مېلمستاوو دوران پيل شو. دی په خپله يو شاعر و او ارام ژوند يې خوښېده. د زمري بنکار، د نورو بنځو سره روابط او د شرابو څښل ورته عيب نه بنکارېدل.

ده په بهوپال کې يوه نوې سيمه د جهانگير اباد په نوم ودانه کړه. د پوځ لپاره يې چاونهۍ او د ځان لپاره يې يوه نوې مانيۍ جوړه کړه. سکندر بېگم به هره ورځ د خپلې مور قدسيې بېگم پوښتنې ته اسلام نگر ته ورتله. د جهانگير نواب په دربار او مېلمستيا کې به انگرېزان هم شامل وو.

سکندر بېگم به په هره موقع له خپل خاوند سره مله وه. يوه ورځ د انگرېزانو استازي ويلکينسن چې هر وخت به د جهانگير نه تاوېدو راتاوېدو، سکندر بېگم ته ورنږدې شو. د هغې د الماسو غوږوالي ته يې لاس يوړو او ويې ويل:

"بېگم صېب ستا کالي څومره نيايسته دي!"

سکندر بېگم د ټولو خلکو په وړاندې ويلکينسن ته پر مخ يوه څپېره ورکړه او په قهر يې ورته وويل:

"ويلکينسن صېب! ته نه يې خبر چې يوې پردۍ مسلمانې بنځې ته لاس وړل د هغې سپکاوی وي."

امير محمد خان او د هغه د ډلې له خوا اوس دا سازشونه کېدل چې څرنگه سکندر بېگم له مېنځه يوسي. ځکه له قانوني پلوه دا نوابه وه او سره له دې چې جهانگير په نامه د بهوپال نواب و. خو عامو خلکو اوس هم د قدسيې بېگم او د هغې د لور سکندر بېگم درناوی کاوه. د جهانگير له لارې امير محمد خپله غوښتل چې واکمن شي. اخري يې خپل زوی دومره ولمساوه، چې خپله مېرمن ووژني. دده د واده درې کاله شوي وو. سکندر بېگم اوس حامله وه او په څو ورځو کې دننه يې ماشوم کېده. دا به د شپې خپله کوټه کې يوازې ویدېده. جهانگير به د خپل عېش و نوش له محفلونو د شپې ناوخته ورتلو.

يوه شپه سکندر بېگم د هرې ورځې په شان په خپل کې کټ ملاسته وه. هغې بهر د اس د راتلو غږ واورېدو. خوشاله شوه چې جهانگير نن شپه د وخته کوټې ته ورروان و. د پښو بنکالو يې تر غوږو کېده، خو هغې د لوی کټ له پردو نه اندازه لگوله، راتلونکې د برنډې پر پونږو د خنلو پر وخت د برنډې پر څنډو بلېدونکي روغني څراغونه هم يو يو مړه کړل. نابېره سکندر بېگم پوه شوه چې د خاوند په جامه کې يې اجل راروان دی. هغې د چپرکټ له پردو کتل چې د هغې خاوند جهانگير توره په لاس کوټې ته ورننوتو. دا ساه نيولې ملاسته وه. مرگ ترېنه څو گامه لرې و. په دې وخت کې هغې ځان په څادر کې تاوراتاو کړ او يو غټ بالنست يې په ځان کېښود. جهانگير د تورې يو زورور گوزار وکړو او د هغې په تېره څوکه يې په گوته د تودو وینو

احساس وکړو نو پوه شو چې د هغه اندازه سمه وه. ښځې له د تورې يو گوزار کافي وي. سمدلاسه يې پښې سپکې کړې او له کوتې ووتلو. بهر پيرادارن حيرانه وو چې جهانگير نن شپه بېرته په اس کښېناستو او په تلوار له ماڼۍ ووتلو. خو ورسره د سکندر بېگم چيغې يې واورېدې او چې دوی دننه ورمندې کړې نو گوري چې د سکندر بېگم کتې په وينو لړلې دي.

د تورې گوزار نيم په بالښت او نيم د سکندر بېگم په مړوند او ملا شوی و. هغې د ملهم پتۍ امر وکړ او چې سپېدې چاودېدې نو د خپلو ساتندويانو په بدرگه د خپلې مور قدسيې بېگم پر لوري اسلام نگر ته روانه شوه.

په بهوپال کې ډېر ژر دا خبر خپور شو چې جهانگير د شپې د خپلې مېرمن د وژلو هڅه کړې وه. په دې پېښې سره د عام ولس له سکندر بېگم او قدسيې سره نور هم زړه سوی پيدا شو.

د امير محمد او غوث محمد د کورنۍ تر منځ هغه معمولي رسمي اړيکې چې پاتې وو په دې کړنې او عمل سره هغه هم له مېنځه ولاړل. اوس په جار دنمښي پيل شوه.

په اسلام نگر کې د بخشي بهادر، محمد خان او قدسيې نور وفاداره اميران د مور او لور دواړو تر څنگ ودرېدل. له حملې دوه مياشتې وروسته د سکندر بېگم لور وزېږېدله او نوم يې شاه جهان بېگم ورباندې کېښود.

اوس بهوپال عملا په دوو برخو وېشل شوی و. مور او لور په اسلام نگر او جهانگير له بهوپاله حکومت کاوه. قدسيه بېگم يو وارې بيا فعاله شوه او انگرېزانو ته يې داسې پېغامونه ورلېږل چې د هغې پر لور له وژونکي بريد وروسته جهانگير د واکمنۍ حق بايللی دی او

بايد چې سکندر بېگم د بهوپال واکمنه اعلان کړل شي. خو د انگرېزانو استازي هم هغسې د جهانگير ملاتړ کاوه. د وخت په تېرېدو سره د بهوپال وضعه په خرابېدو شوه. د قدسيې هغه کارکوونکي چې د خلکو د ستونزو حلولو ته به تيار وو اوس د جهانگير خپلو خپلوانو په پيسو اخیستي وو. کله چې خزانه په تشېدو شوه نو ويلکينسن په دې وخت کې جهانگير ته خبرداري ورکړ چې خپل چلن دې سم کړي.

انگرېزانو د قدسيې بېگم غوښتنې ته ځواب ورکاوه چې په بهوپال کې ښځه نشي واکمنه کېدای. ددې په ځواب کې به قدسيې د برتانيا د ملکې ویکتوريه مثال ورکاوه چې د دومره لوی سلطنت د واکمنې په حيث انگرېزانو ته د منلو وړ ده نو ولې بيا په دې وړوکې نوابۍ کې د ښځې واکمني نه مني. په ۱۸۴۱ کې ويلکينسن مړ شو، نو د هغه پر ځای د انگرېزانو استازي هېنري ټريوليان په بهوپال کې وټاکل شو.

نوي استازي له نژدې نه په بهوپال کې حالات وڅارل. د دواړو غاړو خبرې يې واورېدې نو په خپل رپورټ کې يې وليکل چې دوی د جهانگير په ملاتړ يوه ډېره غلظه تگلاره يا پاليسي خپله کړې ده. ده وار په وار جهانگير ته د هغه کمزورۍ په گوته کړې او د اصلاح غوښتنه يې ترې وکړه.

په ۱۸۴۴ کې جهانگير د پښته ورگي په ناروغۍ اخته شو او ډېر ژر يې حالت خراب شو. خپل مرگ ورته نژدې ښکاره شو او خپلې مېرمنې ته يې ليک ورواستولو. د خپلې پخوانۍ مينې واسطه يې ورکړه او ورته يې وويل: که هغې ورسره گډ ژوند کولی نو ده به د يوه

بڼه نواب په توگه حکومت کړی وای. د هغه لور شاهجهان بېگم اوس د شپږو کالو وه.

سکندر بېگم چې دا لیک تر لاسه کړ، نو هغې خپل خاوند وښلول. د خپل قتل سازش یې هم هېر کړ او له خپلې لور سره یو ځای له اسلام نگره بهوپال ته روانه شوه.

دې نژدې یوه اوونۍ د خاوند له کت سره تېره کړه! هغه د خپلې ماشومې لور په لیدو ډېره خوشاله و. خو د اونۍ په پای کې د جهانگیر پلار او د هغه ماما له سکندر بېگم نه غوښتنه وکړه چې له دې ځایه دې ولاړه شي. د جهانگیر د ژوند وروستۍ شپې وې او امیر محمد په دې پوهېدو که سکندر بېگم د جنازې پر وخت هلته موجوده وي نو د نوابۍ دعوې به وکړي. همدغه وچه وه چې خپله نېور او لمسی یې په زوره له مانۍ وویستلې. مور او لور دواړه په سرو سترگو په گاډي کې کښېناستې خو نیمایي لاره کې خبرې شوې چې جهانگیر ساه ورکړه.

د هغه د مرگ سره سمدلاسه امیر محمد انگرېزانو ته دا ولیکل چې جهانگیر نارینه اولاد نه لري او حکومت د نارینه وو کار و، نو ځکه د نوابۍ حقدار او د خپل زوی وارث دی. دده له دې دعوې سره د اورکزیو په کورنۍ کې د دوست محمد نور لمسي هم راپورته شول او د خپل حق غوښتنه یې کوله. قدسيې بېگم یو واري بیا د خپلې لور د حق لپاره نوي استازي ته لیک ورواستاوه. د انگرېزانو له لیکنو داسې ښکاري چې دوی هغه وخت کې سره له دې چې د انگلستان او ټول هند واکمنه ملکه ویکتوریا وه خو په بهوپال کې یې د یوې مسلمانې ښځې واکمني نه پرېښوده. دوی د نوابۍ لپاره د قدسيې بېگم د ورور موعېز پوځدار خان پلوي کوله.

په ۱۸۴۵ کې دوی اعلان وکړ چې د بهوپال نوابه به او ه کلنه ماشومه شاهجهان بېگم وي چې د خپل پلار وارثه ده.

دا چې هغه د اوو کالو ماشومه وه، نو ځکه د هغې پر ځای د قدسيې بېگم تر ټولو کشر ورور موعېز پوځدار خان به د هغې لپاره فیصلې کوي یانې عملاً پوځدار خان واکمن و، خو سکندر بېگم به د خپلې لور سرپرسته وي او پوځدار به په حکومتي معاملو کې له هغې نه مشورې اخلي. له دې فیصلې سره د امیر محمد او د هغه د پلویانو دعوو ته د پای ټکی کېښودل شو. خو د قدرت او حکومت تېري امیر محمد په دې فیصلې بیا توري ته لاس کړ. لښکر یې جوړ کړ او بغاوت یې اعلان کړ. خو په دې نه پوهېده چې اوس د هغه مقابله له ښځې سره نه بلکې انگرېزانو سره وه. په یوه معمولي جنگ کې یې ماتې وخوړه او گرفتار شو. انگرېزانو دی په بندي خانه کې واچاوه او هم هلته نهه کاله وروسته په ۱۸۵۴ کې مړ شو. قدسيې بېگم له خپلې لور او لمسی سره لکه د فاتح په ۱۸۴۵ کې د نوابۍ گاډي کې یو واري بیا بهوپال ښار ته ورداخله شوه. د سړک دواړو غاړو ته خلک ددې د هرکلي لپاره راوتلي وو.

په شاهي مانۍ کې د سکندر بېگم او د پوځدار خان تر سیوري لاندې حکومتي کارونه پیل شول. خو انگرېزانو ته ډېر ژر اندازه وشوه چې په یوه تېکه کې دوی توري نه ځایېږي. سکندر انگرېزانو ته ولیکل: دا کار کول غواړي خو اختیار نه لري. انگرېزانو همدا خبره معلومه کړه او پوځدار خان یې له خپلې دندې لرې کولو ته اړ کړ.

xxx

په ۲۷ جولای، ۱۸۴۷ کې د بهوپال په یوه ځانگړي رابلل شوي دربار کې د انگرېزانو استازي چې- ډي کیننگم د خپل حکومت له خوا اعلان وکړ چې سکندر بېگم به د بهوپال د نوابۍ سرپرسته او د خپلې نهه کلنې لور شاهجهان له خوا واکمنه وي. په دې اعلان سره د هغې د ۲۱ کالو د نوابۍ دوره پیل شوه. لومړیو دیارلسو کالو کې دا د خپلې لور شاهجهان سرپرسته وه او وروسته اته کاله یې خپله واک لاره.

سکندر بېگم اوس د ۲۷ کالو وه دا په وجود او شخصیت کې د خپلې مور قدسیې بېگم په څېر وه. د خپلې مور غوندې یې د ژوند بې شېبې په کورنیو سازشونو، جنگونو او ځان ساتلو کې تېرې شوي وې. له وړو کوالي نه پوهېده چې پر اوږو به یې دروند پېټی اېښودل کېږي. دې په ماشوموالي کې د اس سپرلي، د تورې او نېزې وهل او د غشي ویشتلو تربیه اخیستې وه. د خپلې مور قدسیې بېگم په نوابۍ کې دې د پوځي ډلگيو مشري کوله او پوځي مهماتو کې به پخپله هم شریکه وه. دا هم د خپلې مور په شان د عقیدې ټینګه مسلماننه وه، خو پرده به یې نه کوله. په بهوپال کې دننه به یې مخ نه پټاوه. خو کله چې به په سفر تله نو د ورېښمو سپینه بورقه به یې اغوستله، او د هغې له پاسه به یې د مرغلرو تاج هم اېښودلو. دې ډېر ساده ژوند تېرولو، خو په رسمي مراسمو او دربار کې لکه د نارینه نوابانو غوندې په ددبه اورعب کښېناستله. له خپلو درباریانو سره به یې په سخته لهجه خبرې کولې او هېچا ددې په حضور کې سترگې نشوې اوچتولې.

پنځم څپرکی د سکندر بېگم نوابي

د سکندر بېگم لومړی مهم کار دا و، چې هغې د بهوپال د پوځ کڼه کونه رسمي کړل. له دې وړاندې به د اورکزيو د کورنۍ خانانو د خپلو ډلگيو مشري کوله او نظم به په کې نه و.

سکندر بېگم په لومړي ځل د پوځيانو د معاش سيستم معرفي کړ. د دوی لپاره يې بارکونه جوړ کړل. د سپرو او د پلي لښکر ډلگۍ يې بېلې کړې او يوه منظمه توپخانه يې برابره کړه. د سرکاري وسلو د ثبت او ساتنې لپاره يې بېل وسله تون جوړ کړ. هغې په خپله د پوځي رسم گزشت (پرېد) معاینه کوله. د دې دويم کار دا و، چې د بهوپال مخکې يې کچ کړې. بهوپال يې په دريو انتظامي برخو وویشلو چې هرې برخې کې يوويشت ولسوالۍ وې. د هرې ولسوالۍ حدونه يې وټاکل او په لومړي ځل د بهوپال په سرحدونو د نښې ستنې ودرول شوې.

د هرې يوې ولسوالۍ يو ولسوال يا ناظم او عامل وټاکل شو او دوی ته به معاش ورکول کېده. د ماليې راټولو لپاره يې ۵۰ سپاره او ۵۰ پلي افسران وټاکل. د خپلې نوایۍ په لومړي يو کال کې دننه هغې د بهوپال ۳۰ لکه روپۍ پور پرې کړ، چې زياتره پيسې د دې خاوند د خپلو خرڅونو لپاره اخيستې وې.

دې د لومړي ځل لپاره د پوليس نظام هم جوړ کړ، چې لرې پرتې سيمې به يې اداره کولې. د دې برسېره يې د گمرک (محصول) او استخباراتو څانگې رامنځ ته کړې چې دې ته به يې د مخکو د حاصلاتو او د عامو خلکو د مشکلاتو خبرونه راوړل. د عدليې نوی سيستم يې معرفي کړ، چې په کې قاضيان او وکيلان يې له بهوپاله بهر له نورو سيمو راوغوښتل. د دې هدف دا و چې خلکو سره انصاف وشي. د عدالت او قاضي د فيصلې پر ضد د اپيل حق هم خلکو ته

ورکړې شو. قوانين يې داسې جوړ کړل چې د هندو او مسلمان د دواړو خيال په کې ساتل کېده.

د سکندر بېگم په نوایۍ کې په بهوپال کې د لومړي ځل لپاره خپله سيکه جوړه شوه او د ډاک (پوست) نظام معرفي کړی شو، چې له بهوپاله بهر يې هم دفترونه لرل. دې د لومړي ځل لپاره د محاسبې مشر وټاکلو، چې د ټولو ادارو حساب کتاب وگوري او د فساد او رشوت مخه ونیول شي. د هغې اصلاحات په دريو څانگو کې شوي وو. سياست، تعليم او حکومت.

په بهوپال کې لومړۍ ولسي جرگه يا مجلس د دې په وخت کې جوړ شو چې د يوه ټاکلي پارلمان دنده يې پر مخ بيوله. په دې پارلمان کې بېلا بېلو مذهبونو او د سيمو خلک چې پکې سپين ږيرې، تعليم يافته، بې تعليمه، مذهبي او مسلکي هر ډول کسان شامل وو. دې شورا به قوانين جوړول او پر ستونزو به يې ازاد بحث کاوه. چې هغه وخت يو ډېر پر مختللی گام و. دغې شورا د بيان د ازادۍ قانون جوړ کړ او په ډېرو رايو سره ومنل شو. دې شورا له ۱۸۴۷ نه تر ۱۸۶۴ پورې ۱۳۴ قوانين جوړ کړي وو.

د تعليم په ډگر کې يې نه يوازې د هلکانو او نجونو ښوونځي جوړ کړل، بلکې له يمن او سعودي عربستان نه يې استاذان او عالمان راوبلل، چې د نواب کورنۍ ښځو او سړيو ته به يې د قرآن او حديث درس ورکاوه. د استاذانو د هستوگنې لپاره وړيا ځايونه جوړ شول او له دې پرته ورته مخکې او نغدې پيسې هم ورکول کېدې. د سکندر بېگم په اميرانو کې يو تن مولوي جمال الدين نومیده چې د هغې د لور شاه جهان بېگم اتاليق و. په دې دور کې د بهوپال رسمي ژبه د فارسي پر ځای اردو وټاکل شوه.

د حکومت او ادارې په ډگر کې يې د بهوپال بنار سرکونه پراخه کړل. چې د اس گاډي پکې تېرېدای شوی. د شپې په لارو کوڅو کې په هر پنځوس ميټره واټن کې د تېلو څراغونه بلېدل. د هندوانو او مسلمانانو لپاره يې بېل بېل سړايونه جوړ کړل. د يو لوی روغتون او بې شمېره وړو کلېنيکونو برسېره يې د وگړو د روغتيا لپاره قانون جوړ کړو او حکيمانو ته امر وشو چې د هندوانو او مسلمانانو لپاره دې د هغوی د مذهبي حساسيت په احترام بېل بېل داروگان جوړ کړي. ددې په دور کې د لومړي ځل لپاره د پور ورکولو سيستم پيل شو. خلکو به له حکومته پور واخيست او وروسته به يې په اسانو قسطونو پرې کاوه. د حکومت له خوا د ځنگلونو يوه څانگه هم پرانستل شوه چې د چاپېريال ساتنه وکړي او په ناقانونه توگه د ونو پرېکولو مخه ونيسي. په دې وخت کې له نور هند سره د بهوپال، د مځکې له لارې د نېبلولو لپاره د اورگاډي پټلۍ په جوړېدو لاس پورې شو. خو هغه د اورگاډي ليدو ته ژوندۍ پاتې نه شوه. لومړی اورگاډی په ۱۸۸۲ کې د خاني انجن سره راغی.

د سکندر بېگم مشکلات

د سکندر بېگم کورنۍ ته وفاداره د پوځ مشر بخشي بهادر محمد خان مې شو، نو د ده مشر زوی صدر محمد د پوځ د قومندان وظيفه ترلاسه کړه. خو دوه کاله وروسته صدر محمد هم په ځوانه ځوانۍ کې مې شو او د پوځ مشري د ده کشر ورور باقي محمد ته وسپارل شوه. قدسيې او سکندر د نورو خپلوانو په پرتله د پښتنو په دې کورنۍ ډېر زيات اعتماد کاوه. ددې کورنۍ غړيو د قدرت او

واک پر ځای مسلکي جنگ او د دوست محمد له کورنۍ سره د پټ پالو لاره خپله کړې وه.

د سکندر بېگم لور اوس د پېغلټوب په درشل کې وه. سکندر بېگم له انگرېزانو نه هم هغه ژمنه ترلاسه کول غوښتل چې يو وخت د دې مور قدسيه بېگم د خپل خاوند نذر محمد له مړينې وروسته غوښتي وه.

دواړو مېرمنو انگرېزانو ته دا بنسودله چې دوی د حکومت کولو وړتيا لري. سکندر بېگم ليدل چې د انگرېزانو استازی هومره مخالف نه وو، لکه ويلکينسن چې وو. تر ټولو مهمه خبره دا وه چې د برتانيا پر شاهي تخت يوه بنسټه ناسته وه. په دې حالاتو کې سکندر بېگم د ليک له لارې له انگرېزانو سره اړيکي ساتلی وو او د خپلې لور شاهجهان بېگم د نواب کېدو په لې کې يې خپل شرايط وړاندې کړل. په دې کې تر ټولو مهم شرط دا و چې د شاهجهان بېگم له واده وروسته به د هغې خاوند نه يوازې دا چې نواب نه وي بلکې انتظامي اختيارات به هم نه لري. د بېلگې په توگه يې ورته د ملکې ویکتوريې د خاوند شهزاده البرټ نوم وليکلو. دويمه دا چې د شاهجهان بېگم لپاره د يوه مناسب خاوند غوره کولو اختيار به يوازې د سکندر بېگم په لاس کې وي او درېيم دا چې سکندر بېگم به تر مرگ پورې د خپلې مځکې نوابه وي. په دې ليکونو کې سکندر بېگم د ملکې ویکتوريې نوم بيا بيا ياداوه، مانا يې دا وه چې که انگرېزانو ته يوه بنسټه واکداره عيب نه دی نو بايد د بهوپال لپاره هم عيب ونه گڼل شي.

په ۱۸۵۴ کې چې شاهجهان بېگم د ۱۲ کلونو شوه، نو د هغې لپاره د خاوند په لټون سکندر بېگم د ټول هند د بېلا بېلو پښتنو کورنيو او قبيلو ۱۲ زلميان هند ته راوبلل. د دوی ښې مېلمستياوې

وشوې او ځينې په کې د څو ورځو وروسته ولاړل. په اخر کې يوازې شپږ ځوانان پاتې شول چې ټول د دوست محمد خان د لمسو اولادونه وو. سکندر بېگم دوی هم رخصت کړل او انگرېز استازي ته يې وليکل. په دوی کې يو ځوان هم زما د لور وړ نه دی. دا چې سکندر بېگم ولې دا کار وکړ. لومړی خو دا چې هغې انگرېزانو ته بنودل چې دا د خپلې لور شاهجهان خونې ته هم گوري. کله چې دې ۱۲ زلمي بهو پال ته راوبلل، نو انگرېزانو ته يې دا وليکل چې هغه غواړي د دې لور په خپله ځان ته ميره خوښ کړي او په دې خبره کې يو څه حقيقت هم وو. ځکه له ځينو ځوانانو سره شاهجهان بېگم د ليکونو له لارې د مينې لنډمهالی تعلق هم پاتې شوی و. ډېر ځوانان يوازې په دې حرص بهو پال ته ورغلي وو چې له يوې بنکې او ځوانې شهزادگۍ سره به هم واده وکړي او د مسلمانانو د يوې پراخې نوایۍ واکمن به هم شي. ان تر دې چې په دې ځوانانو کې د مغول واکمني کورنۍ يو شهزاده هم شامل و. اورکزيو ځوانانو خو دا خپل حق گانې. خو سکندر بېگم نه غوښتل چې هغه خونړی تاريخ بېرته تکرار شي. د واک پر سر د هغې په خپل ژوند تېری د هغې یاد و. په ۱۸۵۴ کې سکندر بېگم د خپلې مور قدسيې سره د سلا مشورې وروسته د بهوپال د پوځي ځواک مشر سردار باقي محمد خان چې د بخشي بهادر محمد خان زوی و خپل دربار ته راوباله او هغه ته يې امر وکړ چې له شپاړس کلنې شاهجهان سره دې واده وکړي. باقي محمد په دې خبره حيران پرېشان پاتې شو. سکندر ته يې زاری وکړې چې دی د بهوپال يو خدمتگار دی او نشي کولای چې په شاهي کورنۍ کې وردننه شي. دويمه دا چې هغه لا پخوا دوه بنځي او له هغوی څخه يې اولادونه لرل.

هم په دې ورځ باقي د سپينو زرو په يوه طشت کې سکندر بېگم ته د وينتو رنگولو بوتل، مصنوعي غاښونه او عينکې ورواستولې. دا ددې خبرې نښه وه چې دی زور او شاهجهان ځوانه وه. خو په سکندر بې هېڅ اثر ونه کړ. هغې لا پخوا دا فيصله کړې وه. باقي ته يې ډېر په سختۍ وويل چې کله د انگرېزانو هوکړه (رضایت) ورته راشي نو سمدستي به واده وي.

سکندر او قدسيې ولې دا فيصله کړې وه؟ دوی نه غوښتل چې د جهانگير په شان يو وارې بيا په خاندان کې ترېگني پيدا شي. د خپلې کورنۍ په خلکو دوی دواړو اعتماد نه کاوه. بهرني د دوی لپاره د منلو وړ نه وو. د دوی يو داسې کس په کار و چې بهوپال ته وفاداره او بې غرضه کس وي. انگرېزانو په دې هېڅ اعتراض ونه کړ. هغوی د سکندر او قدسيې د کورنۍ تاريخچې نه خبر وو. دوی د شاهجهان په تخت د کښېناستو لپاره ۲۱ کاله عمر وټاکلو. د شاهجهان بېگم او باقي محمد خان په ۱۸۵۵ کې واده وشو او په دې موقع باقي محمد ته د امرا ولدوله خطاب ورکړی شو. ددې سربېره هغه ته په بهوپال کې د توپو د سلامي، لوی جاگير، يو فيل او د پالکي اعزازونه هم ورکړی شول.

(پالکي هغه ډولۍ ده چې نوابان به په کې له يوځايه بل ځای ته تلل او څلورو مزدورانو به اوچتوله.)

سردار باقي محمد د اورکزيو ميشتي خيل وو. دده کورنۍ د دوست محمد او په تېره بيا وزير خېلو ته ډېر خدمت کړی و. دی په هېڅ مضبوط او ټينگ سړی و. سهار به يې درې ساعته ورزش کاوه. بيا به يې شپږ سېره شيدې څښلې. په يوه لاس به يې د اوبو هغه ارهټ چلولو چې دوو غويانو چلاوه. وايي ده يو ځل يوه غرڅه په دواړو

لاسونو په هوا کې اوچت کړې چې څلورو کسانو نشو اوچتولی. له شاهجهان بېگم سره دده واده د اطمینان هغه گړۍ وه چې دواړو قدسیې او سکندر بېگم له ډېرې مودې غوښته. خو په دې وخت کې له بهوپاله لرې په ډیلي او ځینو نورو ځایونو کې د انگرېزانو پر ضد د خپلواکۍ یو پاڅون پیل شوی و.

په ۱۸۵۷ کې د انگرېزانو خلاف یو پاڅون وشو، چې د هند خلک یې د خپلواکۍ جنگ او انگرېزان یې غدر یا بغاوت بولي. د دې پیل د ځینو هغو پوځیانو په بارکونو کې وشو چې د انگرېزانو چاونۍ په کې وې.

په دې وخت کې سکندر بېگم چې د انگرېزانو ملاتړ یې لاره، خپلو پوځیانو ته یې معاشونه زیات کړل او دوی ته یې امر وکړ چې د نورو سیمو د خلکو یا د پوځیانو په لمسون دې غوږونه ږدي. خو په بهوپال کې دريو ډلو په دې پاڅون د انگرېزانو پر ضد تورې راپورته کړې. د یوې ډلې مشري فاضل محمد کوله، چې د دوست محمد کړوسی و او غوښتل یې چې په دې پاڅون کې سکندر بېگم له واکه لرې کړي. دویم هغه پوځیان وو چې د انگرېزانو پر ضد وو او د دوی مشري ولي شاه او مهاویر په نامه دوو افسرانو کوله. په دوی کې هندوان او مسلمانان دواړه شامل وو. دوی خپل ځینې افسران هم په دې ځایونو کې ووژل. درېیمه ډله مذهبي عالمان وو چې ددې پاڅون پر وخت یې فتواگانې ورکولې او د انگرېزانو پر ضد جنگ یې جهاد گڼلو. او د مغول پاچا بهادر شاه ظفر تر بېرغ لاندې یې د راتولېدو غږ کاوه. د پوځیانو بغاوت پنځه میاشتې جاري و. اخر دوی چاونۍ ونيوله او شاهي مانۍ یې چارچاپېره محاصره کړه. او غوښتنه یې وکړه چې سکندر بېگم دې دوی ته و سپارل شي. هغې خپل زوم امر اولدوله

راوباله او غوښتنه یې ترې وکړه چې له پوځ سره دې خبرې وکړي. او د حل لاره دې راوباسي. په دویمه ورځ د پوځ غوښتنه ومنل شوه د دوی معاشونه یې زیات کړل او سمدستي خطر لرې شو.

عجیبه خبره دا وه چې د پاڅون په لومړیو ورځو کې قدسیې بېگم خپله هم د هغه یاغي پوځیانو ملاتړ کاوه چې د انگرېزانو پر ضد راپاڅېدلې وو او هغوی ته یې شخصي پیسې هم ورواستولې. کله چې سکندر خبره شوه نو خپلې مور ته یې یو سخت لیک ورواستولو او د بهوپال لپاره په راتلونکې کې یې ددې عمل د نتیجو خبرداری ورکړ. قدسیې بېگم په دې خبره له بغاوته لاس واخیست. سکندر بېگم پوهېده چې که دا پاڅون کامیابه شي نو د دوی واک به هم له مېنځه ولاړ شي. بهوپال به نه د علماوو، نه پوځیانو او نه هم د فاضل محمد لاس ته ورشي بلکې دا به د دوی د ځواکمنو گاونډیو مرهتو لاس ته ولوېږي او یا به په کې انارشي او گډوډي جوړه شي. باقی محمد ورو ورو په سپهور کې پوځیان بېرته خپل لاس ته کړل. هغه وخت له ده سره د پښتنو هغه ډلې ملې شوې چې د اوسني صوبه سرحد نه یې راوستي وو. اخوا په ډیلي کې هم د مغولو پاڅون ناکامه شوی و. انگرېزانو اوس د هند ټول سلطنت په لاس کې لاره. د بهوپال باغیان هم تیت و پرک شول. فاضل محمد ونيول شو او غرغه یې کړې.

د بهوپال سرکاري سندونه ښيي چې په دې ټول پاڅون کې ۱۴۹ یاغیان ووژل شول. د پاڅون کوونکیو دعوا دا وه چې د دوی ۳۵۲ غازیان یا غرغه شوي او یا هم په جنگ کې شهیدان شوي دي. د انگرېزانو هغه ډلگۍ چې د بهوپال خوا و شاله حملو راتښتېدلې وې هغوی هم دغې سیمې ته کډه کوله. سکندر بېگم خپلو سردارانو

ته امر کړی و چې دوی په لویو کلاگانو کې وساتل شي او د دوی تر څارنې لاندې دې وي.

وروسته بیا یو چا له سکندر بېگم نه پوښتنه وکړه چې که انگرېزانو په دې جنگ کې کامیابي نه وای ترلاسه کړي، نو بیا به یې څه کولو. هغې ورته په ځواب کې وویل: "په دې حالاتو کې د بهوپال پوځ دا خبره یقیني کوله چې دوی (انگرېزان) به وسلې شي. (دا د سکندر بېگم هغه صلاحیت نښي چې په یو سخت وخت کې د راتلونکې په اړه د پلان او تدبیر خاونده وه.)

د غدر یا د ازادۍ له جنگ وروسته د برتانوي سلطنت بهوپال ته نور مراعات هم ورکړل د مننې پیغامونه، امتیازات او بادری یې ورته اعلان کړي. په ۱۸۵۸ کې د شاهجهان بېگم او باقي محمد د واده درې کاله وروسته د دوی لور وزېږېده، چې سلطان جهان نوم یې ورته ورکړو. هغه وخت شاه جهان د شلو کالو وه. مور یې د ۴۰ او انا قدسیه بېگم یې د ۵۸ کالو وه. یو کال وروسته به دې د بهوپال د نوابې په توګه رسمي واک ترلاسه کاوه. خو سکندر بېگم غوښتل چې په خپله د واک په ګډۍ ناسته واوسي. هغې د انگرېزانو استازي ته لیک ورواستاوه.

د هغې دلیل دا و چې سکندر بېگم د پنځلسو میاشتو وه چې د هغې پلار ووژل شو او ددې تر ځوانۍ یې مور واکمنه وه. بیا دا واده شوه نو خاوند یې نواب شو. او اوس چې دې په غدر کې خپل صلاحیتونه انگرېزانو ته ښودلي نو واک ددې پر ځای د هغې لور ته سپارل کېږي، چې تر اوسه د سیاست او واکمنۍ تجربه هم نه لري. په دې خبره برتانویان په مشکل کې بند شول. یوې خوا ته د سکندر بېگم قوي شخصیت او د هغې د انتظام ښه والی و او بل لوري ته د دوی

خپل تړون او شرایط وو چې شاه جهان ته د مکملو اختیاراتو په ورکولو یې د ښځې پاچاهي منلې وه. هغوی سکندر ته د نوابې د سرپرستۍ لپاره ټول عمري اختیار ورکاوه. خو دې ورسره نه منل او پر دې به یې ټینګار کاوه چې دا به پخپله ټول عمري نوابه وي.

د انگرېزانو استازي رچمنډ شپکسپیپر بهوپال ته ورغلو او له شاه جهان بېگم سره یې یوازې د لیدلو غوښتنه وکړه. په دې غونډه کې شاه جهان هغه ته خپله فیصله واوروله. هغه دا چې د خپلې مور د نوابې لپاره په خپله خوښه له واکه لاس اخلې. په دې فیصله د انگرېزانو ستونزه حل شوه. دا فیصله انگرېزانو په ۱۸۲۰ کې په یوه رسمي دربار کې اعلان کړه او د لومړي ځل لپاره یوه مسلماننه ښځه سکندر بېگم د بهوپال واکمنه او د هغې لور شاهجهان بېگم یې ځای ناستې شوه.

له دې اعلان سره سکندر بېگم سمدستي یو څه آرامه شوه. په بهوپال کې اوس د هغې پښې ټینګې شوې. د ښمنانو له خوا هغه خطر کم شو چې هر وخت به ورسره و. اوس هغې کولای شو چې له بهوپاله بهر ووځي او د یو څه وخت لپاره اداري کارونه خپلې لور ته پرېږدي. د باقي محمد په موجودګۍ د پوځ له خوا هم بې غمه وه. هم دا حالات وو چې هغې د حج لپاره ملا وتړله.

په ۱۸۲۳ کال د نومبر په میاشت کې سکندر بېگم له خپلې مور قدسیې بېگم او ماما مویز پوځدار سره یو ځای د حج لپاره مکې ته روانه شوه. دا سفر په دې لحاظ تاریخي دی چې تر دې وړاندې د هندوستان یو واکمن هم چې ښځې او نارینه دواړه په کې شامل وي، پخپلې واکمنۍ کې حج ته نه ووتللي. له هغې سره ۱۵۰۰ کسان مله وو. دا سفر لومړی په سرک بیا په اورګاډي او بیا په دريو سمندري

بېړيو ترسره شو. ددې لپاره په مياشتو مياشتو تياري شوې وې. په لويو سردارانو کې د هغې ديوان مولوي جمال الدين، د پوځ قومندان يو شمېر وزيران، جاگيرداران، ډاکټران، نرسانې، ساتندويان، خانسامان (ډوډۍ، پخوونکي)، نايان، دوبيان، بنځينه خدمتگاري، پياده او قاصدان او بې شمېره نور خدمت کوونکي شامل وو. دوی د کاروان په شکل د سرک له لارې په پيلانو او اسونو سپاره مهارگام ته ورسېدل. هلته په اورگاډي کې مېمې ته ولاړل او په ۱۸۲۴ م کال د جنوري پر شپږمه نېټه د سمندر له لارې جدې ته روان شو. يوه بېړۍ د خاني او دوه بادباني وې. ۲۰ ورځې وروسته دوی جدې ته ورسېدل. خود دوی سفر له مشکلاتو او ستونزو ډک و.

جدې ته په رسېدو د ترکيې يوه والي (گورنر) او د مکې معظمې شريف شيخ عبدالله بن محمد ابن عاون دوی ته د توپو په ډزو سره رسمي هرکلی وکړ. خود دوی د دومره لويې ډلې راتلل او ځايول گران کار و. په بندر کې د سکندر بېگم د قيمتي سامانونو د تلاشي په پلمه د هغې د لرگي يوه پېټۍ ماته کړې شوه او له هغې نه کالي او گانې غلا شوې. د هغې په قيمتي سامان د ماليې غوښتنه وشوه. د سکندر بېگم د اوسېدو لپاره چې کوم کور ټاکل شوی و کله چې دا هغه ته ور روانه شوه، نو ورته خبر ورکړل شو چې د مصر يو شهزاده راروان دی نو ځکه دا په هغه ځای کې نشي ايسارېداي. سکندر بېگم خپل ځان ته د استوگنې بل بندوبست وکړ. وروسته معلومه شوه چې د مصر شهزاده هېڅ رانغی.

له جدې نه مکې ته سفر هم له خطره ډک و. له کاروان سره د عثماني سلطنت يو استازی سليمان بېگ او د مکې د شريف ورور مله وو، چې ورسره عرب او ترک محافظان وو او د کاروان بدرگه يې کوله.

سکندر بېگم سره په خپله د بهوپال ساتندويان هم وو. په دې سيمه کې د بهوپال د واکمنانو د شتمنۍ او سخاوت کيسې لا پخوا مشهورې وې، په تېره بيا قدسيه بېگم چې د خپل گاډي نه به يې روپۍ بهر ته غورځولې او ددې په نتيجه کې به سوالگر هم پر دوی راټول شول. ددغسې خيرات په کولو سره سکندر بېگم څو ځلې خپله مور وترتله، خو هغې به نه منل. د عربستان د دښتو بدو قبيلو ته هم د دوی د شتمنۍ خبرونه رسېدلي وو او څو وارې په دې قافله حمله وشوه خو څه خاص تاوان يې ونه کړ.

يوه شپه د قدسيې بېگم او بن ځينو بدوگانو په مخه کړو او نژدې دا تښتول شوې وه چې ددې په شور زوږ د بهوپال محافظانو ورپسې خپل اسونه وزغلول او د يوې لنډې جگړې وروسته يې دا وژغورله. مکې ته په رسېدو د شريف لخوا د هرکلي په توگه د بهوپال حاجيانو ته پنځوس ډوله خواړه د ورځې درې ځلې ورواستول شول. سکندر او قدسيې دواړو دا ډوډۍ ونه خوړه. په عربي نړۍ کې د چا ډوډۍ نه خوړل د هغه سپکاوی گڼل کېږي. د مکې د والي غوږ ته دا خبره ورسېده او په دويمه ورځ شل ترک پوځيان د سکندر بېگم د کور پخلنځي ته ورننوتل او لوښي لرگي يې ورمات کړل. مولوي جمال الدين يې ووهلو او گوانس يې وکړ چې دوی به هغه چا ته سزا ورکوي چې د شريف يا د والي سپکاوی وکړي. سکندر بېگم په دې پېښه خپل کوربه ته د احتجاج يو ليک ورواستاوه چې په کې يې ليکلي وو: هغې د يوه مسلمان سلطنت د واکمنۍ او د يوې مسلماني بنځې په توگه چې حج ته راغلي ده، د داسې چلند تمه نه لرله. شريف د روغې جوړې لپاره بيا د پنځوسو خوړو خوانچې ورواستولې او سکندر بېگم زړه نازړه دا ډوډۍ په خپله هم وخوړله او د خپلې ډلې په

نورو کسانو يې هم وخورله. خو ورسره يې دا خبره هم په خپلو يادابنتونو کې ليکلې چې ډوډۍ خوندوره نه وه او يخه وه. په دې کار سره د دواړو ډلو ترمنځ روغه وشوه، شريف هغې ته بلنه ورکړه چې د ده په ماني کې د ده د کورنۍ له بنځو سره وويني. سکندر بېگم هم داسې وکړل او د دې ليدنې حال يې ټکي په ټکي ليکلی دی.

د هغې له يادابنتونو معلومېږي چې په عربستان کې د هغې يوه خبره هېڅ خونبه نشوه. هغه دا چې بنځې يو مېړه پرېږدي او بل کوي. د يوې بنځې چې به له خاوند زړه تور شو نو والي ته به يې خواست وکړ، چې دا خلع اخلي. والي به دا ومنل، بنځې به يو بل واده وکړ، داسې به يوې بنځې درې څلور او ان پنځه مېړونه کړي او پرې اېښي وو. پر يوه بله خبره چې د هغې اعتراض و هغه په خپله د خانه کعبه او د مکې د ښار بده انتظاميه وه. ښار له گداگرو او له هغو خلکو ډک و چې د هند له لويې وچې ورغلي وو. په دوی کې معيوب، شل شوت، غله او داسې کسان شامل وو چې په خپلو ملکونو کې يې ځای نه لرلو. سکندر بېگم د حج ادا کولو وروسته بېرته بهوپال ته ورسېده. دې ټول سفر يوولس مياشتې واخيستې او د دې په غېرموجودگي کې د دې لور شاه جهان بېگم د بهوپال چارې پر مخ بېولي.

دا د ۱۸۵۴ کال و او په بهوپال کې د سکندر بېگم له خوا د عالمانو او د ديني استادانو ډېر هرکلی کېده. د هندوستان له گوټ گوټ نه به خلک هلته د کار روزگار موندلو لپاره ورتلل. هغه وخت د برېلې يو ۱۷ کلن ځوان سيد صديق حسن بهوپال ته کډه وکړه. دده پلار په عقیده شيعه وو. خو يو وخت يې اعلان کړی و چې دی له شيعه مسلکه سني عقیدې ته اوښتی دی. همدا و کله چې صديق حسن د پنځو کلونو په عمر کې يتيم شو نو د خپل پلار له وراثته محروم کړی شو.

بيا دده کونډې مور صديق ډېر په سختو او خوارو رالوی کړ. هغه د عربي او فارسي ژبې له زده کړې سره د قرآن او حديث علم هم حاصل کړ. دی چې د روزگار موندلو لپاره بهوپال ته ورسېدو، نو هلته يې په لومړي سر کې د خوشبویی (عطر) په خرڅولو لاس پورې کړ. له دې سره سره به هغه د جمعې ورځ په يوه يا بل جومات کې خطبه هم ورکوله. په خطبه کې به يې د حنفي عقیدې پر ضد خبرې کولې او ډېر ژر خلکو د وهابې ټاپه ورباندې ولگوله. دی د سکندر بېگم له خوا په ۱۸۵۷ کال کې له بهوپاله وشړل شو. عامه خبره دا کېده چې ده له يوه مولوي سره مخالفت پيدا کړی و، خو په نوابي کورنۍ کې ويل کېده چې سکندر بېگم ډېر ژر په دې پوه شوه چې صديق حسن ښې ارادې نه لري او په بهوپال کې مذهبي شرراپورته کوي.

صديق حسن له بهوپاله د وتو وروسته د پښتنو يوه بل رياست ټونک ته مخه کړه. خو ډېر ژر د ۱۸۵۷ کال د می میاشت کې غدر يا د خپلواکۍ پاڅون پيل شو او ويې ليدل چې هلته د انگرېزانو پر ضد د خلکو د راپورته کېدو څه امکان نه و، نو دی قنوج ته ولاړ. دده مور

شپږم څپرکی شاه جهان بېگم

او خور هغه وخت په قنوج کې او سېدل. د غدر په دې کال او وروسته هم صدیق حسن کار روزگار نشو موندلی. نو یو واري بیا بهوپال ته ولاړ او دا ځل یې مولوي جمال الدین ولید، چې د سکندر بېگم د لور شاه جهان استاد هم و. مولوي نوابې ته د هغه سفارش وکړ او په خپل دفتر کې یې د منشي کار ورته وسپارلو. سکندر بېگم هغه ته د بهوپال د تاریخ لیکلو دنده ورکړه او ددې کار لپاره یې ورته پیسې هم ورکړې. صدیق حسن ډېر ژر خپله مور او خور هم بهوپال ته راوستل او یو کال وروسته په ۱۸۲۰ م کې مولوي جمال الدین خپله مشره لور چې کونډه وه او اولادونه یې لرل او له صدیق حسن نه یو لس کاله مشره وه ورته په نکاح کړه. په دې واده صدیق حسن د خپل راتلونکي او له معاش نه بې غمه شو. د ده تگ راتگ د سکندر بېگم کورنۍ ته هم زیات شو او د خپل خسر له برکته یې ډېر ژر د اداري کارونو لوړو عهدو ته ځان ورسولو. دده تر ټولو لویه کامیابي د شاه جهان بېگم استاد مقررېدل و.

د شاهجهان لور سلطان جهان اوس د شپږو کالو وه. سکندر بېگم چې حج ته تللی وه نو په ټول سفر کې یې د بېلا بېلو ځایونو حال په لیک کې خپلې لمسی ته ولیکلو. شپږ کلنې سلطان جهان به د خپلې نیا (انا) لیکونو ته ځوابونه هم لیکل. دا د سکندر بېگم تر سیوري او روزنې له پروگرام سره سم تربیه کېده.

د هندوستان د ډېرو مسلمانو کورنیو دا دود و او په ځینو ځایونو کې دا دود اوس هم ساتل شوی دی چې بنځې د خپلې لور یا د زوی مشر اولاد لکه د خپل اولاد غوندې لویوي. په هغو ورځو کې چې جینکۍ به ډېرې وړې و دېدې نو په دې کار به هغو ی د ماشوم د سمبالولو او د هغه له ساتنې بې غمه وې. سکندر بېگم د سلطان

جهان بېگم روزنه په خپله کوله. شاهجهان بېگم د خپلې مور او نیا په پرتله ډېر شاعرانه طبیعت لرلو. د هغې کالي پتري خوبسېدل. د ژوند بنایسته شيان به یې ستایل. د هغې خاوند باقي محمد له هغې په عمر کې ډېر لوی و او دا هم د هغې د نارامۍ یو سبب و. بلخوا سکندر بېگم په خپل ژوند کې د سخت ډیسیپلین خاونده وه او له حج نه چې بېرته راغله نو د خپلې لمسی سلطان جهان د راتلونکي په اړه یې فکر شروع کړ.

په ۱۸۲۷ م کې امرالدوله (باقي محمد) د حج لپاره ولاړ خو کله چې بېرته د مصر له لارې په بېرې کې راتلو نو ناروغه شو او لږ ورځې وروسته مړ شو. د هغه مرگ د شاهجهان لپاره دومره د اندېښنې او خپګان وړ نه و څومره چې د سکندر بېگم لپاره و.

شاهجهان بېگم په ځوانه ځوانۍ کونډه شوه او سکندر بېگم ته یو واري بیا په کورنۍ کې دننه سازشونه جوړ شول. سکندر بېگم د خپلې لور شاهجهان بېگم له کړو وړو دومره خوشاله نه وه. هغه اوس د اوویشتنو (۲۷) کالو وه. ۳۳ کلن صدیق حسن د هغې استاد و چې عربي او فارسي لوړې زده کړې یې ترې کولې. دوی د سبق نه علاوه په شعر او ادبیاتو هم خبرې کولې او په نوابې کورنۍ کې داسې گنگوسې خورې شوې چې دوی د درس پر وخت نوکرانې له هغه ځایه وباسي. د کورنۍ د ملازمانو له خوا دا خبره هم وشوه چې یو ځلې سکندر بېگم دا ښه ووهله او په کوټه کې یې بنده کړه. لکه چې شاهجهان بېگم شاعرانه طبیعت درلود او په ځوانۍ کې کونډه شوې وه، د هغې د ژوند هغه ارمانونه نه وو پوره شوي چې ددې د سن بنځې یې لري. سکندر بېگم په خپله ځوانې له خاونده لرې تېره کړې وه او د قدسیه بېگم په شان خپلې ارزوګانې یې پر کار او د خلکو په

خدمت کې لټولې. خو شاه جهان رومانتيک طبيعت درلود. صديق حسن په داسې وخت کې ورسره مخ شو چې دې ته يوه جذباتي اډانه په کار وه. بل خوا صديق حسن لپاره شاه جهان يوه داسې مرغۍ وه چې په خپله دده لومې ته ور داخله شوه. سکندر بېگم پر ځای ددې چې د شاه جهان بېگم د واده غم يې کړی وای د بهوپال سياست او ددې د راتلونکې په اړه يې فکرونه کول.

سکندر بېگم په دې هم ښه پوهېده که د هغې لور ښه واکمنه نه شوه نو لمسی به يې بې واکه شي. د دوست محمد په کورنۍ کې د هغې ورېرونو او نورو ځوانانو اوس هم د بهوپال واکمني غوښتله او تل به يې سازشونه کول. د دوی د خطر د مخنيوي لپاره سکندر بېگم له خاندانه بهر په يوسفزيو او پېروز خېلو کې د يوه مناسب هلک لټون پيل کړی و او په دې لړ کې هغې د لوهارې د سردار جلال خان کورنۍ ته خپل يو وزير ورواستاوه. دا هغه کورنۍ وه چې دوست محمد په کې پناه اخیستې وه. په ۱۸۲۲م کې د اګرې په دربار کې له گډون وروسته سکندر بېگم د اورکزيو ځينې ځوانان اګرې ته راوبلل چې په خپله يې وويني. په دوی کې يوه کونډه محمدي بېگم له خپل ۱۷ کلن زوی احمد علي خان سره ورغله. د احمد علي ښې تربیې پر سکندر بېگم اغېز وکړو.

محمدي بېگم له خپلو دوو اولادونو احمد علي او چندا بي بي سره بهوپال ته کډه وکړه. د هغې په کورنۍ کې داسې څوک سړی نه و چې د هغې واکمنۍ ته يې خطر رامنځ ته کړی وای.

له اګرې نه بېرته د راتلو سره سکندر بېگم ناروغه شوه او دوه کاله وروسته د ۵۰ کلونو په عمر کې مړه شوه. دا تر ۲۱ کالو پورې د بهوپال نوابه وه.

ددې د مړينې او ولس ورځې وروسته په ۱۸۲۸م کال کې شاه جهان بېگم په دويم ځل د بهوپال نوابه اعلان شوه. په دې وخت کې دا اعلان هم وشو چې لس کلنه سلطان جهان بېگم به ددې ځای ناستې وي. شاه جهان د ۳۰ کالو وه، د دې خبرې امکان و که هغې دويم واده وکړو او زوی يې وشو نو د انګرېز او د اسلامي قانون تر مخې به د هغې ځای ناستی وي. خو سکندر بېگم له مرګ وړاندې له انګرېزانو دا ژمنه اخیستې وه چې د هغې لمسی به راتلونکې حکمرانه وي. دويمه دا چې سکندر بېگم غوښتل چې د بهوپال واک دې په اورکزيو کې پاتې وي. همدا وجه وه چې هغې د سلطان جهان لپاره يو اورکزي پښتون غوره کړی و.

کله چې شاه جهان نوابه شوه نو هغې صديق حسن خپل مشر منشي اعلان کړ او په دې توګه به دوی دواړو يو بل سره ليدل. شاه جهان اوس ده ته د صديق حسن پر ځای د صديق حسن خان نوم اخیستو. مانا يې دا وه چې دی د يوه پښتون په توګه وروښايي. اوس د هغې پر سر د سکندر بېگم غونډې مور هم نه وه چې ددې کړه وړه وڅاري. دا څرګنده وه چې د شاه جهان بېگم له صديق حسن سره مينه وه او خپله صديق حسن د هغې احساسات او ذهن دواړه په لاس کې نيولي وو.

د خپلې نوابۍ په لومړيو څلورو کالو کې شاه جهان د حکومت په کارونو کې ښه په لېوالتيا برخه اخیسته. د ماليو انتظام يې ښه کړ، د پوليس او پوستې سيستم يې ښه پر مخ يو وړ. د سپرو پوځيانو معاش يې زيات کړ. په خپله به د بهوپال لري پرتو سيمو ته ورتله او د خلکو له حاله به يې ځان خبراوه. ددې په حکومت کې د بهوپال خاوره کچ شوه او سرشمېرنه يې وکړه. چې له دې حساب هلته ۷۲۴۰۰۰ (اووه لکه څلور ويشت زره)، خلک او سپدل او داپه داسې حال کې وه چې

هلته د شو کلونو سوکړې (وچکالي) او یو وارې د طاعون وبا ډېر خلک مړه کړي او بې شمېره نورو له دې ځایه کډې کړې وې.

د وچکالی له کبله د مخکې حاصل کم شوی و. همدا وجه وه چې په بهوپال کې د اپیمو کر ته اجازه ورکړل شوه. خو ورو ورو ددې نوابی-کلتور هم په بدلېدو شو. شاه جهان په خپله شاعره وه، آرت، ادبیات او موسیقي یې خوښېده. هغه دربار چې یوازې عالمان او مذهبي خلک ورته راتلل اوس د شاعرانو، لیکوالو، انځورگرو او سندرغاړو تگ راتگ په کې زیات شو. شاه جهان به ورله د دوی په تخلیق انعامونه او مخکې ورکولې.

د شاه جهان لور د لسو کالو د وړوکی عمر نه خپله روزنامچه لیکله. او یو ځای لیکي چې د نیا (سکندر بېگم) د مړینې نه وروسته چې یې له خپلې مور سره ژوند پیل کړ، نو ددې ورځنی مهال وېش چې پخوا ټاکل شوی و اوس نیمایي ته راوړلېد.

د سکندر بېگم په وخت کې د سلطان جهان لپاره دا مهالوېش ټاکل شوی و:

سهار له پنځو نه تر شپږو بجو _ ازاده هوا کې ورزش

اتو نه تر لسو بجو _ د قران زده کړه

دولس نه تر یوې بجې _ خطاطي او لیکنه

دریو نه تر څلورو _ انگرېزي درسونه

څلورو نه پنځو بجو پورې _ حساب

پنځو نه تر شپږو بجو _ پښتو او د تورې تربیه د اس سپرلي

خو شاه جهان بېگم دا مهال وېش بدل کړ.

سهار له اوو بجو نه تر نهو _ د قران درس

د غرمې له دوو نه تر څلورو _ د سرکاري اسنادو مطالعه ورپسې

ټول وخت د تفریح لپاره

سلطان جهان له وړوکی عمره لیدل چې صدیق حسن ددې پرکونډې مور څومره اغېز لري او دا یې هم احساس کړی و چې د هغه له کبله یې له خپلې مور سره واټن او لړیوالی پیدا شوی و. د دوی په سرکاري استوګنځي کې د شعر و شاعری او موسیقي په محفلونو کې به صدیق حسن هرو مرو موجود و.

په ۱۸۷۱م کال کې چې سلطان جهان د دیارلس کالو وه هغې د قرآن کریم زده کړه پای ته ورسوله او له رواج سره سم شاه جهان بېگم د خپلې لور لپاره د نشر محفل جوړ کړ. او تر څلو بښتو ورځو پورې په بهوپال کې ددې خوشالي ولمانځل شوه.

صدیق حسن له هغې ورځې راهیسې چې شاه جهان په رسمي توګه نوابه شوه، قدرت ته د رسېدو لپاره لاس وپنښې وهلې. دده لومړی کار دا و چې خپل خسر مولوي جمال الدین یې له حکومتي کارونو لرې کړ. په شاه جهان بېگم یې دومره اغېز پیدا کړ چې ځان یې مدارالمهام (مشر وزیر) کړو. عجیبه خبره دا وه چې د صدیق حسن مېرمنې ذکیه بېگم ددې هر څه ملاتړ کاوه. هغه اوس پنځوس کلنه وه او خپل خاوند یې دې ته هڅاوه چې له شاه جهان بېگم سره واده وکړي.

صدیق حسن په بهوپال کې د انگرېزانو استازي مېجر اېډورډ تامسن ته یو پټ خبر ور واستولو چې شاه جهان بېگم سره په جنسي اړیکو کې هغه حامله کړې ده. او هغه یې په دې قانع کړ که شاه جهان بېگم ډېر ژر له ده سره نکاح ونه تړي نو دا به د بهوپال لپاره یوه لویه بدنامي وي. انگرېزانو دا خبره ومنله او د دوی استازي چې له شاه جهان بېگم سره ولیدل نو دا خبره یې ورته وکړه چې د هغې لپاره به دا

بهتره وي چې بل واده وكړي. ځكه چې اسلام كې د بنځې لپاره د دويم واده اجازه شته.

شاه جهان په خپلو يادشتونو كې ډېر په معصومانه ټكيو كې ليكي: 'هغې د انگرېزانو لخوا يو ليك تر لاسه كړ چې ورته په كې د واده مشوره وركړل شوې وه. دې خپلو خپلوانو كې وكتل چې څوك دومره علم او شرافت لري چې له دې سره د واده كولو وړ وي. نو څرگنده شوه چې دا محترم (صديق حسن) له تېرو لسو كلونو راهيسې د بهوپال خدمت كوي او زما د مور سكوندر بېگم منشي هم پاتې شوی و او په ټول بهوپال كې دده غوندې علم له هېچا سره نه و. نو ما د قرآن له تعليماتو سره سم او د انگرېزانو په مشوره دا فيصله وكړه چې زه دويم واده وكړم'

په دې به هغه شيطاني خبرې هم ختمې شي چې زه ولې له يوه پردي سړي سره يوازې يم او دا خو بنكاره ده چې زه به د حكومت د كارونو لپاره له خپل مشر وزير سره يوازې كېنم. په ۱۸۷۱ كې شاه جهان بېگم له صديق حسن سره واده وكړ او صديق حسن په رسمي توگه د شاه جهان بېگم بې اختياره سرپرست وټاكل شو. قدسيه بېگم لا ژوندۍ وه او اويا كلنه وه. هغې چې دا خبر واورېدو نو ډېره سخته خپه شوه. هغې لا پخوا د شاه جهان او د صديق حسن د اړيكو مخالفت كاوه. د هغې كركه او قهر لا زيات شو. صديق دا خبره ياد وساتله او د نيا او لمسی تر منځ يې فاصله زياته كړه.

له واده سمدستي وروسته ده پر شاه جهان فشار راوړ چې د نوابۍ لقب دې هم ورته وركړل شي او انگرېزانو ورته نواب والجاه امير الملك خطاب وركړ. شاه جهان بېگم په دې دومره خوشاله شوه چې دى يې په يوه هاتي سپور كړ او د جلوس په شكل يې د بهوپال

لارو ته وويستلو. د بهوپال خلکو له هغه دومره نفرت كاوه چې په كور كېنېناستل او هېچا يې هر كلى ونه كړ. مهمه خبره دا وه چې د شاه جهان بېگم د حمل خبره دروغ وختله. له واده وروسته صديق حسن په دې خبره ناراضه شو او شاه جهان بېگم ته يې وويل چې دا د هغې د خپلوانو او د بروكت پښتنو يو سازش و. هغه شاه جهان بېگم چې د شعر و شاعري او د موسيقي په محفلونو كې به كېنېناستله او هغه صديق حسن چې په دې محفلونو كې يې خپله هم گډون كاوه او خوند به يې ترې اخيست، اوس دواړو د اسلام د سپېڅلي دين په درناوي د پردې او ستر فيصله وكړه. يانې دا چې شاه جهان بېگم اوس له پردې شا ته حكومت كاوه او د خلکو مخې ته به نه راتله. تر واده له مخه چې صديق حسن څه ډول ژوند كاوه له واده وروسته ورته هر څه عيب بنكاره كېدل د پوښتنې وړ و. شاه جهان بېگم په دې كار له عملي پلوه د بهوپال واک صديق حسن ته وسپارلو او د كوم واک اختيار لپاره چې د هغې مور او نيا نيمه پېړۍ وړاندې مبارزه كړې وه هغه يې له لاسه وركړ. د صديق حسن په لمسون شاه جهان له خپلې نيا قدسيه بېگم سره هم اختلاف پېدا كړ، تر دې حده چې هغه به يې خپل كور ته نه رابلله. او كله چې د سلطان جهان واده و نو هغې ته يې اجازه ورنكړه چې خپلې لمسی ته سوغات راوړي.

تر ټولو مهمه خبره دا وه چې د بهوپال اوركزي پښتانه د صديق حسن له غروره او د هغه له فيصلو په عذاب وو، خو د هغه د موجوديت تر ټولو لوى گوزار د سلطان جهان په ژوند و چې له مور سره يې اړيكي د ورځې په تېرېدو سره خرابېدل.

xxx

د ۱۸۷۱م کال د بهوپال خلکو د سلطان جهان د نشر د جشن په توگه ياد وساتلو خو دا کال د شاه جهان د دويم واده کال هم و.

سلطان جهان په لومړي ځل د صديق حسن له منفي شخصيت سره مخامخ شوه. دا له وړوکوالي راهيسې د جلال اباد يوه اورکزي احمد علي ته ناسته وه او هغه يې د خپل ژوند ملگري منلی و. له ده سره يې د ځوانۍ مينه هم پيدا شوې وه خو اوس صديق حسن د هغې د پلندر په رول کې ورباندې فشار راوړو چې دا کوژدنه دې ختمه کړي او دده له زوی نورالحسن سره دې واده وکړي چې د لومړۍ مېرمنې نه يې و. شاه جهان به د صديق هره خبره منله او په دې معامله کې يې هم څه اعتراض ونه کړ. خو سلطان جهان سکوت انکار وکړ. هغې د احمد علي نه علاوه بل هېڅوک نه غوښتل.

شاه جهان انگرېزانو ته وليکل چې دوی څه مشوره ورکوي. هغوی هېڅ اعتراض ونه کړ. بيا دې له خپلو سردارانو او نورو اميرانو سره مشوره وکړه دوی هم په دې واده ورسره رضا شو، خو صديق حسن د دوی واده تر يوه کاله پورې وځنډاوه. په دويم گام کې ده احمد علي له شاهي ماڼۍ نه وشړلو او دی له خپلې مور سره په يوه بل سرکاري کور کې مېشت شو. ده هڅه کوله چې د احمد علي کمزوري پيدا کړي يا دی مجبور کړي چې ورته نافرمانې وکړي خو احمد علي هونښيار ځوان و. پدې پوهېدو چې يوه معمولي خبره به د واده د ختمېدو سوب وگرځي. اخر په ۱۸۷۵م کال کې احمد علي د احتشام الملک او د سلطان الدوله له القابو سره سلطان جهان په ډولۍ کې خپل کورته بوتله.

اووم څپرکی مور و لور او سياست

کله چې شاه جهان بېگم د پردې شاته پټه شوه نو په رسمي دربارونو کې يې د بهوپال د نوابې په توگه له گډون نه ډډه کوله او د عذر په توگه يې انگرېزانو ته وليکل چې ددې استازيتوب به يې مېړه صديق حسن کوي.

د انگرېزانو له خوا په ۱۸۵۷ م کې د خپلواکۍ د پاڅون له برياليتوب وروسته په بېلا بېلو صوبو کې دربار رابلل کېده. دې دربارونو که يويې خوا ته نوابانو او راجه گانو ته موقع ورکوله چې له يوه بل سره وويني. نو بل خوا به انگرېزانو د دوی د سيمو په باب اورېدل چې دوی نوې تگلاره څنگه پلې کوي. په دوديزه توگه نوابانو او راجه گانو د عېش او آرام ژوند کولو او په دې دربار کې به دوی خپل نوکران او خدمتگاران هم ځان سره وړل. د استوگنې لپاره به دوی خېمې لگولې او لکه د يويې لويې مېلې غونډې حالت به جوړ شو. په رسمي غونډو کې به د هر چا ځای معلوم و. د راجه گانو او نوابانو ځای ناستي به هم په کې شاملېدل او د دوی ځای به معلوم و.

د دوی د مېرمنو ځای به تل د غونډو په وروستيو ليکو کې و. په ۱۸۷۷ م کال کې انگرېزانو شاه جهان ته د يو اعزاز ورکولو اعلان وکړ. نو هغې د صديق حسن نوم وړاندې کړ، چې د هغې پر ځای به دی دا اعزاز ترلاسه کړي. خو انگرېزان په دې پوهېدل چې صديق د واک ترلاسه کولو په لاره روان دی. دوی انکار وکړ او ورته يې وويل چې په خپله به دربار او نورو سرکاري سفرونو ته ورځي.

له واده وروسته سلطان جهان په شپږو کلونو کې پنځه ماشومان وزېږول. لومړۍ لور يې بلقيس جهان نومېده. له دې وروسته په ۱۸۷۲ م کې ددې زوی محمد نصرالله خان وزېږېد، چې د څلورو واکمنو بڼځو نه پس لومړی هلک و. ورپسې عبیدالله خان او يوه بله

لور آصف جهان پيدا شوه. څوارلس کاله وروسته ددې زوی حميدالله خان په ۱۸۹۴ کې وزېږېد چې د بهوپال راتلونکی نواب و.

په دې کلونو کې چې سلطان جهان کال پر کال اولاد زېږولو. د شاه جهان بېگم او د صديق اولاد نه کېده. دوی د اولاد لپاره ډاکټرانو، حکيمانو، پيرانو او عالمانو ته ولاړل چې پکې هندوان او مسلمانان دواړه شامل وو، خو فايده يې ونه کړه. په دې وخت کې د بهوپال ټولنه هم په دوو برخو وویشل شوه، يو هغه وهابي او مخکه وال وو چې په صديق حسن راټول وو. دويم هغه پښتانه چې د باقي محمد د کورنۍ او د جلال اباد نه له احمدعلي سره ورغلي وو. د سلطان جهان تر ټولو لوی ملاتړ د هغې د مور نيا قدسيه بېگم وه.

د مور او لور تر منځ رابطه به د سلطان جهان د مشر لور بلقيس جهان له لارې کېده چې په ورځ کې به يو ځلې د خپلې نيا سلام ته ورتله. صديق حسن د حکومتي کارونو لپاره ټول خلک په خپله لگول. د پوليس مشر، مشر وزير ميرمنشي او د غسې نورې مهمې څوکۍ يې د خپلې خوښې خلکو ته ورکړې.

په ۱۸۷۷ م کال کې صديق حسن يو دربار راوبللو او په خپله يوه اوږده وينا کې يې د سکندر بېگم د وخت او د هغې پر حکومت نيوکې وکړې. اوسنی دور يې وستاييلو او د باقي محمد د دوو زمانو لطيف محمد خان او مجيد محمد خان په اړه يې وويل چې د دوی له احمدعلي سره پټې رابطې دي او سازشونه کوي.

سلطان جهان او احمدعلي هغه گړۍ هلته ناست وو، خو هېڅ غږ يې ونه کړ. خو هغې دا هر څه په خپلو يادشتونو کې وليکل.

په ۱۸۸۱ کې د هندوستان ټول واکمن کلکتې ته په يوه دربار کې مېلمانه شول. شاه جهان له خپلې ځای ناستې سلطان جهان سره وربلل

شوي وه. شاه جهان د صديق حسن په بدرگه هلته ولاړه. د انگرېزانو له خوا د هر يوه نواب او راجه لپاره بېله چوکۍ او د سلطان خای ناستو لپاره يې بېلې چوکۍ وې. سلطان جهان ليکي چې کله هغې له وایسرای سره ستړي مه شي کول نو صديق حسن ولاړ و او هغې ته ټاکل شوي چوکۍ باندې کښېناست. په دې وخت کې د انگرېزانو د مراسمو مشر راوړاندې شو. له هغه يې غوښتنه وکړه چې دا خای دې پرېږدي. په دې خبره صديق حسن سخت په قهر شو او انگرېزانو ورته په سخته وويل چې دی هلته نشي کښېناستلی. دی مجبوره شو چې هغه خای سلطان جهان ته پرېږدي.

د ورځو په تېرېدو سره د قدرت لپاره د صديق حسن حرص او د سلطان جهان لپاره مشکلات زياتېدل.

په ۱۸۸۱م کې قدسيه بېگم د ۸۲ کلونو په عمر کې مړه شوه. صديق حسن يوازې د بهوپال واکمني نه غوښتله، هغه د وهابي عقيدې تبليغ هم کاوه او د انگرېزانو پر ضد د رسالو او کتابونو چاپولو لپاره يې د بهوپال له خزانه پيسې اخيستې او علماوو ته به يې ورکولې، چې په جوماتونو کې وعظونه وکړي. هغه په سوډان کې له مهدي سره اړيکي جوړې و او له دې پرته يې په ترکيې، عربستان او برما کې له انگرېز مخالفو ځواکونو سره رابطې وې.

انگرېزان په دې خبر و و او شاه جهان بېگم ته يې څو وارې ويلي وو چې د ده فعاليتونو ته پام وکړي. هغې به ورته په ځواب کې وويل چې ددې سرپرست د حکومت په معاملو کې هېڅ لاس نه لري. د انگرېز استازی سر لپيل گريفين د صديق حسن په فعاليتونو دومره نارامه وو چې خپل حکومت ته يې دده پر ضد د گام او چټولو غږ وکړ. خود هند وایسرای لارډ ډبفرين د بهوپال نوابه کورنۍ خپه کول نه غوښتل.

په ۱۸۸۵م کال کې د برتانيا حکومت په بهوپال کې د استخباراتو يوه داسې شبکه يا جال جوړکړی و، چې د صديق حسن د هرې گړۍ حال به يې معلومولو. نوموړي د انگرېزانو د تهديد نه وروسته په پټه خپل کارونه سرته رسول.

په ۱۸۸۵م کال کې سر لپيل گريفين بهوپال ته ولاړ، يو دربار يې راوغوښت چې په کې د صديق موجوديت لازم و، د بهوپال په خلکو کې گنگوسې وې چې دی به د صديق حسن په اړه يوه مهمه فيصله کوي. د شاه جهان بېگم پښتنو اميرانو که څه هم له صديق حسن څخه بد وړل، خو هغې ته يې ډاډه ورکړې و، چې که انگرېزانو په دربار کې د بېگم نواب يا د هغې د سرپرست سپکاوی وکړ نو دی به ژوندی له بهوپاله ونه وزي.

ښاغلي گريفين په خپله وينا کې د شاه جهان بېگم د اصلاحاتو او د هغې د انتظام ستاينه وکړه. نو د دربار خلک آرامه شول. بيا هغه د صديق حسن د پټو سياسي فعاليتونو خبره وکړه او دا چې هر څوک د برتانيې د حکومت پر ضد عمل کوي هغه به د امتياز ټايتل څخه بې برخې وي. نو ځکه د صديق حسن ټول القابات او امتيازات بېرته ترې اخيستل کېږي. هغه د خپلې وينا په وروستيو کې د رشوت خورو غندنه وکړه او د صديق حسن له خوا ټاکل شوي دوه بدنامه په درغلی او فساد تورن افسران يې ونيول او په خپله يې دوی ته په لاسونو کې ولچکې ورواچولې.

شاهجهان بېگم او صديق حسن په خاموشۍ دا هر څه وزغمل. له دې وروسته تر ټولو مهمه فيصله د انگرېزانو له خوا دا وه چې د صديق حسن د بدانتظامي له کبله به د برتانيا حکومت په خپله د بهوپال مشر وزير (Chief minister) ټاکي. نوابه به په ټولو

مراسمو کې د مشرې په توگه پاتې وي. خو د حکومت چارې به د مشر وزير په لاس کې وي. دوی عبدالطيف خان چې د باقي محمد خان زوی و پر دې ځای وټاکلو. خو د شاه جهان بېگم لپاره دا د منلو وړ خبره نه وه. هغې د خپلې کورنۍ پښتانه نه غوښتل او اخر عبدالطيف خان څلور میاشتې وروسته له خپلې عهدې استعفا ورکړه.

انگريزان په دې خپه وو، خو شاه جهان بېگم ورته وويل چې دا د يوه هندوستانی امر ته سر نشي ټيټولای، نو ښه به دا وي چې مشر وزير دې يو انگريز وټاکل شي. کله چې انگريزانو دې ته غاړه کېښوده نو دې سمدستي د کرنل بروک نوم وړاندې کړ. دی په کلکته کې اوسېده او له صديق حسن سره يې نژدې اړيکي وو. گريفين پر دې پښه کېښوده او نه يې غوښتل چې صديق حسن بيا نفوذ ومومي. بالاخره د کرنل وارډ په نوم يو تن مشر وزير وټاکل شو. دی هغه وخت په شمله کې و او کله چې دی د خپلې دندې لپاره ونومول شو نو له بهو پاله د شاه جهان بېگم له خوا يو استازی ورته ولاړ او له ده يې وپوښتل چې ايا مېرمن وارډ به گانې په سوغات کې ومني. وارډ په دې خبره ټکان وڅوړو او سمدلاسه يې انکار وکړ. دی پوه شو چې په بهو پال کې يو څه لوبه روانه ده. د وارډ په راتگ د صديق حسن زور مات شو. هغه له سلطان جهان بېگم سره زړه سوی لاره او که څه هم د شاه جهان بېگم دی نه خوښېده چې هغه تگلاره ومني خو د انگريز وزير لپاره هغې خپله ويلي و. هغې داسې احساس کاوه چې ددې هر څه تر شا يې د لور سلطان جهان لاس دی.

صديق حسن د شاه جهان بېگم د خاوند کېدو له کبله د انگريزانو له خوا له سختې سزا پاتې شو. گريفين خپل حکومت ته ويلي وو چې دی دې تورو او بو ته واستول شي خو وایسرای يې مرستې ته راغلی و.

په دې وخت شاه جهان بېگم ځان ته بېله مانۍ جوړه کړې وه چې تاج محل نومېده. او ډېر ژر له صديق حسن سره دې مانۍ ته کډه شوه. له دې سره د شاه جهان لمسی بلقيس بېگم هم وه. چې د هغه وخت د ډېرو مسلمانو کورنيو له دود سره سم خپلې نيا لويوله. بلقيس اوس د ۱۲ کالو وه او په دې خبرونو وارخطا شوه چې شاه جهان بېگم د صديق کشر زوی علي حسن چې هغه وخت نولس کلن و د واده لپاره بلقيس ورته کېښوي او ډېر ژر يې د کوژدنې اعلان کېدونکی و.

په دې ورځو شپو کې بلقيس ډېره سخته ناروغه شوه او په نوابي کورنۍ کې داسې گنگوسې شوې چې د صديق حسن کورنۍ ورباندې څه ټوټکې (کوډې) کړې دي. تر څو میاشتنو د هغې علاج کېدو چې بيا وروسته يو څه روغه شوه نو د خپلې مور ليدو ته ورغله. سلطان جهان د خپلې لور په ژېړ مخ او کمزري بدن ډېره وځورېده او هغه يې په خپل کور کې ایساره کړه. شاه جهان په دې کار ناراضه شوه او په پيل کې بلقيس هم خپه وه. خو وروسته د خپلې مور په احساساتو پوه شوه اوس به هغه هره ورځ د نيا ليدو ته له يوې مانۍ نه بلې ته ورتله. دې سره د هغې ناروغي بېرته راوگرځېده. د بلقيس د ژوند هيله چې ختمه شوه نو يوه ورځ سلطان جهان د خپلې مور مانۍ ته ورغله له هغې يې بښنه و غوښتله او ورته يې وويل:

د بلقيس ليدو ته دې راشي. خو شاه جهان دومره مروړه وه چې د هغې خبره يې ونه منله. خو څو ورځې وروسته دولس کلنه بلقيس مړه شوه. د مور او لور تر منځ د روغې جوړې يو بل ورتل شو. شاه جهان تر پنځو کلونو پورې هڅه کوله چې د صديق حسن په اړه د انگريزانو مخالفه رويه واپوي او هغه ته خپل امتيازات او القابات بېرته ورواخلي. هغې د يوې پتمنې مېرمنې په شان له انگريزانو سره

د خپل خاوند په دفاع کې خبرې اترې کولې. د پېرنگيانو استازي بدل رابدل شول او دوی په دې غور کاوه چې صديق حسن ته خپل امتيازات بېرته ورکړي، چې هغه وخت د تور ژېري (يرقان) په ناروغۍ اخته شوی و. په ۱۸۹۰ کې دا خرگنده شوه چې دی د مرگ غاړې ته نژدې دی. انگرېزانو خپل ډاکټر ورواستاوه خو د هغه کټ ته لا پخوا لس حکيمان او يو هندو جوتشي ولاړ وو. څو ورځې وروسته صديق حسن مړ شو خو شاه جهان بېگم بيا هم هڅه کوله چې د هغه له نامه تهمت لرې کړي. انگرېزان پردې رضا شول او له مرگه وروسته يې صديق حسن ته د نواب خطاب بېرته وروباښه.

پرته له دې چې څوک د صديق حسن د اغېزو په رڼا کې د شاه جهان قضاوت وکړي، د هغې د دورې کارونه به په نظر کې ونيسو. په بهوپال کې د اورگاډي د راوستو پلان د سکندر بېگم په ژوند کې پيل شوی و او د پيسو د کمي له کبله څو کاله ډېر ورو کار پرې روان و. قدسي بېگم له خپلو شخصي پيسو ورته بودجه (بجټ) برابره کړه. د دوی دواړو په ژوند کې د اورگاډي راتگ ونشو. خو اخر په ۱۸۸۴ م کال کې لومړی اورگاډی بهوپال ته ور داخل شو. شاه جهان بېگم په برتانيا کې د ووکنگ په سيمه کې لومړی جومات جوړ کړ، چې په اروپا کې هغه وخت د عبادت لپاره لومړی جومات گڼل کېږي. له دې نه پرته يې په بهوپال کې تاج المساجد جوړ کړ، چې د هندوستان تر ټولو لوی جومات و. د دې دوره ۳۳ کاله وه چې په دې کې هغې د فنون، علم او د مذهب لپاره ډېر کارونه وکړل. د بنځو د تعليم لپاره يې ادارې جوړې کړې. د روغتيا لپاره کلينيکونه او د مساپرو لپاره يې سرايونه جوړې کړل. هغه هنرمندان چې خلکو به ورته په سپکه سترگه کتل عزت يې ورله ورکړ او د دوی د استوگنې لپاره يې

مخکې او کورونه ورکړل. د هغې لوی کار په علي گړ کې د مسلمانانو لپاره د لومړي پوهنتون جوړېدو ته پيسې ورکول و. دا په خپله يوه ليکواله او شاعره وه. په اردو او فارسي کې يې ليکنې کولې او د تاجور او شېرين تخلص يې کارولو. فارسي ديوان يې ديوان شېرين نومېږي. اردو کې مثنوي، صديق البيان، تاج الکلام او نثريې تهذيب النسا په نوم چاپ شوي دي. د هغې په وخت په بهوپال کې ارامي وه.

په ۱۹۰۱ م کې شاه جهان بېگم د خولې په سرطان اخته شوه. هغې له علاج ډډه وکړه. سلطان جهان د مور د حال په اورېدو د هغې نه د بښنې لپاره ورغله. دوی دواړو ديارلس کاله له يوه بل سره خبرې نه وې کړې. سلطان جهان له ځان سره خپل اوه کلن زوی بوتلو چې شاه جهان هېڅ نه وو ليدلی. شاه جهان د مرگ په بستره پرته وه او خپلو خلکو ته يې پيغام استولی و: "که زما په رعيت کې څوک داسې وي چې په تېرو ۳۳ کلونو کې يې زما له لاسه بې گناه سزا خوړلې وي نو زه دوی ته وایم چې د خدای لپاره دې ما وښيي".

سلطان جهان د خپلې مور د ليدو حال په خپلو يادشونو کې ليکي: "زه د هغې کټ ته ورنژدې شوم. هغې زه ونه پېژندلم. پوښتنه يې وکړه 'ته څوک يې'. زه وپېږدم هېڅ ځواب مې ورنه کړ. هغې بيا وپوښتل؛ ما بيا ځواب ورنه کړ. درېيم ځل چې يې پوښتنه وکړه، نو خدمتگاري زما نوم ورته واخيست. هغې د افسوس او قهر په گډ غږ کې وويل: 'ما پرېږده زما له مړينې وروسته بيا دلته راشه'. زه لا بيا هم ورته ولاړه وم چې هغې راته بيا په سختۍ خپله خبره وکړه. زه پوهېدم چې هغه زما په ليدو نارامه وه نور مې طاقت نشو کولای او له هلته نه په اوښکو راووتلم. شاه جهان بېگم په ۱۹۰۱ م کال کې مړه شوه.

د خپلې مور له مړینې وروسته او ۳۳ کاله د وارثې په توګه په سختو کې د ژوند کولو وروسته سلطان جهان په ۱۹۰۱ کې د ۴۳ کلونو په عمر کې نوابه شوه. د مور سره خرابو اړیکو، په ځوانۍ کې د سازشونو او د دوو لونیو د مړینې درد یې ولید. د هغې د مشرې نازولې لور بلقیس له مرګه لږ وروسته یې دویمه لور آصف جهان هم د دولسو کلونو په عمر کې د یوې نامعلومې ناروغۍ له امله مړه شوه.

د سلطان جهان بېگم روزنه د خپلې نیا او د مور قدسیې بېگم په لاس شوې وه. دا په عقیده ټینګه مسلماننه وه او د عېش او عشرت ژوند یې نه خوښاوه. د نوابې د واک د ترلاسه کولو وروسته سلطان جهان چې د خزاني حال ولید، نو هلته هېڅ نه وو. د شاه جهان بېگم د دورې اداري فساد هغه ټوله شتمني زبېښلې وه، چې د سلطان جهان نیا په خوارو راټوله کړې وه. نه یوازې دا بلکه ډېر پورې هم وو. لکه د یوې مبارزې غوندې هغې خپلې متې ونغښتلې او پر کار یې پیل وکړ. خپلې شخصي پیسې یې حکومتي خزاني ته ورواړولې چې د کارکوونکو تنخواګانې پرې پوره کړي. بیا یې خپل بااعتماده او ایماانداره کسان پر لوړو څوکیو ولګول. فاسد او رشوت خواره یې لرې کړل.

دې ډېر کار په خپله کولو، ټول فایلونه او د حکومتي کار سندونه به یې په خپله مطالعه کول. د هغې د سختۍ نتیجه دا شوه چې د وخت لومړي وزیر عبدالجبار خان استعفا ورکړه.

سلطان جهان په دې ډېره خواشینې نه شوه او د لومړي وزیر کار یې هم پر خپله غاړه واخیست. هغې به د لرې پرتو کلیو سفرونه کول او د محکمې او کر حال به یې په خپله معلومولو. انګرېزان چې ددې له کار

اتم څپرکی سلطان جهان بېگم

او محنت نه خبر شو، نو يې پوره ملاتړ ورسره وکړ. هغې خپلو دوو زلميو زامنو نصرالله او عبیدالله ته هم کارونه سپارلي وو. او وړوکی اته کلن زوی حمیدالله به يې هم له ځان سره گرځاوه.

د سلطان جهان خاوند احمد علي ته د سلطان الدوله خطاب ورکړی شوی و او کله چې دا نوابه شوه، نو د خاوند د کورنۍ خلک يې، چې له جلال اباده ورغلي وو په نوابۍ کې د خپلو گټو لپاره په راټولېدو بوخت شول. د احمد علي خور چې چندايي نومېده د هغې اوه پېغلې او بنسايسته لونه يې وې. په دوی کې دوه قيصر جهان او شهريار جهان د نوابې د دوو زامنو لپاره کښېنول شوي. د واده تياری پيل شوې او هم په دې ورځو (۱۹۰۱) کې احمد علي د زړه د حملې له امله مړ شو.

د سلطان جهان لپاره دا يو لوی ټکان و. ځکه احمد علي ددې لپاره يوه لويه تکيه وه او له ماشوموالي نه يې ورسره مينه درلوده.

د دواړو زامنو ودونه يې وځنډول خو د څلوېښتۍ وروسته يې ودونه وکړل او زامن يې له خپلو مېرمنو سره بېلو کورونو کې مېشته شول.

په ۱۹۰۲ م کال کې له دې ټولو بحرانونو تر راوتلو وروسته سلطان جهان په ډيلي دربار کې د گډون لپاره په لومړي ځل په اورگادي کې سفر وکړ. له هغې سره ۱۴۲ کسان مله وو. هغې لا پخوا ۴۲۲ کسان د ځای او کيرډيو لټولو لپاره ډيلي ته استولي وو.

سلطان جهان د خپلو دوو مشرانو زامنو د تعليم لپاره هم هغسې دوديزه طريقه کارولې وه. دوی د اس د سپرلۍ، د تورې او غشي ويشتلو تربيه واخيسته. عربي، فارسي او انگرېزي يې زده کړه. د قرآن او حديث تعليم يې وکړ.

نصرالله چې مشري زوی يې و له بنسکار او موټر سره يې ډېر شوق لرلو. د مور سترگې هم ده ته وې چې دی د څلورو نسلونو نه وروسته د نوابۍ لومړی هلک و.

عبیدالله د ۱۲ کلونو په عمر کې د قرآن حافظ شو. ده له جنگي فنونو سره شوق لاره او سلطان جهان راهخواه چې د بهوپال پوځي خدمتونو کې ور داخل شي.

په ۱۹۰۳ م کال کې سلطان جهان له خپلو دريو زامنو سره حج ته ولاړه. په دې سفر کې هغه د مدينې او مکې په لاره کې څو واري د عرب بدو قبيلو له خوا له خطر سره مخامخ شوه. ددې پر قافلي حملې وشوې. خو د پنځو مياشتو د سفر نه وروسته بېرته بهوپال ته راوگرځېده. هغې د خپل حج کيسه په يوه کتاب کې وليکله.

د سلطان جهان د دوو زامنو ودونه د جلال اباد د اورکزيو کورنۍ کې شوي وو او ډېر ژر ورته دا جوته شوې وه چې هغوی د بهوپال په حکومتي کارونو کې خپلې اغېزې زياتې کړي وې. سلطان جهان ځان له يوازې پاتې وه. د هغې نگیندو غوښتل چې خپله وړه خور هم حمیدالله ته واده کړي. خو د سلطان جهان دا نه وه خوښه هغې د خپلې خسرگنۍ له اغېزو ځان خلاصول غوښتل. دې کتل چې دواړو مشرانو زامنوته يې د خوشامدگرو او بوټپاکو درباريانو ډلې چاپېره وې. هغې نه غوښتل چې ۱۱ کلن حمیدالله هم دې کندې ته ولوېږي. اوس د شلمې پېړۍ پيل شوی و او په هند کې د انگرېزي تعليم او سياسي شعور په راټوکېدو و.

سلطان جهان بېگم حمیدالله لپاره په ټول هند کې د يوه مناسب ښوونځي په لټه کې وه. اخري يې فيصله وکړه چې دی به د بهوپال په البگزانډرا ښوونځي کې سبق وايي. دا ښوونځی څو کاله مخکې دې

په خپله جوړ کړی و. له دې ښوونځي وروسته حمیدالله د علي گړي پوهنتون ته د سبق لپاره ولاړ او اخر له د ۲۰۰ کالو د بهوپال د نوایې کورنۍ لومړی غړی د عصري تعليم لپاره له بهوپاله ووتلو. د حمیدالله د واده لپاره هغې د اورکزيو نه پرته نجلۍ غوښته او خپل يوه با اعتماد استازي کندهاري خان ته يې دا دنده وسپارله چې پېښور ته ورشي او د يوه ښه پښتانه کور نجلۍ د حمیدالله لپاره غوره کړي. دی مردان، بنو او کوهات پورې ولاړ.

په پېښور کې دی د شاه شجاع د کورنۍ يو ټبر سره مخامخ شو. هلته يې د پنځو کالو يوه نجلۍ وليده چې د يوه نل لاندې يې لامبل. دا نجلۍ مېمونه سلطان نومېده. د دراني خاندان د شهزاده خپل ټبر دا نجلۍ د کندهاري خان خوښه شوه او سمدستي يې سلطان جهان ته خبر ورواستولو.

هغې هم وخت ضايع نه کړ او د يوولس کلن حمیدالله او د پنځه کلنې مېمونې د واده لپاره يې خپل مشر زوی عبيدالله او د هغه مېرمنه شهريار دلهن سره له يوې ډلې پېښور ته ورواستول.

د ميمونه سلطان ټولې کورنۍ له دې سره بهوپال ته کډه وکړه لکه چې د سلطان جهان سره د احمد علي د کوژدنې پر وخت شوي وو. د درانيانو له راتگ سره په بهوپال کې يو ځل بيا د پښتنو دودونه راتازه شول.

بهوپال ته په راتلو د مېمونې د تعليم او روزنې لپاره پلان جوړ شو. د عربي، اردو او فارسي د زده کړو سره سره هغې ته د اس سپرلۍ، د ټوپک چلولو، او د ستن تار او د ډوډۍ پخولو چل وروښودل شو. د انگرېزي ژبې د زده کړې لپاره هغې ته يوه مېرمنه د اوليور په نوم

وټاکل شوه. د پيانو او واييلن غږولو پرته هغې فرانسوي ژبه هم زده کړه.

سلطان جهان د مېمونې په روزنه کې ډېره فعاله وه او په دې خوشاله وه چې د خپل زوی لپاره يې يوه ښکلې ښځه تياروله. مېمونه سلطان هندي او لويديز دواړه کلتورونه خپل کړل.

د لومړي ځل لپاره د بهوپال د شاهي کورنۍ يوې غړې له انگرېزانو او اروپايانو سره د هغوی په ژبه ښه په اعتماد خبرې کولای شوې.

د خپل حکومت په لومړيو لسو کلونو کې سلطان جهان پر هر شي خپله ټاپه لگوله. دا له برتانويانو سره نژدې وه او د هغوی په مشوره يې د پوليس، بندي خانو، د اوبه خور او قضايي محکمو کې اصلاحات راوستل. هغه په خپلو يادښتونو کې ليکي:

"زما خپل کارونه د ورځې اتلس ساعتونو ته غزېدلې وو. د سهار له اوو بجو د شپې تر دولس بجو ماته په دربار کې د ولسواليو، د تانو افسران او جاگيرداران مستجر موافع دار راځي، چې دوی سره زه د شاوخوا سيمې په اړه خبرې کوم.

لس بجې زه ناشته خورم. له هغې وروسته زه هغه ټول درخواستونه ولولم چې له تېرې ورځې نه راپاتې وي. دا چې وشي نو بيا د ماليې وزير راځي او د ماليې کاغذونه رانښيي او موږ د پيسو جاج اخلو. دا کاغذونه د هغه د مشورې او تصويب او د رايو په رڼا کې جوړ شوي وي او زما د وروستۍ فيصلې لپاره راوړل کېږي. وروسته هغه ليکي چې دوه بجې ديوان ټهاکر پرشاد د محکو کاغذونه زما په موجودگۍ کې مستجارانو ته ورکوي. تر شپږو دا کار روان وي. شيخ محمد حسن او منشي اسرارحسن خان د تېرو ماليو د راتلولو کاغذونه راوړي."

سلطان جهان د شپې اته بجې ډوډۍ خوري او له هغې وروسته د شپې تر یولسو بجو ان تر نیمې شپې لیکونه ولولي. ځوابونه ورته ورکوي. د طاعون دخپرېدو د مخنیوي لپاره کارونه وپېشي او داسې نور.

سلطان جهان مشاورتي مجلس یو واري بیا رامنځته کړو او د ښاروالۍ انتخاب یې وکړو. د ساري ناروغيو د مخنیوي لپاره یې عامو خلکو ته د ستنو وهلو او د مفتو داروگانو د وېشلو انتظام وکړ. هغې په لومړي ځل په بندي خانه کې له بنديانو نه د کار اخیستلو لپاره د لاسي توکو د جوړولو، او بدلو او د بونلو تربیې تگلاره جوړه کړه.

په خپل ورځني ژوند کې هغه ډېره مذهبي ښځه وه. پرده به یې کوله او ان مېمونه سلطان ته به یې هم په پرده کې د اوسېدو غږ کاوه. خو د سرکاري کارونو لپاره به یې له سره لیدل. انگرېز مېرمنو ته دا لارښوونه وه چې د سلطان جهان د لیدو لپاره ورځي، نو خپلې متې به برېښوې نه ساتي. یوه بریتانوي مېرمنه گریس تهامس سیتون چې په ۱۹۲۷ کې بهوپال ته تللی و په خپله سفرنامه کې لیکي:

"اوسنۍ بېگم د جینکو لپاره ښوونځی، د ښځو یو روغتون او د لاسي کارونو یو پوهنځی پرانستي دي. دا هر څه په پرده کې کېږي. محترمې نوابې چې هر څه په وس کې وي او اسلامي قانون ورته اجازه ورکوي د ښځو لپاره یې کوي."

"نواب سلطان جهان بېگم د شپږو کتابونو یوه باصلاحیته لیکواله ده. دا د انجینېری، موسیقي، پخلي او د ستني د کار پوره علم لري. او د علي گري پوهنتون ریسه (چانسله) ده."

وروسته نوابې سره د چای د څښلو لپاره چې ورځي نو د سلطان جهان په اړه لیکي:

"ددې د واورې په شان سپین وینبته و. لباس یې یو دکمې (پتن) لرونکی کمیس او ورېښمین پرتوگ و او نسواري کشمیری شال یې پر اوږو لکه د ساری، تاوکړی و. نه د دې پر سر تاج و، نه ورېښمینه چینه او نه هم ځلېدونکي کالي پتري، خو وقار او دروند شخصیت ددې له مهربانو سترگو څرگند و. داسې سترگې چې هم یې غم لیدلی و او هم یې بریالیتوب ترلاسه کړی و.

her highness جلالت مآب په انگرېزي هم خبرې کولای شي خو ماسره یې خپله ژبه اردو کې خبرې کولې. په دې ژبه کې یې لیکنې هم کړې دي. په دوی کې یو د دې د مور او نیا او یو د دې د خپل ژوند لیک دی. نور کتابونه یې د یوې مسلمانې کورنۍ او د پردې په دفاع کې لیکلي دي."

مېرمن گریس وروسته بیا د سلطان جهان د دريو لمسیو ذکر کوي. چې د خپلې نیا د سلام او تعظیم وروسته یې ترې د لوبو اجازه واخیسته. د مېمونه سلطان په اړه وايي دا به د درويشتو کالو وي او ډېره نری او ښایسته وه. ددې کره وړه شاهانه وو او خوشاله معلومېده. دا په سخته پرده کې له خپلې خواښې سره د شاهي مانۍ په نورو خونو کې ژوند کوي.

د هغې دربار ته به د یورپ امیران هم ورتلل. په ۱۹۰۷ کې هغې ته د هند د امپراتورۍ لوی اعزاز ورکړل شو. په اګره کې د یوه دربار پر وخت هغه د افغانستان له امیر امان الله خان سره هم مخامخ شوه او ورسره یې په پښتو او فارسي کې خبرې وکړې.

په دې ورځو کې هغې د حميد الله پر شخصي محکمه ځان ته يوه ماني د احمدآباد په نوم جوړه کړه. هغه په دې وپېرېده چې که مړه شوه نو د نواب سرکاري کور صدر منزل به د جلال آباد پښتانه ترې نه واخلي.

سلطان جهان چې څه وخت حج ته تل، نو په لارې په سمندري بېړۍ کې يې د خپل انگرېز ډاکټر له مېرمنې انځورگري زده کړه. له دې وروسته چې به سلطان جهان هر وخت موقع وموندله نو ځان به يې په دې کار بوخت ساتلو.

په ۱۹۰۶ م کال د بریتانیا شهزاده (ځای ناستی) چې بیا وروسته د پنځم جورج په نوم پاچا شو، هند ته ورغی او په بېلا بېلو دربارونو کې سلطان جهان ده او دده مېرمنې شهزادګۍ مېرې سره وليدل.

په دې کال په بهوپال کې يوه جرګه او قانون جوړونکې اسمبلي جوړه شوه چې د خلکو د استازیتوب په برخه کې د پرمختګ يو بل ګام و.

په ۱۹۱۱ م کال کې جورج پنځم د خپل پلار له مړینې وروسته د برتانيا پاچا شو او د هغه د تاجپوشۍ په مراسمو کې سلطان جهان ته هم بلنه ورکړل شوې وه. هغې په ځواب کې انگرېزانو ته وليکل چې دا په بورقه کې په دې مراسمو کې ګډون کوي. سلطان جهان يوازې بریتانیا ته نه بلکې د نورو اروپايي ملکونو تر څنګ فلسطين، ترکيې او مصر د ليدو لپاره هم پلان جوړ کړ. د هغې دويم زوی عبيدالله د زړه په ناروغۍ اخته و، او دې غوښتل که په اروپا کې يې علاج ممکنه وي، نو کېدای شي چې جوړ شي. هغې نصرالله په بهوپال کې د خپل ځای ناستي په توګه پرېښود. عبيدالله د هغه مېرمن، حميدالله او وره مېمونه چې د يولس کلونو وه په دې سفر کې له سلطان جهان سره مله وو.

په ممبې کې دوی په بېړۍ کې سپاره شول او په سويس کانال کې په عدن کې ایسار شول. دلته د بېلجيم پاچا او ملکه هم ورسره مله شول. دوی اټالېې او بيا د فرانسې مارسیلز (مارسای) ته ورسېدل. د اروپا خبريالان په بندر کې راټول وو، چې غوښتل يې د هند د يوې ملکې په اړه راپورونه وليکي او عکسونه يې واخلي. خو سلطان جهان له بېړۍ بهر ګام نه پورته کاوه. اخر پوليس ټول خلک له هغه ځايه لرې کړل او دوی يې اورګاډي ته ورسول. د فرانسې حکومت دا خصوصي ګاډی دوی ته وراخيستی و. دوی پاریس ته ورسېدل.

ددې سفر ټول حال يوولس کلنې مېمونې ليکلی دی. يو ځای دا ليکي چې د دوی د هوټل په غسل خانه کې دوی نلکې وې. يوه د تودو اوبو بله د سرو اوبو لپاره. يوه لويه ستونزه د حلالو خوړو وه. د پاریس د مېجيسټيک هوټل په پخلنځي کې يوه پرده ودرول شوې وه او د سلطان جهان اشپز په کې دوی ته حلال خواړه پخول. دوی هلته پنځلس ورځې ایسار وو او ميمونه ليکي چې په هوټل کې د ټولو لپاره دوی لس زره روپۍ ورکړې. عبيدالله د علاج لپاره جرمني ته واستول شو او سلطان جهان رودبار انگلستان channel نه په تېرېدو لندن ته ورسېدله. له دې ځايه ۱۸ ميله لرې د رېډ هيل نومي ځای په پېټيسن کورټ نومي کور کې يې کډه واړوله.

تر تاجپوشۍ وړاندې دوی په لندن کې ښه وګرځېدل. په مېلمستياوو کې يې ګډون وکړ او اخري يې د مراسمو ورځ رانږدې شوه، نو دوی د بکينګهم ماني سره جوخت يوه هوټل ته راکډه شول. هغې خپل دواړه زامن او وزيران له ځانه سره بوتل، خو خپلې نګیندې يې په رېډ هيل هوټل کې پرېښودې.

په مراسمو کې سلطان جهان په بورقه کې ولاړه او عجیبه یې لا دا چې خپل ټول مېلونه یې د بورقې له پاسه ټومبلي وو. د بریتانیې ورځپاڼو د بهوپال د بیگم په اړه عجیبه کیسې لیکلې. دا چې هغه د دې ځای او به نه څښي او خپلې او به یې له ځانه سره راوړي دي. دا چې هغه ژوندي چرگان خوري. د او بو خبره دا وه چې سلطان جهان د زم زم او به له ځانه سره راوړي وې او د دې د خوراک لپاره به ژوندي چرگان حلالېدل او بیا به پخېدل. هغه ځکه چې دې د بازار غوښه نه خورله. د تاجپوشي له مراسمو وروسته سلطان جهان جرمني او ژنیو ته ولاړه او هلته خبره شوه چې په ترکیې کې سخته زلزله راغلې ده، دې سمدستي درې زره پوښه عثمانی سلطان ته ورواستول. د ختیز پر لوري یې خپل سفر جاري وساتلو او په اورگاډي د ویانا له لارې ترکیې ته ولاړه. په استنبول کې د ترکیې سلطان وزیر راغب بیگ د دوی هرکلي ته ولاړ و. دوی یې هوټل کې مېشت کړل. هغې ددې ښار ښکلي جوماتونه او میوزیمونه ولیدل. د دولما باچي په شاهي ماني کې د سلطان لیدو ته ورغله او د هغه مېرمن سلطانه یې ولیدله. پاچا له سلطان جهان سره په فارسي خبرې کولې او بیا یې خپلې مېرمنې ته په ترکي ترجمه کولې. کله چې سلطان له هغه ځایه ولاړه، نو سلطاني ورته وویل چې بورقه دې لرې کړه. هغې چې بورقه لرې کړه نو سلطاني په مخ ښکل کړه. خبرې په انگرېزي پیل شوې او د سلطاني لور له انگرېزي ترکي ته ژباړلې.

له ترکیې د روانېدو پر وخت سلطان هغې ته د ترکیې تر ټولو لوی اعزاز د ورکولو اعلان وکړو. سلطان جهان له انگریزانو نه اجازه

وغوښتله نو هغوی ورته وویل: له بریتانیا پرته بل څوک هغې ته د اعزاز ورکولو حق نه لري. د ترکیې سلطان په دې خبره سخت په قهر شو. خو تر هغه یې لوی سوغات ورته وړاندې کړ او دا د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هغه وېښته و چې دوی ډېر په عقیدت سنبال کړی و. سلطان جهان په دې عقیدوي تحفه دومره خوشاله وه چې یو وزیر ته یې دا ورو سپارلو چې د یوې شپې لپاره به یې هم له ځانه نه لرې کوي. دا وېښته په بهوپال کې ډېر په عقیدت یوه ماني کې کېښودل شو او د میلاد النبی پر موقع به خلکو ته ښودل کېده. له ترکیې څخه سلطان جهان هنګري او ورپسې د اټالېي څو ښارونو ته ولاړه او په فلورېنس کې وه چې د نصرالله لیک ورته راوړسېدو چې په بهوپال کې د طاعون وبا ګډه شوې ده. هغې خپل نور سفرونه پای ته ورسول او سمدستي د مصر د سکندریې له لارې په سمندري بېړۍ کې بمبې ته روانه شوه. په مصر کې هغې جامع الازهر ته هم ښې ډېرې پیسې ورکړې. په بهوپال کې د طاعون پر وخت د ورځې ۱۵۰ کسان مړه کېدل او شپږ میاشتې وروسته چې سلطان جهان بېرته راوگرځېده نو ډېر خلک دې وبا خورلي وو.

په ۱۹۱۱ کې سلطان جهان د ډیلي دربار ته ورغله چې د پنځم جورج او د ملکې مېرې د هند د سفر پر مهال جوړ شوی و. هم په دې کال د ټول هند د ښځو د تعلیم د اصلاحاتو په اړه یو کنفرانس جوړ شوی و چې سلطان جهان یې مشري کوله. د هغې وینا (تقریر) د هغه وخت د یوه تاریخي سند ارزښت لري. هغې د تعلیم او تحقیق لپاره د ډېرو پروژو سرپرستي وکړه. په دوی کې د مولانا شبلي نعماني له خوا د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ژوند په باب د نومیالي

کتاب سیرت النبی لیکل او چاپول هم شامل و. د انگرېزانو له خوا هغه د علیگر پوهنتون لومړۍ چانسله وټاکل شوه. له دې وروسته خپله پوهنتون هم دا د دوو دورو لپاره پر دې ځای وټاکله. د یوې مسلمانې او پښتنې ښځې لپاره دا یو ډېر لوی بریالیتوب و.

سلطان جهان د تعلیم په اړه ډېره خواشینی وه. پخپلو یادښتونو کې لیکي:

"زما لپاره دا ډېره د غم او نارامۍ خبره ده چې زما د ملک بهوپال د شپږ لکه شپيته زره نهه سوه او شپيته وگړو (۲۲۰۹۲۰) کې یو تن هم داسې نشته چې د پوهنتون سبق یې ویلي وي. دا له دې حقیقت سره سره چې زما د مورد حکومت په دوره کې هر هغه کس ته مالي مرسته ورکول کېده چې له لومړیو زده کړو وروسته یې تعلیم جاري ساتلو.

په خپله په ښار کې د لومړۍ زده کړو لپاره ښوونځي شته خو څلوېښت کسان به پیدا نه کړي چې لسم یې ویلي وي.

په ۱۹۱۱ کې د یورپ له سفره وروسته دې په هند کې د ښځو هرې لویې غونډې کې گډون کاوه. په دې وخت کې د هغې دریځ دا و چې د ښځو لپاره د پردې ضرورت نشته او دا چې د غریبو او بې وزلو ښځو حالت ښه کولو لپاره کار پکار دی. په ۱۹۲۸ م کال کې هغه په خپله له پردې راووتله او خلکو په لومړي ځل او یا کلنه سپین سرې نواب سلطان جهان ولیدله.

په ۱۹۱۲ کې مېمونه سلطان او حمیدالله د ښځې او مېرې په توگه گډ ژوند پیل کړ او د دولس کلو په عمر کې مېمونه د یوې ماشومې مور شوه، چې عابده سلطان ونومول شوه. وروسته دا ماشومه د

بهوپال د وروستۍ وارثې په توگه د گوهر تاج په نوم د دې نوابې بې واکه واکمنه شوه.

د سلطان جهان مشر زوی به زیاتره وخت په خپلو محکو او ښکار بوخت و. ده د نوابې شوق نه لرلو. خو عبیدالله په ډاگه د مور مخالفت پیل کړ او خپلو ورېرونو (دنصرالله زامنو) او کشر ورور حمیدالله ته به په قهر و. سلطان جهان د خپل زوی د مخالفت تر شا د جلال اباد د پښتنو لاس لیدو. د عبیدالله او نصرالله مېرمنې خويندې وې او دوی به ځان ډېر متمدن او له نورو او چت گڼلو. دوی به د خپلې یور مېمونه سلطان په کړو وړو او د هغې په ژبه اعتراض کولو. مېمونې به تل له پېښوره خپل خپلوان بهوپال ته وربلل. په دوی کې به ډېرو خپله جامه اغوستله چې گېډی پرتوگ او لوی چيندار کمیس و.

جلال آبادي مېرمنو به د دوی په لیدو ملنډې وهلې او دوی ته به یې گهاگرا پلټن (د گگرو اغوستونکې ډله) ویله.

د هند په مسلمانانو کې یو دود دی چې کله یو ماشوم د څلورکالو څلور میاشتو او څلورو ورځو شي، نو د ده لپاره د "بسم الله" مراسم ترسره کوي. ماشوم ته ښکلې جامې اغوستل کېږي او خپل خپلوان ورته راغواړي. بیا هغه څوک چې ماشوم ته د قرآن د لوست دنده ورکړې شوې وي، له ماشوم سره کښېني او د بسم الله الرحمن الرحيم په ویلو سره دیني زده کړې پیل شي. په دې موقع ماشوم ته په خوله کې خواږه ورکول کېږي او نژدې خپلوان ورته تحفې او پیسې هم ورکوي.

د بهوپال وروستۍ وارثه عابده سلطان په خپل کتاب کې لیکي:

"په ۱۹۱۸ م کال کې د جنوري پر لومړۍ نېټه زما د بسم الله مراسم وشو."

عابده سلطان د خپلې نیا سلطان جهان په کور کې لویه شوې وه او هم هغې ورته د قرآن او د هغه لفظي ترجمه ورزده کړې وه. دا زده کړې د ماشومې عابدې لپاره سختې وې. ځکه هغه به سهار د ملا بانگ سره راپاڅېدله. د لمانځه وروسته به نیا ورته سبق ښودلو او که غلطې به یې وکړه او یا سبق به یې نه ویلو نو سلطان جهان به په سوکانو وهله.

د بهوپال د واکمنې په توگه د سلطان جهان دربار به په انگرې کې لگېدو. هلته به سلطان جهان په یوه سپین توشک، گدی، یا درۍ په مخکه کښېناستله. په یو شمېر نورو صندوقونو کې به یې کاغذونه اېښي وو. ددې خواوشا به عریضه کوونکي، منشیان، او مېلمانه ناست او ولاړ وو. عابده سلطان لا د اتو کالو نه وه چې قرآن یې له لفظي ترجمې سره حفظ کړی و.

سلطان جهان د خپلې لمسی په دې کامیابۍ تر څلوېښتو ورځو پورې په بهوپال کې د نشر جشن اعلان کړ. خود واکمنۍ مشرانو نځیندو له دې هر څه ځان لرې وساتلو. په سرکاري ماڼۍ کې به هر ماښام ښځې راټولېدې او سندرې به یې ویلې. اخر سلطان جهان خپلو نځیندو ته د سبق ورکولو فیصله وکړه. یوه ورځ یې دوی ټول خپل کور ته وروبلل او کله چې مېلمانه په انگرې کې راغونډ شول، نو سلطان جهان د ډولکي په درز راپاڅېده. په دواړو لاسونو کې یې دسمالونه ونيول او له یوې مخې یې د پښتنو اتني پیل کړ. د واکمنې په دې کار سره د هغې ټولو مېلمنو هم ځان ورگډ کړلو اوس نو د جلال آبادي مېرمنو لپاره به له دې بله هېڅ لاره نه وه چې اتني وکړي. سره له دې چې جلال آبادیان په خپله هم پښتانه وو. دوی به د پېښور اوسېدونکو ته کهاري (ترخه) ویل. دوی نه غوښتل چې واکمنه ترې

خپه شي، نو د لاسونو په وهلو په دې اتني کې ورگډې شوې. د عابده سلطان لپاره د هغې ترونو او خپل پلار په بېلو بېلو ورځو د نکريزو تالونه ورواستول. په ۱۹۲۱ کې تر یوه ښکلي تمبو لاندې د نهو وړو کو جینکو په بدرگه مېلمنو ته راغله چې په کې د عابدې دوی خویندې ساجده او رابعه هم شاملې وې. سلطان جهان له ټولو مېلمنو سره پر مخکه ناسته وه. د خپلې لمسی پر قابلیت یې یو تقریر وکړ. ټولو د الله اکبر نعره پورته کړه او بیا عابدې سلطان په مصرۍ لهجې د قرآن تلاوت پیل کړ. سلطان جهان په خپلې ماڼۍ کې د جینکو ښوونځی پرانیستی و چې په کې ددې لمسی له نورو سره یو ځای د نوې زمانې زده کړې پیل کړې.

په ۱۹۱۴ کې د لومړۍ نړیوالې جگړې له پیل سره سم د بریتانیا حکومت د هند له لویې وچې نه د پوځیانو برتني کول پیل کړل. د هند له ټولو راجه گانو او نوابانو دا هیله کېده چې دوی به خپل ټول وسایل انگریزانو ته ورکوي. د مسلمانو ریاستونو لپاره دا یو ډېر سخت کار و. ځکه چې په دې جنگ کې د انگریزانو مخالف جرمني له ترکیبې سره اتحاد کړی و. بهوپال د انگریزانو پلوي نوابي گنل کېده. خو سلطان جهان د ترکیبې د حکومت په پلوي مجبوره وه، ځکه د هغې د حج کولو پر مهال ترکیبې عسکرو د هغې ټوله کورنۍ ژغورلې وه.

په علي گړ پوهنتون کې مسلمانو محصلینو د ترکیبې په چارو کې په ډاگه احساساتي تقریرونه او بحثونه کول. په خپله په ترکیبې کې د عثمانی دورې د بیا راژوندي کولو لپاره خلکو د هند پر مسلمانانو لویه تکیه کوله. د هند مسلمانانو د مغول سلطنت له ړنګېدو وروسته ترکیبې ته سترگې نیولې وې او غوښتل یې چې هلته د مسلمانانو یو غښتلی اسلامي دولت جوړشي.

حمیدالله له خپلو ملگرو سره د ترکیبې خلافت د پاڅون لپاره هلې ځلې کولې.

انگریزانو پر دې وخت سلطان جهان ته مرموز پیغامونه ورلېږل چې په حمیدالله دې نظر ساتي. سلطان جهان د بهوپالي عسکرو یوه ډله هغوی ته په دې شرط ورکړه چې دوی به د ترکانو پر ضد نه جنگېږي. هغې درې لکه او درویش زره روپۍ هم انگریزانو ته ورکړې. په ۱۹۱۵ کې جگړې زور اخیستی و. د هغې زوی عبیدالله د پوځي قومندان په توگه عدن ته لاړ. خو ډېر ژر ناروغه شو او بېرته یې

نهم خپرکی وروستی نواب

راواستولو. حمیدالله له سبق وروسته په بهوپال کې د خپلې مور د مشر وزیر دنده پر غاړه واخیسته. هغه د علیګر نه خپل ملګري راوغوښتل او په بهوپال کې یې په بیلا بیلو حکومتي کارونو بوخت کړل. په دې کار د بهوپال خلک هم ناراضه وو. ځکه دوی د بهوپال په کلتور نه وو خبر.

په بهوپال کې اوس هر چا له انګرېزانو څخه د خپلواکۍ اخیستلو خبره کوله. په ۱۹۲۴ کې د سلطان جهان زوی جنرال عبیدالله د سرطان په ناروغۍ مړ شو. د هغې مشر زوی نصرالله د شکرې په ناروغۍ اخته و او د خپل ورور له مړینې څو میاشتې وروسته دی هم مړ شو. د نوابۍ لپاره د حمیدالله چانس برابر و خو هاخوا د نصرالله زوی حبیب الله هم د خپلې نیا د ځای ناستي په توګه او د جلال آبادیانو په ملاتړ د بهوپال نوابي غوښتله.

سلطان جهان په دې وخت کې د خپل زوی حمیدالله لپاره یو ځل بیا د خپلو خپلوانو له مخالفت سره مخامخ شوه. د نصرالله له مړینې لس ورځې وروسته یې د انګرېزانو پاچا، خارجه وزیر او استازي ته لیکونه واستول او د اسلامي قانون له مخې یې د حمیدالله د ځای ناستي د حق خبره وکړه. بلخوا حبیب الله هم له انګرېزانو سره رابطه ټینګه کړې وه. انګرېز استازي د سلطان جهان دعوا په قانوني اساس رد کړه. نو هغه دومره په قهر شوه چې سمدلاسه یې انګلستان ته د سفر نیت وکړ.

په ۱۹۲۵ کې هغه یو واري بیا انګلستان ته ورسېده. دلته هغې د بریتانوي حکومت له مهمو وزیرانو او پارلماني غړیو سره لیده کاته پیل کړل. حمیدالله په خپله هم د خپل حق لپاره هلې ځلې کولې. میمون نه سلطان هر ځای له خپلې خواښې سره مله وه او کوم ځای چې

به سلطان جهان په خپلې ماتې ګوډې انګرېزي خپل مطلب نشو بیانولی نو مېموني به ورسره مرسته کوله.

په دې ورځو کې د انګلستان د پاچا جورج پنځمه لمسی اېلیزیت وزېرېده. سلطان جهان د هغې مبارکۍ ته ورغله (وروسته دا شهزادګۍ د انګلستان ملکه شوه) او پاچا ته یې خپله عریضه واوروله. پاچا ورته په ځواب کې وویل چې دی هېڅ واک نه لري او هر څه چې د هند په باب کېږي هغه د برتانیې حکومت کوي. سلطان جهان له دې نه وه خبره چې د برتانیا د پارلمان ځینو غړیو په هند کې د انګرېز حکومت له استازيو پوښتنې کولې، چې دوی په کوم قانون د حبیب الله ملاتړ کوي. هغوی د حکومت هغو خلکو ته مشوره ورکړې وه چې د سلطان جهان په مخالفت ولاړ وو چې دغدر (د ازادۍ جګړه) پر مهال د بهوپال د شاهي کورنۍ رول مطالعه کړي. د انګرېزانو تر منځ قانوني لیکونه تلل راتلل او اخر په ۱۹۲۶ کې د حمیدالله حق ومنل شو.

سلطان جهان د زړه په مرض اخته وه او په لندن کې یې اعلان وکړ چې دا د خپل زوی حمیدالله خان په حق کې له نوابۍ لاس اخلې. انګرېزانو په خپل لیک کې ویلي وو چې له حمیدالله وروسته به د نصرالله او عبیدالله زامنو ته نوابي ورکول کېږي. ځکه حمیدالله درې لویه لرلې، خو سلطان جهان دا خبره نه منله. په دې دلیل چې په دې فیصله به د حمیدالله ژوند په خطر کې وي. دی به د ګدی لپاره د خپلو ورېرونو له خوا ووژل شي. انګرېزانو دا دلیل ومانه، خو پوښتنه یې وکړه چې که د حمیدالله لور عابده سلطان د هغه وارثه شوه او وروسته د حمیدالله زوی وزېرېده بیا به څه کېږي؟ ځکه حمیدالله د دېرشو او مېمونه سلطان په دې وخت کې د پنځه ویشو کلونو وه.

سلطان جهان د خپلې لمسی د وراثت لپاره پر دې اساس جنگېده چې د بهوپال په ۱۰۷ کلن تاریخ کې څلورو بنځو پر په بريالیتوب حکومت کړی دی. نو عابده سلطان به هم ددې وړ وي چې د بهوپال واکمنه شي. دوه کاله وروسته د انگرېزانو او د حمیدالله ترمنځ په یوه تړون کې عابده سلطان د هغه ځای ناستې اعلان شوه. هغې ته د گوهر تاج خطاب ورکړل شو.

د نواب حمیدالله دور په بهوپال کې ډېر لوی بدلونونه راوستل. دا بدلون په مراسمو او انتظام دواړو کې لېدل کېده. کابینه د دوو وزیرانو پر ځای اوس په شلو وزیرانو ډکه وه. سلطان جهان به په دې خپه کېده او زوی ته به یې ویل چې ولې دومره پیسې لگوي. خدمتگارانو ته سپینه درېشي (یونیفارم) ورواغوستل شو. شاهي شان شوکت پیدا شو. د ماليې مستحاجري نظام معرفي شو.

سلطان جهان نور هېڅ نشو کولای هغې اوس هم د پنځو لکو روپيو مخکې او جاگیر لرلو او فیصله یې وکړه چې پر خپله مخکې به د عابده سلطان لپاره یوه بنکېلې ماڼۍ جوړوي. دا ماڼۍ نورالصبح نومېږي او اوس یو هوټل دی.

سلطان جهان د ۷۲ کلونو په عمر کې د گردې یا پښته ورگود عملیاتو وروسته په حق ورسېده.

په ۱۹۳۲ کې د هند نوابي ریاستونو او نورو راجه گانو خپله یوه اتحادیه جوړه کړې وه او نواب حمیدالله درې واري ددې اتحاديې مشر ټاکل شوی و. په دې کلونو کې د هند د خپلواکۍ خبرو زور نیولی و او دا خبره یقیني وه چې انگرېزان به له هنده وځي او هند به وپشل کېږي. د کانگرس گوند خپل استازي راجه گانو ته ور واستول چې له هند سره د یوځای کېدو (الحاق) سند لاسلیک کړي او په

رسمي توگه له هند سره یو ځای شي. په دې وخت کې مسلمانو ریاستونو، حیدرآباد، جوناگړ او بهوپال له دې فیصلې نه ډډه وکړه. نواب حمیدالله نه غوښتل چې د بهوپال خپلواکي د ده له لاسه هند ته وسپارل شي. ده غوښتل چې دا کار د هغه لور عابده سلطان وکړي. او دا یې تر څه ځایه ددې کار لپاره تیاره کړې وه.

عابده سلطان په خپل کتاب کې لیکي:

"په دولسم اگست ۱۹۴۷ کې زما پلار په ډیلي کې له جناح، ماونټ بېټن، او د کانگرس له مشرانو سره تر خبرو اترو وروسته په الوتکه کې بهوپال ته راوړسېدل، په زرگونه وگړي دده هرکلي ته ولاړ وو. دوی نارې وهلې چې 'پاکستان ته مه ځه'.

حمیدالله هم هلته په خپله وینا کې خلکو ته ډاډ ورکړ چې 'دوی به نه مایوسه کېږي'.

له انگرېزانو د خپلواکۍ د ترلاسه کولو په هلو ځلو کې دی څو واري د کانگرس، مسلم لیگ او د انگرېزانو تر منځ په جرگو او مرکو بوخت و، او دوی ټولو په دې اعتماد لرلو. ده مهاتما گاندهي په دې قانع کړی و چې د مسلم لیگ او محمد علي جناح وجود دې ومني او دا چې د هند مسلمانان ځان له پېژندگلوي او خپله خاوره غواړي. خو د بهوپال پولې له هرې خوا د هندوانو له اکثریتي سیمو سره نښتې دي او دلته ډېری اوسېدونکي هم هندوان دي. د هند او پاکستان وېش هم په دې اساس کېدو چې د ډېرکي هندوانو سیمې به له هند سره او ډېرکي مسلمانو سیمې به له پاکستان سره شاملېږي. حمیدالله په دې پوهېدو چې د پاکستان له جوړېدو وروسته به بهوپال ځان ته پاتې وي.

په ۱۹۴۷ م کال کې حمیدالله په کراچۍ کې یو لوی کور ځان له په بیه واخیست او "بهوپال هاوس" نوم یې ورکړ. په دې کې د استوګنې انتظام هم وشو او د جناح له خوا هغه ته داسې پیغامونه استول کېده چې که دی راغی، نو کېدای شي د هغه ځای ناستي به وټاکل شي او یا به هم د ختیز پاکستان چې اوس بنگله دېش دی د هغه والي مقرر شي. خو په ۱۹۴۸ م کال کې د جناح له مړینې وروسته د پاکستان سیاسي فضا بدله شوه. اخواد هند حکومت هم زور لگولی و چې نواب حمیدالله دې په بهوپال کې پاتې شي. اخر په ۱۹۴۹ م کال کې دا خپلواکه ریاست لکه د نورو سلګونو ریاستونو غوندې د هند برخه وګرځېده.

په ۲۰۰۲ م کې د مۍ پر دولسمه نېټه د کراچۍ په ډان نومي ورځپاڼه کې یو وپوکی خبر چاپ شو چې "د بهوپال د پخواني ریاست وارثه شهزادګۍ عابده سلطان د شنبې په سهار د ۸۹ کلونو په عمر کې وفات شوه. دا د پاکستان د پخواني ډیپلومات شهريار خان مور وه او په ۱۹۴۲ م کال کې لومړۍ مسلمان پیلوټه ښځه وه. نوموړې د هاګۍ، پولو او د ټینیس لوبغاړې او د هند د ښځو د سکواش اتله پاتې شوه وه."

عابده سلطان د بهوپال د نواب ځای ناستي حمیدالله خان او د میمونې سلطان مشره لور وه. چې په ۱۹۱۳ کې په شاهي مانیۍ کې وزېږېده او سمدلاسه د نواب سلطان جهان بیګم په غېږ کې ولوېدله. تر څو چې هغه ژوندۍ وه د عابده سلطان پالنه او روزنه یې کوله. عابدې په وړوګي عمر کې له خپلې نیا د قرآن لوست له اردو ترجمې سره زده کول پیل کړل او په غلطې کولو به د خپلې نیا له خوا وهل کېدله.

عابده سلطان پخپل کتاب کې لیکي: "د اس سپرلي او نښه ویشتل زموږ ټولو ماشومانو لپاره یو لازمي کار و. راته ویل کېدل به چې هر یو پښتون باید ښه نښه ویشتونکی وي."

عابدې ته په خپله د بهوپال د واکمنې سلطان جهان له خوا ډېر ښه پام کېده. هغه ځکه چې دا د خپل پلار نواب حمیدالله خان ځای نیوونکې وه. د یولس کلونو په عمر کې هغې د قرآن لوست پای ته ورساوه. نو د هغې د نشر جشن ولمانځل شو. په ټول بهوپال کې هغه مهال ددې د لمانځلو ذکر تر ډېرې مودې د خلکو په خوله کې و. په ۱۹۲۲ م کال کې چې کله ددې پلار حمیدالله خان په لندن کې په رسمي توګه نواب اعلان کړل شو. نو عابده هغه وخت له خپلې مور او خویندو سره یو ځای وه او بهوپال ته بېرته په راتګ چې اورګاډی ښار ته رانژدې شو نو دا په ستر کېښنول شوه. د عابدې لپاره دا یو عجیبه حالت و. هغې خپل ټول ماشومتوب په لوبو او مندو کې تېر کړی و. د یوې عادي مېرمنې غوندې ژوند کول هغې ته گران و. خو څو میاشتې وروسته دا د کوروايي د نواب سرور علي خان ته په نکاح کړل شوه. هغه د اورګډیو له فیروزخېلو څخه و. راتلونکي پنځه کاله هغې خپل رسمي تعلیم او زده کړې پوره کړې او کله چې د ۱۷ کالو شوه نو د پلار له کوره رخصت شوه او په کوروايي کې یې ژوند پیل کړ.

د سرورعلي خان او عابدې خوی خصلت او ژوند له یوه بله سره ډېر په توپیر کې و. عابدې د اس ځغاسته، بایسکل، پولو، لوبې او ښکار خوښول او د هغې د خاوند شطرنج او تاش لوبه خوښه وه. دی د ساره طبیعت خاوند و او په کور کې د اوسېدو او مطالعې شوقین وو او هر وخت به یې بدني لوبې نه خوښېدې. نتیجه دا شوه چې د دوی تر منځ شخړې کېدې. عابدې یو څو میاشتې ورسره تېرې کړې او

بهرته د پلار کور ته راغله. هغې په خپل کتاب کې د خپل واده کړي ژوند د ناکامۍ پرې پر خپلې غاړې اخیستې ده.

يو کال وروسته دا د يوه ماشوم مور شوه چې شهريارخان ونومېدو. بيا عابدې په خپله سرورعلي خان ته اجازه ورکړه چې بل واده دې وکړي. خو په خپله يې تر مرگه له هغه طلاق وانه خيست او نه يې بل واده وکړ. عابده د خپل پلار له خوا د بهوپال مشره وزيره وټاکل شوه او په ۱۹۳۷ م کال کې له خپل درې کلن ماشوم زوی، مور پلار او خویندو سره يوځای د انگلستان د پاچا څلورم جورج د تاجپوشۍ مراسمو کې د گډون لپاره ولاړه.

عابدې سلطان له خپل پلار سره د مشرې وزيرې په توگه سرکاري کارونه سرته رسول او د خپل زوی شهريارخان د تربیې او تعليم سره سره يې د الوتکې چلولو، بنسکار او لوبو کې ځان له مصروفيت موندلی و. په ۱۹۴۲ م کال کې د هند او پاکستان د وېش معامله په ځينو ځايونو کې د خونړيو جگړو او بلواوو سوب گرځېدلې وه.

په دې حالاتو کې عابدې خپل زوی انگلستان ته بوتلو او هلته يې په بنوونځي کې داخل کړ. په دې کال د هغې پلار د افتاب بېگم نومې نجلۍ سره دويم واده وکړ، چې له عابدې سره په بنوونځي کې وه. مېمونه سلطان او د عابدې نورو خویندو دا خبره په صبر سره وزغمله. تر يوه حده عابده سلطان هم ددې واده مخالفه نه وه خو حميدالله دوی ټولو ته امر کړی و چې افتاب بېگم ته به هره ورځ سلام کولو ته حاضرېږي. د عابدې لپاره دا خبره د منلو وړ نه وه. دا هسې هم ډېره سرتمبه او سرکشه بنځه وه او پلار ورته ډېر گران و. په دې خبره د هغې زړه ځنې مات شو او له بهوپاله مايوسه شوه. دلته ورته ژوند عبث بنسکاره شو.

په ۱۹۴۹ کال کې د هغې پلار د خپل علاج لپاره په انگلستان کې و. عابدې خپل کالي پتري راټول کړل او تر ټولو نژدې خدمتگاري ته يې ورو سپارل او دا يې بمبې ته ورواستوله. څو ورځې وروسته دا په خپله هم بمبې ته ورو رسېده. هلته يې د سکواش په اتلوليو کې برخه واخيسته او بيا په بېړۍ کې کنبناسته او د هند خاوره يې پرېښوده. دې په خپلې مانۍ کې نوکران، موټرې، اسونه او د کور هرڅه همدغسې پرېښودل او تر ډېرو ورځو څوک خبر نه وو چې دا به بيا نه راځي. څو ورځې وروسته يې په انگلستان کې يو جيب واخيستو او د سپک له لارې اروپا، ترکيې او له ايرانه پاکستان ته ولاړه. هغه مهال د دې زوی شهريارخان په کېمبريج پوهنتون کې سبق ويلو.

د کراچۍ په ملير سيمه کې هغې ځان له مخکه واخيستله او خپل کور يې پرې جوړ کړ، چې تر ډېرې مودې پورې نامکمله پاتې و او برېښنا په کې نه وه. هغې خپل کالي خرڅول او شهريار ته يې د سبق لپاره پيسې وراستولې. ځکه د هغه د تعليم لپاره لا پخوا د بهوپال سرکاري وظيفه بنده شوې وه. د هغې په وتلو سره نواب حميدالله خان ورسره ټول اړيکي شلولي وو. د هغې د محکو گټه هم ورباندې بنده شوه او د نورالصباح مانۍ سرکاري شوه.

عابدې سلطان اته کاله ډېر په خواری ژوند تېر کړ خو له پلاره يې چېرې هم پيسې ونه غوښتلې. يو واري د دې په کور کې غلا هم وشوه او يو څه کالي پتري چې ورسره وو هغه هم ترې ولاړل. دا په خپل کتاب کې ليکي:

"يوازې زما رښتيني ملگري زما کور ته راتلل ځکه زما کور ته له کراچۍ ښاره د نيم ساعت لاره وه. زما په کور کې د خدمت لپاره کله

ناکله بنگالیان راتلل. دوی تاوده زړونه او خوشاله روح لرلو. کله به د هند مهاجر راتلل چې د پر با ادبه او د پر بی اعتباره وو. کله به پښتانه راتلل چې د پر مودبه نه خو پتمن وو او پنجابیانو به کار د پر کولو خو پتمن نه وو"

په ۱۹۲۰ کې عابده سلطان د خپلې خور ساجده سلطان د لیدو لپاره ډیلي ته ورغله. ساجده د پتهو ډي په پښتون نواب منصورعلي خان واده وه. په دې وخت د هغې مور مېمونه سلطان ورته تېلیفون وکړ چې پلار یې سخت ناروغه دی. دا له خپلې خور سره یو ځای په الوتکه کې بهوپال ته ورسېده.

عابده سلطان لیکي:

"مور د خپل پلار د شخصي ساتونکي له خوا په پورو ودرول شو او راته یې وویل چې هېڅوک اجازه نه لري له دې ځایه وړاندې ولاړ شي. مور دواړه خویندې سختې خواشینې بهر ولاړو. بیا بهر په باغ کې کښېناستو زموږ مور له ډاکټرانو سره جنجال کاوه. دوی د پر مودبه وو او ویل یې: "چې په مناسب وخت به اجازه ورکړي، چې نواب صېب وويني" که څه هم بهوپال په ۱۹۴۹ کې له هند سره یو ځای شوی و خو تر ۱۹۶۰ پورې ځینو نوابانو خپل رسمي حیثیت هم هغسې ساتلی و. دوی څه خاص امتیازات نه لرل او تش په نوم پاتې وو. زیاتره یې د خپلو محکو او باغونو په آمدن ژوند تېراوه.

په بله ورځ عابدې او د هغې خور ته اجازه ورکړل شوه چې خپل پلار نواب حمیدالله خان وويني. عابدې دولس کاله خپل پلار نه وو لیدلی او په وروستي ځل خپل پلار ورته په یو سخت لیک کې خبرتیا ورکړې وه چې دا د بهوپال په محکو او جايداد کې هېڅ برخه نه لري.

اوس د هغه سترگې کمزورې شوې وې او کله چې یې د خپلې لور غږ واورېدو نو له خوشالی یې غېږه پرانیستله او عابده یې تر غاړې وته. څو ورځې وروسته د ۱۹۶۰ کال پر ۴ فروري نواب حمیدالله خان له دې فاني دنیا سترگې پټې کړې.

د هغه د جنازې د مراسمو لپاره عابدې هلې ځلې وکړې او غوښتل یې چې پلار یې په پوره سرکاري درناوي سره خاورو ته وسپارل شي او د بهوپال د یویشتنو توپو سلامي ورته وکړي. دې ته اطلاع ورکړل شوه چې اوس په بهوپال کې توپې نشته. دلته بیا د عابدې سرتمبگي کار وکړو. هغې فیصله وکړه چې مقصد د بارودو د ډز نه دی. په څه سترو یې ۲۱ د بارودو گولې تیارې کړې او د جنازې پر وخت یې وار په وار خلاصولې. د نواب حمیدالله مړی یې د بهوپال په شاهي جنډۍ (ببرغ) کې خاورو ته وسپارلو.

د عابدې کورنۍ اوس پر هغې فشار راوړ چې دا دې پاتې شي او د پلار میراث دې سمبال کړي. د هغې میرې افتاب بېگم هم ورته په ټینگار وویل خو عابدې اوس په بهوپال کې ځان پردی احساساوه. په ۱۹۸۰ م کال کې دا یو واري بیا د خپلې ناروغې مور میمونه سلطان لیدو ته له پاکستانه هند ته ولاړه. په بمبۍ کې ورته وویل شو چې اوس به دا په پولیس تانیه کې خپل نوم لیکي. ځکه چې دا د پاکستان اوسېدونکې ده. دې هلته د اورگاډي د درېمې درجې ټکټ واخیست او څلورویشت ساعته یې د نورو خلکو په شان سفر وکړ او په گاډي کې نیمه وینسه، نیمه ویده کله چې بهوپال ته ورسېده. دې ځان دومره په بد حال احساساوه چې خپل پټی یې پر سر کېښوده او د ټیکسي موندلو په لټه کې شوه. دې فکر کاوه چې څوک به یې ونه پېژني او نه یې غوښتل چې څوک یې وپېژني. په دې وخت کې یو پولیس واله

ددې لوري ته راغی او ورته یې ویل: "ته بیا حضور یې (بیا په بهوپال کې خورکی یا مورکی په مانا کارېږي. خو عابده سلطان ته به ټولو "بیا" ویل.)

کله چې دې ورته ځان وروپېژندلو نو نور خلک ترې هم راټول شول او اخر په یو ټانگه (گاډي) کې یې تر خپل منزل ورسوله.

هلته په شاهي مانۍ کې عابدې خپله مور او کشره خور رابعه سلطان ډېر ناسوده لیدل. هر څه په زړېدو وو. باغونه یې شاړ او د لوبو میدان له وښو او وحشي بوټو ډک وو. کله کله به یو چا سر ورته ښکاره کړو. ځینې پخواني خدمتگاران لا پاتې وو. میمونه سلطان ډېر شاهي خوښه لرل او لکه د یوې صبرناکې مېرمنې هرڅه یې په خاموشي زغمل، خو د ژوند وروستی شېبې یې په یوازیتوب تېرې شوې. د بهوپال د نوابۍ وروستی وارثې عابدې سلطان چې کله پاکستان ته کډه وکړه، نو په لومړیو څو کلونو کې یې ځان له نویو حالاتو سره برابرولو.

په ۱۹۵۸ م کال کې دا په برازیل او وروسته په چیلی هېواد کې سفیره شوه. ددې د کورنۍ په درناوي د پاکستان هر حکومت ورته ارزښت ورکولو. د ۱۹۶۰ په لسيزه کې هغې د واکمن جنرال ایوب خان پر ضد د مسلم لیگ له خوا په هغو انتخاباتو کې کمپاین وچلولو چې مشره یې د محمدعلي جناح خور فاطمه جناح وه. په عملي سیاست کې دا په لومړي ځل فعاله شوه، خو د دوی گوند رایې ونه گټلې او ورسره ددې سیاسي ژوند هم پای ته ورسېد. کله چې ددې زوی شهریارخان د خارجه وزارت لخوا مسلکي ډیپلومات وټاکل شو او واده یې وکړ، نو عابدې ټولنیزو کارونو ته لاس واچولو. په خپل

کور کې یې د ملیرد غریبو او بې وزلو ماشومانو لپاره د زده کړې اسانتیاوې برابرې کړې او تر مرگه په لیک لوست بوخته وه.

xxx

په بهوپال کې هغه پښتانه چې د دوست محمد خان په وخت کې ورغلي وو، د استوگنې ځايونه يې نه لرل. زياتره په کې مېشتي خېل وو او لکه چې د پښتنو دود دی. په پردېس کې هر وخت چې يوه ډله ځان له ځای جوړ کړي نو نور خپلوان هم ورپسې ځي. د بهوپال د ويالو او تالابونو په غاړه يو بوټی کېږي چې مېزو ته ورته وايي او دې ته "بروو" وايي. دې لومړنيو پښتنو چې کله ځان ته جونگري او کوډلې جوړولې نو د "بروو" بوټي به يې پرې کول او په چتونو به يې غوړول، له همدې کبله ورته د هندوستان خلکو "بروکټ" يا (بروو پرېکوونکي) ويل. په شلمه پېړۍ کې هم د دې پښتنو اولادونو د کرکټ او هاګي لوبو کې نوم وګاټه او يو په کې منصورعلي خان چې د پټوډي نواب او د هند د کرکټ نامتو لوبغاړی و او بل د هاګي اتل اسلم شېرخان و. کله چې دوست محمد خان په بهوپال کې ځای پر ځای شو، نو له تيرا يې خپل خپلوان راوبلل. د ده وروڼه چې شېر محمد، الف محمد، شاه محمد، مير احمد او عاقل نومېده. د عاقل نه علاوه نور ټول په بېلا بېلو جګړو کې ووژل شول. له دې وروسته په لومړۍ جوبه کې نژدې پنځوس تنه راغلل چې زياتره مېرازي خيل وو. ورپسې مېشتي خېل او فيروز خېل تېرونه ورغلل. له بهوپاله لرې د کوروايي نوابي دلېرخان جوړه کړې وه. چې فيروز خېل اورکزي وو. دی په ۱۲۷۰ کې په کندهار کې زېږېدلی و او له دوست محمد سره يو ځای په ډېرو جنگونو کې لکه د بنو ملګريو جنگېده.

په ۱۷۱۷ کې مغول پاچا فرخ سپرور له د بهوپال سره نژدې ۳۰ پرګنې ورکړې. تر دې وړاندې دلېرخان دلته ۱۷۱۳ کې يوه د خټو کلا جوړه کړې وه. دا سيمه په ۳۲۸ مربع کيلوميټره غزېدلې ده او په

لسم څپرکی

د بهوپال اوسني پښتانه

۱۹۰۱ کې هلته دیارلس نیم زره خلک مېشت وو. دلېرخان په ۱۷۲۰ کې د جې پور د راجه تر قوماندې لاندې د کوټه په جنگ کې برخه واخیسته او هم په دې کال له حیدرآباد سره وجنگېده. خو دوه کاله وروسته دوست محمد خان دی له خپلو زامنو سره یوځای یوې مېلمستیا ته بېراسیه ته وربللو او له خپل زوی سره یوځای یې ووژلو. دا معلومه نه ده چې له دوست محمد خان سره یې څه وخت او څنگه مخالفت پیدا شو.

دلېرخان د مغول پاچا محمدشاه له خوا شاهي نشان او د امیرالدوله لقب اخیستی و او د پنځو زرو عسکرو منصب دار و. دده مېرمن شاه درې بی بی د یوه بل سردار نصرالله خان خور وه. دده زوی عزت خان د پلار پر جاگیر وارث شو او څه وخت چې دوست محمد له مرهټه وو سره په جنگ اخته و، نو دی د پښتنو د دښمنۍ له کبله د خپل دښمن له دښمن یعنی مرهټو سره لاسونه یو کړل. په ۱۷۲۱ کال چې احمدشاه ابدالي پر هندوستان حمله وکړه او د پاني پت په میدان کې د مرهټه وو او افغان پوځونه یو بل ته مخامخ شول، نو عزت خان د مرهټه وو په صف کې ولاړ و. هم په دې جنگ کې دده خپل ماما د احمدشاه ابدالي په پوځ کې جنگېده. په سختې جگړې کې عزت خان ټپي شو او هم دغه ماما وپېژانده او د درملنې لپاره یې له مېدانه خپلې څیمې ته یووړ. کله چې یې ټپونه جوړ شول، نو د احمدشاه ابدالي خدمت ته یې حاضر کړ. ده ورته د لقب او د جاگیر نه علاوه د یوې لویې جنگي ډلگۍ قوماندانده وسپارله. دی کوروايي ته د یوه معزز او مېرني په توګه بېرته ولاړ. خو لږه موده وروسته مړ شو. مرهټه وو دده غداری هېره نه کړه او څه موده وروسته د عزت خان زوی نواب حرمت خان د پلارځای ناستی شو. نو ډېر ژر د مرهټه وو

لاس ته ورغی او د پلار په بدل کې یې ونيولو او تر درې کاله د هغوی بندي و. په بندي خانه کې شکنجه شو او ډېره بده وضعه ورسره وشوه. مرهټو غوښتل چې دده خزانه او پرګنې ترې واخلي. اخر دی مجبوره شو او یو شمېر کلي یې مرهټه وو ته وسپارل. له دې علاوه ده درې لکه روپۍ د خوشي کېدو په بدل کې ورته ومنلې. له بنده له خلاصېدو سره سم هغه د نویو ملګریو په لټه کې شو او انګرېزانو ته یې مخ واړولو. ده داسې فکر کاوه چې انګرېزان به د مرهټه وو له ماتې وروسته هغه کلي بېرته ورته ورکړي. خو هغوی دغه محکې په خپل واک کې وساتلې. د حرمت خان دوه زامن مظفرخان او نجف خان یو په بل پسې نوابان شول. خو د دواړو له مړینې وروسته دوی نارینه اولادونه نه لرل چې نواب شي. په دې وخت کې د بسوده نواب په دې ګدی دعوا وکړه. خو اخر دا دعوا د نجف خان لمسي منورعلي خان وګټله. د منور مور د نجف خان لور وه. د منورخان هم زامن نه وو او دغسې دده له مړینې وروسته نوابي دده ورور یعقوب علي خان ته ورکړل شوه.

یعقوب علي خان له خپلې کونډې وړېندارې عمرالنساء سره واده وکړ. ده یو زوی او یوه لور لرل. دی هم ددېرشو کالو په عمر مړ شو. نو دده ماشوم زوی سرورعلي خان د څلورو کالو په عمر کې نواب اعلان شو. انګرېزانو د هغه د سرپرست په توګه یوه شورا وټاکله چې مشره یې د سرورعلي خان مور عمرالنساء وه. دا د "سرکاراما" په نامه پېژندل کېده او د بهوپال د نوابي سلطان جهان ملګرې وه. نو د هغې خبره به یې ډېره منله. هغې د واکمنې په توګه په کوروايي کې د غریبو خلکو لپاره ادارې جوړې کړې. یوه کلیوال بانک به کروندګرو ته د تخم د وېشلو او بې له سوډه پورونه ورکول چې محکې وکړي. د

سلطان جهان په وينا نواب سرورعلي خان او دده خویندې د نوې زمانې تعليم او زده کړو لپاره ښوونځيو او کالجونو ته واستول شول. په خپله سرورخان د اندور په ډالي کالج او بيا د اجمير په مايو کالج کې د زده کړو لپاره ولېږل شو. په ۱۹۲۱ کې سرورخان د لندن په سيند هرست کې پوځي زده کړو لپاره ولاړ او په ۱۹۲۳ کې نواب شو.

په ۱۹۲۲ کې ده د بهوپال له شهزادګۍ عابده سلطان سره واده وکړ. د نکاح نامې يو شرط دا و چې د سرورخان مشر زوی به د بهوپال نواب وي. په ۱۹۳۴ کې د ده زوی شهريارخان وزيرېد خو دا څرګنده وه چې عابده سلطان او نواب سرورعلي خان يو ځای ژوند نشو کولای. دوی بيل شول او څه موده وروسته سرورخان دويم او بيا درېيم واده وکړ. له درېيمې ښځې دده زوی ظفرعلي خان دده له مړينې وروسته نواب شو. نواب سرورعلي خان د هندوانو له ټيټې طبقې سره ډېره خواخوږي او زړه سوی لاره او په خپل حکومت کې يې دوی ته ډېره ونډه ورکړې وه. د کوروايي په ولسي جرګه کې يې ددې طبقې ډېر خلک راوستل. ده د زور ودونو او جهېز پر ضد هم ډېرې هلې ځلې وکړې. دی په ۱۹۸۲ کې مړ شو.

کله چې عابده سلطان له سرورعلي خانې بېله شوه، نو هغه ته يې وويل چې چې بل واده دې وکړي. نواب سرور د "واي" د نواب له لور عايشه سره واده وکړ. دوی درې اولادونه لرل چې قيصر زمان، ظفرعلي خان او منورعلي خان نومېدل.

قيصر زمان اوس په بهوپال کې يو شخصي ښوونځی پرانيستی دی او لور يې د شهريارخان په دويم زوی علي واده ده او په لاهور کې ژوند تېروي.

د دليرخان يو بل زوی محمد احسن الله خان د بسوده نومي ځای نواب وټاکل شو. د نواب حرمت خان يو بل زوی نجف خان هم د خپل ورور له مړينې وروسته نواب شو، خو ده صوفي طبيعت درلود او د قادر په طريقې منونکی و. زيات وخت به يې په عبادت کې تېرولو. دده مېرمن لادلي بېګم د محمدګر د نواب احمدقلي خان لور وه.

د نجف درې زامن په ماشومتوب کې مړه شول او چې دی مړ شو، نو دده خور کرامت الزماني بېګم نوابه شوه او د بسوده دا دواړه نوابۍ يعنی کوروايي او بسوده يو ځای شول. د ميمونه سلطان دويمه خور ساجده سلطان د پتوډي په نواب افتخارعلي خان واده شوه چې د پښتنو يوه بله نوابي وه. دی د هند د کرکټ لوبغاړی و. د ساجده سلطان زوی منصورعلي خان هم د پلار په شان د کرکټ لوبه غوره کړه او يو وخت کې د هند ستوری و. ده د هندي فلمونو له بنگالي اداکارې شرميلا ټېګور سره واده وکړ. د منصورعلي خان درې اولادونه دي چې دوه يې اوس د هند د بالي ووډ په فلمونو کې د سيف علي خان او سوها علي خان په نامه پېژندل کېږي.

د ده يوه لور چې سباعلي خان نومېږي اوس په بهوپال کې د هغو لسګونو زيارتونو او جوماتونو متولي ټاکل شوې ده چې په تېرو دريو سوو کلونو کې پښتنو جوړکړي وو. د "اوقاف شاهي" په نوم اداره په بهوپال کې ټول مذهبي ځايونه اداره کوي. له دې علاوه سکندر بېګم چې په مکه کې د حاجيانو لپاره کوم رباطونه (ورپا اوسېدو ځايونه) جوړکړي وو دا د هغې مسوليت هم په غاړه لري. د دې خبرې څه مخالفت هم کېږي، ځکه چې د ساجده سلطان کورنۍ له بهوپاله وتلې گڼل کېږي او ځينې خلک په دې باور دي چې اوس د نوابانو او دراجه گانو دور ختم شوی دی. لکه چې د بهوپال نورې

خانگي (شعبي) د حکومت له خوا اداره کېږي. په کار ده چې د نوابي کورنۍ اوقاف هم له حکومت سره وي. په دې اړه راته شهريار خان د يوه ډيپلوماټ ځواب راکړ او هغه دا چې "څه چې په هندوستان کې پاتې دي هغه په ما پورې اړه نه لري. زما مور بې له هغې هم د پلار په مېراث چې دعوا کړې وه ورته هېڅ ترلاسه نشول. زه خپل ښه ژوند لرم."

د اورکزو يوه بله کورنۍ د جلال خېلو وه چې له دوست محمد خانه ډېر وړاندې د لوهاري په سيمه کې اوسېدل. دا سيمه د هند د اترپردېش ولايت سهارن پور ولسوالۍ (ضلعې) ته نژدې ده، چې د ديو بند مدرسه په کې ده.

د سردار جلال خان څو پښتونه د محکمه والو په توگه د لوهاري خوا و شا مېشت وو. د سردار جلال خان د پلار نوم ميرحضر خان و او د دولسمې پېړۍ په نيمايي کې د مغول پاچا اورنگزېب پر وخت د دې سيمې محکمه وال و. جلال خان ته دده د خدمتونو په بدل کې منصب ورکړی شوی و او دی د "بهيم" نومې ولسوالۍ تايه دار و. د جلال آباد د د نوابۍ بنسټ هم ده اېښی و. دی په ۱۷۱۷ کې مړ شو او هم هلته په جلال آباد کې ښخ شو. د جلال خان له کړوسيو يو احمدعلي خان و چې د دولس کلونو په عمر کې د بهوپال نوابي سکندر بېگم د خپلې کونډې مور او وړې خور سره خپلې ماڼۍ کې وساتل. وروسته احمدعلي له سلطان بېگم سره واده وکړ.

دا سيمه هم بهوپال ته نژدې ده او په ۷۸ مربع كيلوميټره غزېدلې ده. دلته د باركزيو د قبيلې خلكو خپله نوابي جوړه كړه. بنسايي د ۱۷۹۴ راهيسې په كې پښتانه محكه وال وو او په ۱۸۰۷ كې نواب حيدر محمد خان واکمن و. وروسته دده زوی عبدالکريم او لمسی عبدالرحيم خان نوابان وو. د هند تر وېش پورې (۱۹۴۷) عبدالغني او دده زوی ابوبکر غني دلته نوابان وو. بيا وروستی نواب آصف محمد خان په ۱۹۷۰ كې له دې ځايه كډه وكړه او بمبې ته ولاړ. د هند او پاکستان تر وېش وروسته د بهوپال ډېرو پښتنو په تېره بيا هغه چې د اوركزيو يا درانيانو له تېره وو پاکستان ته كډه وكړه. دوی زياتره په كراچۍ كې ژوند كاوه. د امرا ولدوله (دسلطان جهان خاوند) كړوسى انور كمال د پاکستان له خوا په بنگله دېش او بيا په مصر كې سفیر پاتې شو.

د دوست محمد خان د كورنۍ دوه نور مهم غړي غضنفر محمد خان او اسلم محمد خان د پاکستان په پوځ كې د ډگرمېن چوكۍ ته ورسېدل. د امرا لدوله لمسی منور جهان د جوناگړ نواب ته واده شوه. د مېمونه سلطان خورزه شهزادگۍ فرحت سلطان د پاکستان د هوايي ځواک مشر (اېير مارشل) نور خان ته واده شوه.

د بهو پال په پوځ كې به تل پښتانه زيات وو او د نوابۍ د ساتنې په لاره كې دغو پښتنو ډېر لوی رول لوبولی دی. د مېمونه سلطان ورور سلطان عزيز خان ته به له پېښوره ځينې خلك راتلل او ده به ورته كار روزگار ورکاوه.

په دوی كې ډېر خلك چې ژوند يې ښه شو تر اوسه په بهوپال كې اوسېږي. دوی به د واده لپاره جينكۍ او هلکان د پښتنو په كورونو

يوولسم خپرکی پتھاري

کې لټول. خو لکه چې په نورو ځايونو کې هم کېږي. له لومړي کول نه دويم ته ژبه کډه نه کوي او په تېره بيا چې په چاپېريال کې پښتو نه وي. دوی پښتو له لاسه ورکړې ده. د نوابې کورنۍ زياترو خلکو خپلې مانۍ يا په کرايه ورکړې او يا يې هوتلونه ترې جوړ کړي دي.

د عابدې سلطان کشره خور رابعه اوس هم په بهوپال کې ده او پخپل کور کې يې يو ښوونځی جوړ کړی دی.

نور يا په بمبۍ او يا هم په ډيلي کې اوسېږي. ځينو پخوانيو پوځيانو يا ښار او کليو کې محکمې اخيستي دي کورونه يې جوړ کړي او هم هلته اوسېږي. په داسې کورنيو کې يو څه پښتو پاتې ده او د هغې علت دا دی چې دوی په پاکستان کې د خپلو خپلوانو سره رابطه لري او کله چې د هند او پاکستان تر منځ پولې پرانستې وي، نو دوی د يوه بل کره تگ راتگ هم کوي. نوې واده شوې مېرمنې له ځانه سره پښتو راوړي او دغسې ژبه يو څه تازه شي. نورې په اردو کې د پښتو ټکي راگډوي. يو ځای د ډوډۍ پر وخت ښځو په خپلو کې خبرې کولې. لکه اينې، مړې، مړا، خو چپ شه، زه، څه مې تر غوږو شول.

د بهوپال يو اغېزمن شخصيت مفتي عبدالرزاق نومېږي. دده کورنۍ نژدې سل کاله پخوا د صوبه سرحد (پښتونخوا) له مردانه هند ته تللي وه. ده هم هلته ديني زده کړې کړي دي. دده يوه زوی د مدهيه پردېش له يوې حوضې (حلقې) نه د لوک سبها (پارلمان) غړی دی. د بهوپال په ښار کې د ده يوه لويه مدرسه ده او دلته له څلورو سوو زيات ماشومان د ديني زده کړو لپاره ورځي خو دا مدرسه د سپين ږيرو پښتنو لپاره د راتولېدو يو مرکز هم دی. د مدرسې د انتظام لپاره څه ناڅه ۸۰ کسان کار کوي. په دوی کې د مفتي صېب د کورغړي هم شامل دي. ده راته وويل: "موږ هره ورځ دوه نيمو سوو

خلکو ته دوه وخته ډوډۍ ورکوو." ډوډۍ خورونکي زياتره هغه ماشومان وو چې د سبق لپاره هلته ورتلل. په مدرسه کې دننه يو دالان کې ښځې ناستې وې. دوی وريچې او نوره غله پاکوله. د مفتي صېب يو زوم هره ورځ د پخولو لپاره غوښه او ترکاري په خپله راوړله.

له ښاره شل کيلوميټره لويديځ لوري ته په يو کلي کې مفتي عبدالرزاق يوه مدرسه جوړه کړې وه او هم هلته يې يوه ورځ د خپلې کورنۍ غړي او ځينې نور خلک مېلمانې کړل. هر چا ته يې د صحبت بلنه ورکړې وه. د ښځو لپاره د مدرسې په دويم پوړ کې يوه برنډه غوره شوې وه. د مفتي صېب لور راته وويل: موږ دې ډوډۍ ته 'ورپه مړۍ' وايو. بيا د چېلۍ (اوزې) د غوښې لويې لويې ټوټې چې په يوه غټ دېگ کې پخې شوې وې راوړل شوې. په ښوروا کې پاستي (چپاتي) واړه شو. په غټو غټو ځانکونو کې يې دا ډوډۍ راوړه او موږ په ډلو کې کښېناستو او ومو خوړله. د ښاريو څو ښځې نارامې وې. دوی په لاسونو ډوډۍ نشوی خوړلای او قاشوغې يې غوښتې.

په بهوپال کې د دوست محمد خان کلا چې فتح گر نومېږي اوس هم شته. خو ددې له يوه دېوال سره سرې وړې جنډۍ رپېدلې او دا ددې ښه وه چې هندو مذهبي سخت گيرو دلته د رام د مندر کېدو دعوه لري.

د دوست محمد خان د استوگنې ځای ډېر ساده و. ددې کوټې او دالانونه هم هغسې دي لکه چې په تيرا کې د ځينو خانانو کورونه وي. د نوابې کورنۍ هغه ښکلې مانۍ چې صدر منزل، موتي محل او تاج نومېږي اوس په کې هوتلونه جوړ دي. د بهوپال د نامتو جهيل (تالاب) خوا شا ټولې ودانۍ اوس د سېلانيانو لپاره په کرايه ورکول کېږي.

د دوست محمد خان د کور په برنډه کې د تېرو سلو کلونو تصويرونه ځوړند وو. په دوی کې د وروستي نواب حميد الله خان او دده د مشرې لور عابدې سلطان عکسونه ډېر وو. عابدې له ماشومتوبه پوځي لباس اغوستلو او په اس به يې ډېره سپرلي کوله. موږ سره مل د بونير يو پښتون طالع زرخان چې دعوا يې کوله دی له سلو کلو زيات عمر لري او د بهوپال په پوځ کې عسکر پاتې شوی و. د عابده سلطان يو عکس ته يې گوته ونيوله او ويې ويل: "موږ چې کله پوځي پرېد کاوه او نواب حميد الله خان به کتنې ته راتلو نو عابده سلطان به ورسره مله وه"

د رای سين ولسوالۍ د بهوپال له ښاره ۶۰ کلوميتره د لويديځ پر خوا ده. د يوې غونډۍ له پاسه د رای سين د مشهورې کلا کنډوالي له سړکه ښکارېدې. دا کلا په شپاړسمه پېړۍ کې شېرشاه سوري له يوې محاصرې وروسته نيولې وه. دوه سوه کاله وروسته هم دغه کلا دوست محمد خان نيولې وه. ددې غونډۍ په شاوخوا کليو کې د پښتنو مېنې دي. په دوی کې يو څو نومونه داسې دي: سيلواني، اوچيره، باوليه، خان ډېره، نښتره، دهنورا، بهولايي، بورلايي، څارنپور او داسې نور....

په باوليه کې محمد ايوب او د هغه وروڼه په خپل هغه لوی کور کې ژوند کوي چې د ده پلار پنځوس کاله پخوا جوړ کړی او تقريباً د ټول کلي مخکې د دوی خپلې دي. دده د پلار نوم شمس احمد و او دی له سواته بهوپال ته تللی و. هغه وخت په خان ډېره (کهنه ډېره) کې دوه نور پښتانه وروڼه د عابد حسين او ماجد حسين په نومونو او سپېدل. دوی به د بهوپال د ځنگلونو لرگي پرېکول. چارتراش به يې ترې جوړول، او د کورونو او فرنيچر جوړولو لپاره به يې پر خلکو پلورل. شمس احمد

هغه وخت د دوی دا لرگي په يوه ترک کې د هند بېلابېلو برخو ته رسول. د لارې (ترک) چلولو کار ده پخوا هم کاوه، خو اوس يې په کې ډېره گټه وکړه. وروسته ده هم د لرگيو کار پيل کړ او په باوليه کې يې مخکه واخيستله.

د شمس دوه مېرمنې وې. يوه عايشه بي بي نومېده چې ما ورسره په باوليه کې وليدل او زما له تگه يو کال وروسته وفات شوه. دويمه خوشاله بي بي ده، تردې دمه چې زه دا ليکنه کوم لا ژوندۍ ده.

خوشاله بي بي د ايوب احمد مور ده او په وړوکي عمر کې له سواته راواده شوه او د بهوپال په دې وړوکي کلي کې يې ژوند پيل کړ. په باوليه کې د ټيليفون او د برېښنا اسانتياو ې شته خو د کلي سړک پوځ نه دی.

زما په پوښتنه ايوب احمد راته وويل: دا کلی همدغسې ښه دی. موږ سړک نه غواړو.

اوس د کروندې لپاره دوی ترېکټراو سره کاروي او تېرکال يوازې د غنم حاصل (پالېز) يې دوه زره کيلوگرامه و. د غنمو سربېره دوی چنې او دال او په لږه مخکه ترکاري هم کړي. دوی بزگران هم لري چې زياتره هندوان دي. د دوی مېرمنې هم د کور په کارونو کې بوختې وي. هر يوه خدمتگار ته دوی څلورسوه روپۍ تنخواه ورکوي. په واده ښادۍ کې ورته نوې جامې او پيزار اخلي. د پښتنو له هر کور سره جوخته يوه حجره ضرور جوړه وي. سړي ماښام په حجره کې راټولېږي او څراغ (لاټين) په رڼا کې کيسې کوي، يا راډيو اوري. د دې کلي پښتانه په اسلامي اصولو سخت ولاړ دي. کله چې يې ښځې د يوه بل کور ته ځي نو پروني يې پر سروي. خو چې له بهوپال ښاره بهر وځي نو بيا چادري (برقعې) اغوندي. ځينو سپين ږيرو د نوابۍ وخت په ښه

ټکو کې یاد اوو خود کلي ځوانانو یې په هغه اړه هېڅ معلومات نه لرل. داسې ځوانان هم شته چې په پښتو خبرې کوي او په دې ویاړي چې دوی پښتانه دي او نور بیا د اسلامیت او د مسلماني او د مسلمانانو د یووالي په خبره ټینګ دي.

په بهوپال کې د کونړ او سپدونکي یوه وکیل و حید خان د صدیق حسن ذکر په ښه ټکیو کې وکړ. صدیق حسن د شاهجهان بېګم دویم خاوند و او د انګرېزانو پر ضد یې تبلیغ کاوه. و حید خان په دې نظر و چې صدیق حسن یو لوستی سړی و او د اسلام د دین لپاره یې له یوه لوی قدرت سره ډغره وهله.

که څه هم په اوسني هند کې مسلمانان خپل ځان ډېر ترګواښ لاندې احساسوي، خو په بهوپال کې پښتانه د پېژندګلو لپاره د خپلې ژبې یا کلتور پر ځای تر اسلامي چتر لاندې خپل ځان زیات خوندي ګڼي.

په بهوپال کې زیاتره پښتانه اوس د ځایي خلکو غوندې ژوند تېروي. دوی خپله ژبه هېره کړې ده. د نوي کول ځوانان اردو وايي خو لوستلای یې نه شي ځکه چې په هند کې رسمي لیکنې په ګورمکهي رسم الخط باندې کېږي. له پښتنو پرته (علاوه) چې دلته نور مسلمانان ژوند کوي په کړو وړو کې یې ډېر توپیر نشته. د هندوستان له وېشه وروسته هغه هندو مهاجر چې د پاکستان له سند سوې (ایالت) نه ورغلي وو، د دوی ګڼ شمېر په بهوپال کې ځای کړل شو.

ځینې پښتانه په دې خبره په تشویش کې دي چې په پاکستان او افغانستان کې د دوی د قام خلک په ترهګرۍ بدنامېږي. دوی هلته د امریکا او اروپايي ځواکونو په شتوالي هم خواشینی وو. په بهوپال کې ورته د یوه لږکي (اقلیت) په توګه ژوند ګران نه دی خو کله کله د

خپلو مشرانو د وختونو او د هغه دور یادونه ضرور کوي، چې په دې خاوره یې حکومت کړی و.

د دوست محمد روزنامچه

د سلطان جهان د نوابۍ پر وخت هرکال د اختر پر موقع د کورنۍ ټول غړي به په لوی تالار کې راټول شول او هغه وخت به د دوست محمد خان روزنامچه د هغه د اوسپنې له لویې پېټۍ راواپستل شوه او ټولو به لکه د تبرک ولیدله. بیا به یې هم هغسې سنبال کښوده. پر دې موقع به یې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم و پښتنه مبارک هم لیدو چې ورته ترکی سلطان ډالی کړی و. عابدې سلطان په خپله دا دواړه شیان کال پر کال لیدل.

د دوست محمد روزنامچه د هغه دیوان (وزیر) بیجی رام ورته په فارسي کې لیکلې وه. د نواب حمید الله د مړینې وروسته لکه چې د هغه نور شیان ورک شول د دې روزنامچې درک هم ونه لګېد.

کله چې شهریار خان د بهوپال د تاریخ لیکلو لپاره له خپلوانو سره رابطه وکړه، نو دا روزنامچه له هېچا سره نه وه. په ۱۹۲۲ م کال کې د هندوستان یوه اردو مجله "شعله حیات" د دې روزنامچې ژباړه په قسطونو کې چاپ کړه. عابده سلطان وايي: دا د اصل متن ژباړه ده.

شهریار خان راته وویل چې ده د مجلې له چلونکیو سره هم رابطه وکړه، خو دوی خبر نه وو چې اصل روزنامچه له چا سره وه ان تردې چې د هند په ملي آرشیف کې هم نشته. خو مهمه خبره داده چې د دې روزنامچې له مخې د قدسي بېګم د زمانې راهیسې د بهوپال تاریخ لیکل شوی دی. شاهجهان بېګم په خپله هم د بهوپال د تاریخ د لیکلو پر وخت له دې روزنامچې څخه پښې لیکلي دي.

اخځليکونه

۱. د بهوپال بېگمات. شهريارخان
۲. د باغي شهزادگۍ يادونه. عابده سلطان ۲۰۰۵ م کال اکسفورډ يونيورسټي پريس کراچي.
۳. د هندستان طلايي کتاب. سرو پر لیت برج ۱۹۰۰
۴. انسايکلوپېډيا اېشياټيک. ۱۹۷۲ اېډورډ بال فور کوزمو خپرندويه
۵. په بهوپال، ډيلي او لندن کې د نوابي کورنۍ او نورو پښتنو او غېرپښتنو سره مرکې.
۶. مسلمانې بڼې. اصلاحات او شاهي ساتنواله (Patronage) د بهوپال نواب سلطان جهان بېگم... سيويان لومبرت-شاهي اېشيايي ټولنه هرلي روټ لاج ۲۰۰۲
۷. په هند کې زما سفرونه (۱۹۲۷)، گربس تهامسن سي ټون ختيځ او لويديځ (مجله)

مننه

ددې کتاب په جوړولو کې ما سره ډېرو خلکو او ادارو مرسته کړې ده. د بي بي سي د اونايسيس نومې بورس چې د هند د سفر لگښت يې پوره کړي.

په جواهر لال نهرو پوهنتون کې د ژبې او ادبياتو استاد عبدالخالق رشيد، هم ددې پوهنتون پروفيسر اخلاق احمد انصاري، د بهوپال مفتي عبدالرزاق، وکیل عبدالوحيد، محمد ايوب او په تېره بيا د نوابي کورنۍ شهريارخان چې د ارشيف درک يې راکړو.

د کتاب په کمپوز کې محمد قاسم خان مندوخل او ميرويس مياخېل ډېر زيار ايستلی دی. زه د دوی ټولو د مرستې او لارښوونې لپاره ورته مننه وایم.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**